

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Bella István, Csontos János, Fehér
Béla, Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

konyvkiadas@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

hirdetes@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7011

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla (rovatvezető),

Paizs Ábel (szerkesztő)

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle, lapterjesztés, rendezvények:

Kondor Péter

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

Regionális szerkesztők:

Csernák Árpád 7400 Kaposvár, Hegyalja u. 72. T.:
(82) 414-083

Faludi Ádám 2800 Tatabánya, Madách u. 33.

T.: (34) 311-146, e-mail: freisong@freemail.hu

Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre út 12/B

Rott József 7332 Magyaregregy,

Kossuth u. 71. T.: (72) 420-494

Sarusi Mihály 8220 Balatonalmádi, Diófa utca 9.

T.: (30) 211-3082

Határon túli szerkesztők:

Barabás Zoltán Románia, 3700 Nagyvárad,

str. Republicii 12., ap. 19. Jud. Bihor

e-mail: partium@rdsor.ro

Čurković-Major Franciska Filozofski fakultet

Katedra za hungarologiju, 10 000 Zagreb,

Lučićeva 3. Horvátország

Luka László Svájc CH-1205 Geneve, 11 Av.

Henri-Dunant T/F: 022-329-4929

Nagy Zoltán Mihály Kárpátalja, Ukrajna 90221

Csonkapapi, Mező u. 168.

Sulyok Vince Norvégia, Haslum, Oslo, Eilif

Peterssens vei 7.

Tari István Vajdaság, Szerbia-Montenegró 21200

Óbecse-Becej, Dimitrije Tucovic u. 6.

A szerkesztőség címe: 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Budapest, Pf. 15.

Telefon/fax: 413-6672; 413-6673; 342-8768

Szerkesztőségi mobil: (70) 388-7034

E-mail: magynap@hu.inter.net

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón: www.magyarnaplo.hu

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem
küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszboríté-
tékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány
kérelhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon Tornai József költő
(A felvételt Kalmár Béla készítette)

Dante fehér rózsája

Fényét veszített kultúra a miénk. A ma-
gyar is, meg az európai is. Kultúránk a
szépség paródiája. Dante sejtette, hogy ide
jutunk, ezért írt egy ezoterikus művet,
amelynek minden fejezete arról szól, hogyan
juthatunk „silány időből az örökkévalóba”.
Egyik rejtvénye így szól:

... úgy láttam a fényár közt lengni dombját
ezer küszöbvel, tükrözve, a Népek,
mely földtől elvált és meglelte Honját.
És ha alját ily fények öntözik meg,
gondolhatod, mily tágra nyíl a Rózsa

Dante is mint tiszta szellem és mint üldözött ember a mindenkor várható
szimbolikus, vagy valóságos vízözön képei elől menekülve, az elrejtett lelki
tartományok energiáihoz zárandokolt. Odaautazott az időben, ahol az ember
még fénylő templom volt (Beatrice, boldog fátyol alatt), és a szó teremtett
minden dolgot, a szabadon szárnyaló igaz szó, amit egyszerre és jól értettek
az emberek és az angyalok. Abban a mitikus időben a papok (a költők) friss
fehér lenvászon ruhákban jártak, és nyelvükre zöld tintával strucctollat
rajzoltak, az igazság jelét. A templom oltárára pedig ez volt írva: ember,
ismerd meg önmagad, mert tebened rejlik a kincsek kincse.

Ha ezt a szent közhelyet sokszor mertük cinikusan is értelmezni, azért
néha a lélek különös tiszta pillanataiban egyetértően arra gondoltunk, hogy
mégis vannak a belső világ dolgaiban is örök és teremtetlen kapcsolatok.
Teremtetlen, mint a fény. Kimondhatatlan kapcsolatok, amit csak a francia
correspondance (együtt-táncolás?) szó fejez ki éteri illékonyssággal és főleg
szemtelenül, mert mi az, hogy teremtetlen kapcsolat. Ebben a vakmerő
jelzős szerkezetben egy hanyag mozdulattal leváltatik a Teremtő, legalább
is az Ő omnipotenciája egy hübriszes képpé, ahol a teremtett lény, terem-
téstől független létezővé tornázza fel magát, szerénytelenül és luciferien.
Egészen odáig, ahol a Méltóságos MacDonalds és a fáradt Vörös Ketchup
trónol leválthatatlan pimaszsággal. Innen kell visszatapogatózni azokhoz a
szavakhoz, amelyeket csak egy frissen teremtett ember, a gyermek ért, s talán
egy macska, amelyik leveszi tappancsát egy masírozásban elfáradt hangya
zsibbadt fejről. Ilyenkor babérlevélillat árad szét a szent ligetekben; vélhető-
leg. Vélhetőleg, mert ott még nem jártunk, ugye, fiúk, hiába csavarogtuk vé-
gig az egész Adriatikumot jókedvű cimborákkal és a ravasz Odüsszeusszal.

Tudd meg, ha babérillatot érzel, a jóslás ideje közelít feléd. Babérrágó
Pythia jósnő megoldja saruját, és elhálni kíván szikár férfinövőddel. Te pedig
tegyél a borba bátran babért. Az idő összezavarodik, a múlt átfürödik a jövőn,
a jövő beleájul a múltba, s tudatodban elnyújtózik a tudattalan macskája,
s ebben a csontnélküli rugalmasságban a tér és az idő feregösvényei kitá-
rulnak, hogy teret nyissanak minden szabad gondolatnak.

Van-e még szabad gondolat a Földön, most majd kiderül? Vagy már min-
den gondolat belecserépedett tudati rab mocsarak iszapjába tisztíthatatlanul,
lemoshatatlanul, s fehér lenvászon ruhánkat sem tisztítja ki semmilyen hamu
immár, még anyánk fagyúból főzött kilós szappanja se már soha?

Zelnik József

Zelnik József: <i>Dante fehér rózsája</i>	1
LÁTHATÁR	
Tornai József: <i>1944, a háború csámcsogva ette a lövészárkokat; Ugyanaz a tenger; Kinek álmában...</i> (versek)	3
Szakolczay Lajos: <i>Álmaink könnyűlovassága (Lászlóffy Aladár költészetéről)</i>	6
Lászlóffy Aladár: <i>Üres üveg egy pincepolcon; Ne tagadd, ideállítottál</i> (versek)	11
Nagy Gáspár: <i>Szorótábla-émlék egy hajdani osztatlan iskolából; Visszavonuló sorok vár-árnyjátékok idején</i> (versek) ..	12
Mezey Katalin: <i>Nagy Gáspár és 1956</i>	14
Szmadám György: <i>Két forradalom Magyarországon</i>	14
Palotainé Kali Gabi: <i>Sorsom – sorsunk (1944–45)</i>	19
Lászlóffy Csaba: <i>Halotti ellenbeszéd; Nagy Alexandrosz felperzselti Perzsiát; A fölösleges áldozat (megint Perszeopolisz)</i> (versek)	31
Ferdinandy György: <i>Babó</i>	32
Báger Gusztáv: <i>Fordulópontok; A tál útjai</i> (versek)	35
Bágyoni Szabó István: <i>Palotás Dezső földi-égi napjai</i>	36
Horváth Jenő: <i>Valamit mindig...</i> (vers)	38
Pethő László: <i>Mélységen túli; Látható fájdalom</i> (versek)	38
Czegő Zoltán: <i>Sírfelirat helyett; Végül</i> (versek)	39
André András: <i>Csendélet; Lámpáshalak</i> (versek)	40
<i>És milyen az ember, az ország, a világ? (A Magyar Naplóban meghirdetett regénypályázatáról beszélget Alföldy Jenővel és Oláh Jánossal Ekler Andrea)</i>	41
NYITOTT MŰHELY	
Jánosi Zoltán: <i>„Európa már kevés” (Beszélgetés Tornai Józseffel)</i>	45
OLVASÓI JEGYZET	
Végh Attila: <i>Görög magyarok (Németh László, Kerényi Károly, Ungvárnémeti Tóth László)</i>	55
KÖNYVSZEMLE	
Deák László: <i>Téli táj, koporsóval (Vári Fábrián László: Fecskehajtó idő)</i>	58
<i>A kisárgult helyen (Halasi Zoltán: Így ér el)</i>	59
Tóth Zoltán: <i>Szóból szőtt szitán át (Szauer Ágoston: Kódolt krónika)</i>	61
<i>Aranyvillamoson (Böszörményi Zoltán: Aranyvillamos)</i>	61
Alföldy Jenő: <i>Jóvatételi kísérlet (Tamási Lajos: Keserves fáklya)</i>	63
IRODALMI SÉTA	
Karol Wlachovský: <i>Ján Kollár és Tokaj</i> (Tóth Annamária fordítása)	66
Kiss Gy. Csaba: <i>„a szlávok Petrarcaja”</i>	67
DIÁKÍRÓK FÓRUMA	
Tőrös Ágnes: <i>Bögrényi diszkrécio</i> (vers)	68
Piszmán Dávid: <i>Ezüstgalamb</i> (vers)	68
Nagy Kata: <i>(alkalmi némaság); (hit)</i> (versek)	68
Ozsváth Szabolcs: <i>Szeptember; Nyugagy-kék; Az év teteje</i> (versek)	69
Pető Anikó Éva: <i>A doboz; A délelőtt</i> (versek)	69
Szabó Zsuzsanna: <i>Dance macabre</i>	69

TORNAI JÓZSEF

1944, a háború csámcsogva ette a lövészárkokat

*Tizenhét éves voltam
a háború csámcsogva ette a lövészárkokat
bomba a konyhaasztalon
házunk tótágast állt éjfél óta*

*idegen katonacsizmák az ágyban
a sarkon kenyeresszák ugatott
anyám zsomporokat szült karácsonyra
megindultak a szántóföldek
hogy cicegét süssenek*

*nem volt levegő a vödörben
mikor fölhúztuk a kútból*

*ó a háború csámcsogva ette a kalapácsot
és úgy mosolygott mint
szeretkező nő a combjai közt
írógépét bútorozó költővel*

*háromszor üvöltött a baromfiudvar
de egyszer se kapott írásbeli választ
két szomszéd agyonverte egymást
nem tudtak megosztzni a kert végében
rothadó Nap-dögön*

*ó az éhség sokismeretlenű ablaktáblái
templomokkal etették fiókáikat
a verebek a sajtárok messze
trombitáltak a csitári hegyek felé*

*ó nem volt kit keresztrefeszíteni
a lányok a cséplőgépben keresték
pirosra énekelt keblüket*

*hidakat szopogattunk alkonyatkor
az volt a babona
hogy ez megvéd a húgycsőgyulladástól
egy ágyú azt sikoltotta segítség
segítség mikor a pók
szívni kezdte belőle a vért*

*vér vér vér az bőven volt
a tolltartómban az utcatáblák
elfelejtették a nevüket*

vége pontosan tudtuk hány
óra van és mikor nyitnak a harangkötelek
és közben mentünk tovább a bélsavarodáson
át egyszercsak begurult a sütőbe a Göncölszekér

mindenki beszélt minden nyelveken
de sehelse láttunk embereket

tizenkét lángszóró között se
találtunk egyetlen apostolt sem
tizenhét éves voltam
a háború csámcsogva ette a betűvetéseket

beszorult egy repülőgép a leheletembe
kis játékokrókké nyomkodtam
a mocsarabból kifőzött tankot
aknavetőkkal fényesítettem rozsdás tükröket

mert nem hittem el semmit
ami emberi agyamból
elzöldesedett elkarikázott elférgesedett

Harnos Károly: Jaj nekünk, 1920–1930

Ugyanaz a tenger

Kilencszázan énekeltük:
 „Szár az a bokor a tetőn”,
 kilencszázan a tűz mellett:
 „elhagyott az én szeretőm.”
 Kilencszáz fiú az esti
 bükkfák kék homloka alatt,
 égve, szíven-verve zengtük:
 „folyik a szerelem-patak.”

És még tíz és tíz, az ősi
 Ázsiából szállt éneket.
 Lángoló mámor-nyelvünket
 hallgatták csillag-istenek.
 Jaj, a „Béres vagyok, béres,
 jaj, a „Röpülj, madár, röpj!”
 A sürvedő éjszakában
 már bújt a hold a hegy mögül.

Háborúk dúltak azóta,
 szemem öregség-könnyei
 borzongatják a lét-sátrat:
 nem tudok népdalt nemzeni,
 virágokkal, varázslattal
 borítani a rettegett
 homályt, amely állkapcsába
 szorít és rákkal fenyeget.

De néha szikla-karéjban
 kilencszáz fej megjelenik,
 s az édes, örök hang küldi
 tavaszi üzeneteit:
 nem kell élned se, hogy zúgjon
 a kamasz ének-zivatar,
 ugyanaz a tenger csapkod
 égig a tajtékaival.

Kinek álmában...

Kinek álmában a tört,
 fehér hajú Veres Péter megjelenik,
 az nem boldog itt.

Kinek álmában Veres Péter az ágya előtt
 áll s Dózsáról, Rákócziról beszél,
 az mit remél?

Fiatalkorának dühös-éhes
 szegénységéről panaszkodott. Akkor még
 nem volt kommunizmus, mondtam én.

És rámlövellt a véres,
 földalatti szemekből a fény.

SZAKOLCZAY LAJOS
Álmaink könnyűlovassága

Lászlóffy Aladár költészetéről

Lászlóffy Aladár hetven felé ballag. Olyan méltósággal, mintha az összes *aranypalló* – amelyre önszántából ment rá, amelyre rákényszerítették – ott volna mögötte. Nincs többé szükség egyensúlyozásra, az önként vállalt teher cipelésére. Az út, mert így akarja a bölcs, magába fordul, és ott folytatódik valahol a bensőben.

Ebben a tisztos korban az életmű karaktere már jól látszódik az arcon. A világító, ám fáradt fényű szem – akárcsak gazdája – begyűjtött mindent. Jót is, rosszat is, de az utóbbit nem karéjozhatta annyi bánat, hogy ne ragyogna. Azzal is, hogy Torda ama híres országgyűlésének fölszabadító erejét és Mátyás igazságát, a szülőtte föld és a befogadó város, Kolozsvár *fényét* egybemontírozta.

S eme örökös fénykarikára ülteti, mintha a műveltség-élmény, az évezredek kútjába való lemerülés szégyellni való volna, Goethe úr megpörgetett kalapját. Himalájának, a tudás himalájának gondolván ama klasszikus, csak Erdély hófödte értékcsúcsaihoz hasonlatos fejfédőt.

Van valami bizarr abban, ahogyan ez a szimbólum értékű, föltűnés keltésére alkalmas *bölcselmi elem* – a tárgy a ráarakódott megannyi történelmi hordaléktól szakralizálódott – elkezd előre és hátra is hatni. Beivódik a lapok közé, *bolyaizálódik*; a félálmodot egészé teszi, hogy a dübörgő valóság kazamatái még jobban látszódnak.

Goethével álmodni a Szamos partján, de saját monográfia-hősét, a *Föld, erdő, Isten* poétáját sem megtagadva, úri huncutság.

Nem azért, mert a német költőfejedelem sosem ült kóberes szekéren, és Szabó Lőrinc szabadversének énimádata sem nagyon illik a népet nyomorító *örültek* boldogságképéhez. Sokkal inkább azért, hogy észlelhetővé váljék kedvtelése: a kultúra terepében való önfeledt bolyongás. Az álmodtam magamnak Európát szabadsága.

Így a történelem vízjele – át sem kell világítani a papírt – minden árkuson ott van. Kezdetől fogva ez az előremenekülés jellemezte a költő pályáját. Goethe kalapja visszafelé is érvényesíti a társkereső gesztust: legalább a józan fél kar lássék.

A másikat – így van ez Lászlóffy Aladárnál, és így volt nemzedéktársánál, Szilágyi Domokosnál is – lekötötte (saját naivitásuk? révén bilincsbe verte) az ideológia. Ez volt az a korszak, amikor – a hatvanas években vagyunk – illett hősnek lenni. A heroikus vállalással minden megszépítődött. Minthogy az induló fiatal népe (nemzetisé-

ge) hőse akart lenni, és hitt az eszmében – Székely János üde kivétel volt –, nem vagy alig vette észre, hogy a kommunizmus falába beépített összes téglá csupán paticus volt. Amelyet az idő igazsága szétmállasztott.

Noha a romániai Forrás első nemzedékének harca – ahogyan leszámoltak az ötvenes évek dogmatikus lírájával – bátor tett volt, sodró erejű kinyilatkoztatása az „itt vagyunk” mindent átformálni akaró s a régivel szemben teret nyerő honfoglalásának, a karaktereknek igencsak meg kellett szenvedniük az egyéni arcért.

A bartóki modell mint a népzene, népművészetet is magába oldó szintézis, némi fausti beütéssel, Szilágyi Domokos építkezésében figyelhető meg. A szabadon játszó elme – játéka határtalan – Weöres Sándor orfikus mindenség-mosolyára éppúgy nyitott, mint T. S. Eliot tudós apparátussal mozgatott montázs-versének érzelmeiket balanszírozó fegyelmezettségére. A nyugatos költők, leginkább Babits rímmuzsikájának a bűvöletében.

Ezzel szemben Lászlóffy Aladár gondolatiságra gondolatiságot hozó *térverse* – akárcsak egy erős acélszerkezetnek, megannyi pillére van (a legfőbb a történelem) – kozmosz igényű távlatossága ellenére is csaknem *kopog*. A látó ugyan világosan lát, de némelykor – figyeljünk csak a tudatosan választott alteregóra – „Galilei szemüvegét belülről is kód takarja”.

Ennek a mindent átvilágító *homálynak* némi bölcselme is van – „Halandó ember élhet távlatokban?” –, ám a *Köd* csak egymásra sorjázó kérdésekkel oszlatható föl. Az „eszmélet wagneri színpadán” nyomban elhangzik: „Mért élek a Földön is, ha csak / városomban élek? / – Miért élek a galaktikában is, / ha földi vagyok? / Mért van a galaktika – velem! – a mindenségben, / ha semmi vagyok!”

Ez a tudákos nihil, mert a lírahős bolyongása közben leckeönnyvet mond fel, sem József Attila gyémánt keménységű *eszméletéhez*, sem Pilinszky Istenkép-kereső egzisztencialista versének *semmi-érzetéhez* nem köthető. A magára eszmélés, bár a kíváncsiskodó tisztességéhez kétség nem fér, csupán helykereső buzgalom. A vers, még a sikerületlen is, írójának támaszt jelent, de mint-hogy gondolatiságában – gyakran az új eszmék „igazságát” hangsúlyozva – fölöttébb harsány, elvész a hitele.

Nem véletlen, hogy a korai kötetek darabjai az életmű-válogatásokban (...*hogya kitudódjék a világ* – 1980; *Lászlóffy Aladár versei* – 1999) igencsak megrostálódtak. Sok egyéb mellett – noha az első gyűjteményben még szerepelt – a *Köd* című, több részes poéma is felejtésre ítéltetett. Csupán azért idéztem némely részletét, mert tipikus példája a nagy ívű, minden részletében megkonstruált, ám a kor összes gyermekbetegségét magán hordó kísérletnek.

„Segíts rajtam, utánam élő ember, állj a helyemre minden én mögé – és énekelj tovább”. Jövőt váró pátosz? Ettől Kassák Lajos agitatív szavalókórusa jóval meggyőzőbb – más korban, más eszme, a munkásszolidaritás fütötte –, és (hogy hazai vizekről hozzuk a példát) Szentimrei Jenő erős félszázad előtti, a Bethlen Kollegium 300 éves jubileumára írott *Invocatio*ja is, jóllehet köszöntőnek íródott, *telt* líraiságában is visszafogottabb.

A lírahősnek, a könyvtár humánumát – anélkül, hogy felejtődnének a történelem sebei – valaminő belső nyugalommá oldani igyekvő *zarándoknak* ez volt az első stációja.

Ha nem vigyáz, a saját maga ácsolta keresztre szögeztetik.

Nincs az az oratorikus forma, nincs az a szimfónia, amely el tudná viselni a szavak és az általuk feszített – némelykori érzelmi túltengésében is feszes – szerkezet elleni támadást: a tudákoságot. A műveltségélmény alapozta, újra és újra megszólított *ihlet* gyakorta *szótárt* ír, és a költő mintha csak a fogalmak hadával bíbelődne, a lajstrom pontosságát némelykor többre tartja a lírailag megélt helyzeteknél.

A lírahős, utánozván teremtményét, okos akar lenni, holt csak – túllépve a megokolható, a tanok és a gépszörnyek mozgatta világon – szívét kellene nyitogatnia. Persze ez az ókortól napjainkig tartó menetelés – ezrek ezre fordult meg, simára koptatva a kövezetet a *Bulevárd Termopilén* – tele van gyászzenével („valahol Beethoven komponál”), az érzelmek keltette időjáték furcsaságaival („Nem igaz, hogy Leonidász fejét már hazaküldték Spártába. / Az a fej itt van a gerinceden”). Mert lírai példázat, nemcsak az *időt* vallatja, hanem – álomsátrat kínálván az elaluvó fölé – a „hit” igazságait is élteti.

A megsejtett szakrális arc – azért mert hitetlen a költő vagy csak a végletekig szemérmes? – ekkor még csak egy-egy vonásában él. Viszont vallomáspótlék gyanánt – elterelő hadmozdulatként? – kitaláltatott az organikus világ, a lélegző természet szívverésének a kottázása. Megengedem, eme néhány korai pasztell-kép – „Sirálytoll ring a tengeren. / Hullám repül vele” – *Sirálytoll*; „Zöld, lila, halványkék, rozsdapiros szirmok, / mint elhullatott égi tollak, / billegnek a füvek ujjbegyén” – *A távlat* – nem versenyezhet a *A rotterdami bírák*, *Az alexandriai könyvtár égése*, s nem utolsósorban a ma már félelmetes Európa-szimbólumként is olvasható *Erazmus sirja* erejével, ám *hasznos* előkészítői az évszázad utolsó évtizedében kiteljesedő, s szerencsére azóta is tartó – forrponton *izzó* – folyamatnak.

De amíg a mindenség katedrálisának a szakralizálása révbe ér – remekművek jelzik, és nemcsak a Te Deum fényében, ennek a termő-teremtő szakasznak a kivéte-

lességét (*Fehér kakas a hóhullásban*; *Keleti reneszánsz*; *Kodály* – „Ámulva hallom...” –), érdemes egy kissé a pályakezdő évek és a zenei tökélyre fejlesztett *öszikék* közötti életszakaszra is egy pillantást vetni.

Szinte lényegtelen, hogy az ez idő tájt született művek (*Vivaldi egyik hegedűse*; *Longobárd koporsó*; *Raron, a templomtemető*; *Óda az álomhoz* stb.) kisebbek-e vagy nagyobbak – hatásuk mindenesetre más – a betakarító ősz valamely remeklésénél. A finom létérzékelés, bizonyos magatartásformák időközön át való hullámozgatása, a külvilág (irodalom, történet, művelődés, tudomány) néven nevezett hőseinek példaértékű fölmutatása Lászlóffyánál különös történelmi vonulatot hív elő, hogy a tudás-tapasztalat-erkölcs foncsorozta tükörben önmagunkat (is) szemlélhessük.

Ennek a lüktető, az emberi létformát mindig *minőségként* megélt, s az újateremtés fontosságát fölöttébb hangsúlyozó harcnak lényeg-jegyeit Bertha Zoltán világította meg. „Minden történelmi kor és ember egy-elvű, s ami egységbe vonja őket, az nem valami misztikus lényeg, hanem nagyon is reális értelmi, helyzeti és magatartásbeli azonosság, illetve rokonság. Ennek az értelmi képességnek, a tudásnak, a látásnak és a felismerésnek a kiváló megvalósítói a történelem nagyjai Homérosztól Erazmusig, Apáczeitől József Attiláig. Sorban jelennek meg ők előttünk, vagy anakronisztikusan összekeveredve alakjukkal, helyzetükkel, viselkedésükkel és történelmi környezetükkel, összefüggéseikkel. Jelezve a közös emberi lényegét, amely nem a közös érzés, viaskodás, mint Szilágyi Domokosnál, hanem a közös intellektuális tartalom és magatartás, a szemlélet, a tudat. Ezt a magatartást írja körül Lászlóffy gondolati és képi variációk, asszociációk hatalmas bőségével.” (*A hetvenes évek romániai magyar irodalma*)

Bertha megvilágosító szavaihoz – több más egyéb mellett remek, ahogyan az *Óda az álomhoz* enciklopédikus létszemléletének a különböző rétegeit fölfedi – csak annyit érdemes hozzáfűzni, hogy a *csoda* nem csupán a költő intellektusában leledzik, a folytonos tanulással *élesített* – s a kolozsvári egyetemi katedrálról tovább is adott – tudás mint századokra visszanyúló léttapasztalat összegző rendjében, hanem a kivételes tehetségekre jellemző Arany János-i „gondolta a fene” véletlenjeiben is.

Ha nevezhető egyáltalán véletlennek a belső érés folyamán kikristályosodott szövegrészek egymáshoz való viszonya. Magyarán, ahogyan az alkotó elme ösztönösen rátalál – a mű hatásmechanizmusa innen is gyarapszik – a mondanivalót héjként közrefogó *egyedi* formára. Mindez nem méricskélés eredménye, hanem a meseteri szemnek, fülnek, beleérzőképességnek a diadala.

Hányszor és hányan olvastuk Lászlóffy *Haydn: Búcsúszimfóniáját*, de egyikünk se jött rá, hogy honnan is a tökéletes vers iránti vonzalmunk. Radics Éva, a grazi Zeneművészeti Egyetem tanára, zenetörténész, író mutatott rá *Az isteni arány* című tanulmányában (Helikon – Kolozsvár, 1996. márc. 15.) – akinek mellel a Takács Jenő-monográfia mellett egy másik művet, a zeneszerző Szokolay Sándor 75. születésnapját ünneplő emlékkönyvet is köszönhetjük –, hogy a költemény építkezésében szinte mértani módon kimutatható az aranymetszés.

A két szerkezeti egységet magában foglaló vers 70 sorból áll, melyet az aranymetszési pont 42–18-ra tagol. „A *Búcsúszimfóniában* az első, hosszabbik rész 42 sorból áll. A tördelés nem jelzi ugyan, de a tartalom érzékelteti, hol a crescendo csúcsa, hol a mű legfeszültebb pontja. Az üres »Isten-terem« képe – jelezvén a világ kialakulásának hosszú folyamatát – fokozatosan népesül be, akár csak a kastély terme. A »zsongva várakozó« közönség öröme a furulya, a dob, a kürt, a flóta, a hegedűk és harsonák zenekarrá fonódtak, és »...összeállt a zengés / (semmi sem volt hiába) / mint fény a glóriába!...«.

Ezek a sorok képezik a vers aranymetszési pontját – s egyben le is zárják a diadalmas fejlődést kifejező gondolatsort.

A második szerkezeti egység mindössze 28 sorból áll – szinte rövidegével is érzékeltetvén, hogy a lassú fölépülés mily hamar elenyészhet. Az elpattant húr jelzi, hogy »valamit elrontottak« – s a rontás következménye a »világ-este«. Nincs menekvés, »a Föld utolsó reccsen«. A »hallgató mindenségek« csöndje még hátborzongatóbbá válik az apró neszek (rágcsáló kisegér) érzékeltetésével. A *diminuendo* teljes némaságba torkollik.”

A vers zenéjét belülről is halló tudós ugyanezt az *isteni arányt* fedezte fel – amely Michelangelo *Szent családjától* kezdve Kodály *Psalmusáig* sok művön kimutatható – Lászlóffy *Fohász az emberért* című költeményében is (az „Uram, vigyázz a táborodra” – 5. versszak első sor – az aranymetszés pont).

Ezzel a csak versmilyenségében körülírt második állomás után a lírahős máris a harmadik, számunkra legfontosabb stációjához érkezett. Eme szakasz legjellegzetesebb verseskönyvei: *Keleti reneszánsz* (1993); *Kőfalon kőszó* (1994); *Symphonia antiqua* (1995) *A repülés a zuhanásban* (1997); *Felhősödik a mondatokban* (1998); *Bársonyok és Borgiák* (2000).

A költő, Dsida Jenő versét megirigylve?, úgy klaszszicizálódott, hogy avantgárd határozottságú prózaverst – eredményeiről korábban volt szó – a megcsendesedés: valaminő belső keresztút öröms szenvedése-zsolozsmája váltotta fel. A csaknem mindig kötött forma, a kifinomult, zeneileg is hatékony versbeszéd, a rimmu-

zsika és a vele földézett dallamvilág szinte érzéki telítettsége, az ima-póz mint a föld zsámolyára térdeplő poéta *confiteorja* mind-mind hatékony elem a kozmikus fölszíkázásában is némelykor melankóliával érzett *érzelmi tartomány* verssé való transzformálásában.

Ha figyelünk a szülőföldélmény négy szonettet versoraiban is áthullámozgató érzelm-mozaikjára (*Antik félálomok*) s a hangra, amellyel a „kőművesangyalok” falazása csaknem szakrális köröket érint – „Megengedett a fagy, gyémánt csorog. / Az égi felleg-lejtők boldogok” –, részesei is leszünk az ünnepi gyónásnak. Egy idilli, valamikor Paradicsomnak tetsző létállapotot hoz vissza – hódít vissza – a szem és az emlékezet – „Mi lesz a múlt, ha már nem álmodom / s más kor legeltet fenn a dombokon, / nem aki tényleg végig bírta itt / fehér idők karcolt márványait...?” (*Enyed*) –, ám az így föltámasztott s máris elveszejtett múlt az *álom-látót* keserű kérdések – a IV. szonett csupa tudakolódzás (*Déva*) – satujába szorítja.

Ezek közül a két legfájdalmasabb: „Az idő megint életemre tör?” – vagyis végzetlen élezésű szűrőfegyver az elmúlás –, és: „Én akárholé s bármié vagyok?” (úgy is mint a kiszolgáltatottság legnagyobb foka).

A romániai, de talán az egyetem magyar líra történetében is alig található olyan alkotót, akinél a pálya első és utolsó szakasza között a lírahős magatartását, a beszélt nyelvet, a versalakzatok és egy tökélyvel végigvitt hang egyszerűsödését-nemesedését tekintve – olyan nagy volna a különbség, mint Lászlóffy Aladárnál.

Széles Klára, a költő egyik legjobb ismerője nemrég megjelent tanulmányában (*Lászlóffy Aladár, az álkonzervatív költő verselési robbantásai* – Helikon, 2004. dec. 10. 23. sz.) – egyébként ebben található az *Antik félálomok* négyes szonettjének példás elemzése is – a kolozsvári poéta nagymérvű változását a Kassák lírájában 1960 körül bekövetkező s az öregkori verseket egybefogó *Üljük körül az asztalt* (1968) korszakáig tartó megcsendesedéshez hasonlítja. Mikor is *A ló meghal, a madarak kirepülnek* avantgárd futamai, a világot lebírni akaró szándék helyébe a magába forduló idős költő tisztabb, líraibb hangja lépett.

Csakhogy ez Kassáknál – miként véli Széles Klára – nem a klasszikus, kötöttebb formához való visszatérést jelenti (ugyanis *nem volt* hova visszatérnie), sokkal inkább a korábbi, de már nem sokkoló szabadvers félelemmel teli érését. A máglyák már nem énekelnek, tüzeik is elhaltak, viszont a parázs talán még jó lesz – ösztönző erejű – a tükkörrel való szembenézéshez. „Most éppen egy híd közepén állok / várom hogy valaki emberi hangon szólítson / de a víz fekete tükrében csak / ezer szilánkká tört homlokomat / arcom barázdáit látom” – így a *Vajúdas* rezignált költője.

Am az irodalomtörténésznek-kritikusnak félig-meddig igaza van, hiszen Kassák öregkori lírájában itt-ott azért fölfedezhetők a halál előtti önfeledt játék, a testi szerelemben való lubickolás nyomai. Bármily hihetetlenül hangzik is, a *Szezelem szezelem* (1962) című verseskötve egyik darabját, a *Telhetetlenséget* – a költő búcsúversei között talán ez az egyetlen, amelynek sanzonhoz közeli édeskés hangja van – Heltai Jenő és Nadányi Zoltán is nyugodtan írhatta volna.

Lászlóffy líraváltozása esetében tehát másról van szó. Ő nem „visszatért”, hanem bölcs magáraébredéssel előre futott s új tárnákat nyitott: megtalálta magának a mostani élményvilágához, álom-émlékezéséhez illő klasszikus formát. Elégiára hajló emlékezésének látszólag nincsen súlya, s mint az ökörnyal elúszva lebeg a légtérben. Mintha csak a hajdani mesterhez, Szabó Lőrincchez illeszkednék: „Szöcske, ökörnyal, réti muzsika. / Bizsereg a nap arany illata”.

De ebből a szempontból, már ami a lírai hang megédesítését, kellemét jelenti, a *Tücsökzene* költőjén is tültesz. Dsidán kívül még Kosztolányi káprázatos versnyelve, a könnyedségbe foglalt *bús tonna* izgatja. A *Felhősödik a mondatokban* remek portréversének (Kodály) már semmi köze sincs a hajdani, kemény kézzel faragott arcképekhez. Baljós történelem, elfelejtett múlt, egymásrautaltság? Inkább öröm, a *bús férfi panasza*, hogy mindezt elmondhatja. Eldúdolhatja.

*Ámulva hallom: milyen kellene,
Peturi bordal vagy Tücsökzene?
Véreből hallgatom a muzsikát:
hogyan énekel a szív kamráin át,
a századok pitvarnyi termein,
menyecskekórus visít, mint a kín,
ez úri bordal és tücsökzene
és feltámadó lelkünk mindene.
Ámulva hallom mennyi szív dobol
a feszülő ég-hártyán valahol,
alattunk csend, hó, holdfény-Trianon
szabdalta hegyek-völgyek, Balaton
s a két tündérleány: Olt és Maros,
e férfikórus: főúr s fuvaros,
göcsöji, székel, matyó, kun és jáász
s van ami mindent, mindent magyarul –
az ősi bölcső, ugor-Jónia,
hol belénk halt a pentatónia.
Ó perzsajárás, tatárjárás ó,
a szívből mindig kimutatható,
mint meghajszolt eszmények kórusa
egy Te Deum sok boldog pórusa.
Ámulva hallom: minden kelleme
már Európát-fürdető zene.*

Ez is Európa-vers, bár magyarosra kihegyezve, s ha nem is jár szóképeiben, allúzióiban, parafrázis-erdőiben föl-le eme kultikus országutat sétáikkal elfoglaló hús-vér emberek, műalkotásokból ismert hősök, bibliai és mitológiai alakok stb. serege (Vörösmarty, Demoszthenész, Babits, Bartók – *Fehér kakas a hóhulásban*; Dickens, Andersen, Dante – *Mekkora*; Botticelli, Zsuzsanna – *Europica varietas*; Wesselényi, Bajza, Bolyai, Juliánus, Nagy Sándor, Columbus, Körösi Csoma, Kölcsey, Csaba királyfi – *Tibeti kantáta*; Toldi, Deák Ferenc – *Jelen*; Mátyás király – *Az idők jele*; Balassi, Cavaradossi (Tosca), Berzsenyi, Radnóti, Kazinczy – *Délig a trónteremben*; Türtaios, Archimédész – *Homo sapiens*; Babits, Radetzky és egy Bachból és Mozartból összegyűrt kolozsvári személyiség: Johann Wolfgang Ali – *Hercegovina, hátha megjön a tél is...*; Bod, Bolyai, Páriz, Körösi Csoma, Báthori, Bethlen – *Ó iskoláim, drága iskolák*; Tótfalusi, Bach, Gutenberg, Heródes – *Ólomorgona*; Wotan, Nagy Károly – *Dürer-ballada*; Seneca, Néró, Marat, Hitschcock, Dante – *Hattyúdál*; Kemény Farkas, Bethlen, Zrínyi, Ady, Petőfi – *Vizaknai Petőfi*; és akkor a címükben sokat mondó verseket nem is említettem: *Chopin ősszel*; *Odüsszeusz ija*; *Byronnal Misszolongiban*; *Széchenyi*; *Széchenyi sírja*; *Az összeférhetetlen Tótfalusi Kis Miklós néma válasza a még mindig meghasonlott eklézsiának*; *Szilágyi Domokos képe alá*; *Ad notam Bogáti Fazekas*; *Düsseldorf helytelenje*; *Heine*; *Wesselényi lovaglása*); tehát ha a Kodályban nem tűnik is föl, szikráztatva életet-magatartásmódot-gondolkodást, a híreseMBER-ARZENÁL, minden szavában ott a táj, a zene, a történelem, az őstörténet – mindaz, ami európaivá tette a magyart.

Kodály Zoltán ezzel a *zsongással* a zeneművészet zsenijéhez, Mozarthoz nőtt fel. S hogy ebben a „szakmai” portréban mennyi az *önarckép* megannyi jegyét magán viselő vonás – vonás az arcon, a kézfejen, a gondolkodásban –, könnyen fölfedezheti a Lászlóffy-líra rejtekében-zugában járatos olvasó.

Az utolsó – föltehetően még sokáig tartó, s nem egy remekmű reményével kecsegtető – pályaszakasz nemcsak a megváltozott nyelv, a személyesebbé váló vers, a legapróbb elemből is dallamot – nem Lutoslawski, hanem Mozart muzsikáját – sarjasztó érzésvilág miatt érdekes. Hanem a megrendült ember – testét betegségek szabdallják, elméjét kétségbeesések – *ima-póztától* is. A vallás, a *hiten belüli hit* eresztékei sokkal jobban látszanak, mint a korábbiakban.

A vers a gyónás temploma lesz, s ha orgona nem színezi a mesét, ott a forrongó benső lélekigazságait kondító – az elveszett hazáért, a meggyalázott kisebbségért,

a bezárt iskoláért, a doni elesettekért, a bilincsbe kényszerített nyelvért szóló – lélekharang. Talán utolsó esélyünk, hogy az ember a korommal szennyezett hó *léthidegében* ne legyen az önzés, a modern arculatváltás, a békétlenség, a kultúrát bedaráló önkény, a hazát zsbivásárrá tevő kalmárok arcátlanságának a martaléka.

A lírahős nem ordít, nem toporzékol, nem kinyilatkoztat, hanem – eszményi hazát keresvén magának – végigtipeg a tájon. Ahány bucka, annyi imazsámoly. S aki Európa sokszor véres kövezetű országútját végigyalogolta, most nem szégyell letérdepelni.

Nem mintha elvetendő volna – a hajdani Pezsgő-díj zsűrije (1977) méltányolta is – a harminc év előtti *Helsinki 1975* komor tömb-élménye és az ugyancsak kiemelkedő *Születésnap* – „lelkem a kor leltári tárgya” – ezer erezetű társadalmi *én-képének* görgetege. Lászlóffy avantgárd korszaka lélegzik bennük – hatalmas tüdővel.

Ám most, minthogy őszikéket sodor a szél, a zenévé fokozható csönd, a megfáradt-megrendült ember látomásait susogássá szelídítő zsolozsma ideje jött el.

A dadogó létbeszédé.

Amelynek egyik fajtájában „beszédőtől” „beszédig” – közben: véd vád, vádlott, erdőirtás, népirtás, geryeszeg, fellegvár, dara, derce, beszterce – a szótáriró meghökkentő következetességével megint csak kopognak a szavak (*Szóról szóra*), viszont a másik, a „bűnmegvalló” és „kérlelő” forma – gondolom Dsida Titkos Eljövőjére is utalva – az óvó, fölmentésért esedező hangnak tár kaput: „Uram, vigyázz a táborodra, / te tudod, melyik a tiéd, / ki jár rá véredre-borodra / s kinek a béke semmiség. // Lehet azzal hatni ezekre, / amit még fel se fog eszünk? / Hiába: Nyugatra, Keletre / s a hó alatt is vétkezünk. // De lesznek akik ünnepelnek, / királyok s pásztorok vagyunk. / Uram, jöjjön megint a gyermek, / vagy lassan végleg megfagyunk” (*Fohász az emberért*).

Nem elég a fölényes nyelvbirtoklás, a tájra és hegyeire sipkát rakó bibliás mosoly, a nyelvből

kioldott és megannyi variációjában élő zene, a bódító-megrészegítő – Borogyinótól Enyedig – tartó káprázat (hallod az Ige megnevezését? – Szépkenyerű-szentmárton); mind-mind nem elég „a láthatárok Goluta-sötétje” ellen.

Mert a bekövetkező éjszakánál, tudja a búcsúzó is, nincs nagyobb bizonyosság. Amit tett, jól tette-e – „Uram, igazold álmaim, / hogy nem volt hiába a kín” (*A pünkösdre bocsátott zápor*) –, s egyáltalán ledobható-e a vállról az önként – tévedésből? meggyőződésből? – vállalt teher? (*A Púp-szimfónia* fájdalmas humora – „teve vagyok, a múltam zordon, / rejtelmes kupoláját hordom” – a háton utazó *bűn és érdem* kérdését járja körül.)

Az imát imára halmozó, a Fennvalót sűrűn szólongató gesztusnak („Jöjj el, Urunk, és hozd el a békét” – *Lincoln a színházban*; „Uram, fogadd el számadásom” – *Húsvét*), minthogy megtörtséget s az *úttalan út* végigjárásában is lelki békét szimbolizál, a vándor szemzőgéből hallatlan fontos szerepe van. Tisztító – megtisztulást hozó – hatása tagadhatatlan.

Házsongárd fájón zaklató fénye hitschcocki kegyetlenséggel egyre inkább belehasít a pupillába, s ez az a szinte az időtlenségig húzódó pillanat, amelyben a sorsszimfónia elemeire bomlik. Ha lélekharangnyi a fohász, akkor is van fensége: „ha engeded, hogy ezer éve / tenyészünk hegyeid tövéen, / engedd hogy holtaink nevére / zölden fonódjék a remény, // ha vissza is vonnád kegyelmed, / a ju-

talmat, a büntetőt, / hagyd nálunk kicsit még a nyelvet: / szűk szorosodban – tág erőt”.

Amíg az emberiség „a halál félelmével és gyönyörűségével” nem tud betelni, addig a kolozsvári költő magához édesgeti a világmindenséget. A nyelv erejétől hiteles ez a mozdulat. Benne a „kunsági könny” és a „Tihany-elvű nyelv” Házsongárd aranyával találkozik. Azzal a *hazával*, amely ugyan káprázat – „a visszasütő napban halványan izzó rézbor” –, ám valódivá teszi „álmaink könnyűlovassága” az elmaradhatatlan kérdéssel: *Uram, ugye nem hagysz magamra.*

Szabó Gyula: *Kozmosz és forma* sorozat, 1969

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Üres üveg egy pincepolcon

Templomablakok ellenfényben,
 ahol a bíborlila él.
 Kis holdsugár a nagy erényben.
 Utolsó téli falevél.

Üres üveg, magányos festmény
 hűség-törékeny sorsa int:
 feltámadáskor feljöhetnénk,
 de megszokjuk a sírjaink.

A bor, a vér, a jó kisüsti,
 ki milyen palackot talál.
 Ide nem kéne beleütni
 bedugult orrodát, halál.

Arcpiritóan belekékül
 s elalél, aki veled él!
 Lehet nekem csak bármi nélkül
 megtartott szép üveg a tél.

Valami illat ont kegyelmet,
 vállán pókháló-gótikát
 s hajdani fenséget viselnek
 kis nappalok s nagy éjszakák.

Mindig az üvegeket ölték
 a pincék hideg polcain.
 Elpazarolták s eltörölték
 ifjonti hajnalpírjaink.

Kinn fekszem svájci udvarokban
 vagy sáros román hómezőn.
 Feltámadásra számos ok van,
 de megszoktam a temetőm.

Ne tagadd, ideállítottál

Nincs víz a nádiban, nárciszodban,
 nincs sav a sárban cserepes.
 Uram, nem értünk egyet sokban,
 ezért a bűnnek helye ez.

Kezdetől állandó esőben
 sokan a csatornáid voltunk.
 Soha ne Noét juttasd csődbe,
 s bocsásd meg, hogyha beleszóltunk.

Legfontosabb, hogy el ne állj.
 A könny személyes némasága.
 Nekem a másik véglet fáj,
 bennem úgy érsz le a világra.

NAGY GÁSPÁR
Szorzótabla- emlék
egy hajdani osztatlan iskolából

*A tanító úr
félíg hátat fordított
és mindig kinézett az ablakon
amikor a szorzótáblát
fennhangon fújta
gyakorolta az osztály
és egyre gyorsabb tempóban
lábdobogással kísérve
kissé már zihálva talán
a puskának is használt
számтанfüzet hátoldalán
a 8×7-hez
majd a
7×8-hoz ért.*

*Valahogy 1957 tavaszán
sőt még 1958 őszén sem akarta
hogy lássuk ilyenkor az arcát.*

*A kókadozó muskátlik fölött
az utcát kémlelte
látszólag egykedvűen
de inkább szomorúan
a koszos üvegen át
nézte hosszan
mint akinek igen fontos
dolga lehetne ott.*

*De mit láthatott...
örökre rejtély marad
aztán felénk fordult
közben szórakozottan dobálta
a kezében maradt krétacsonkot
jegyezzétek meg jól ördögfiókák
ez az amit álmotokban is
mindig tudnotok kell!*

*Vagyishogy
az egyszeregyben
nincsen pardon
aki ebben téved
megbukott örökre.*

Visszavonuló sorok vár-árnyjátékok idején

*Mint valami elfoglalt várból
a győzők kegyelméből
most éppen még
az utolsó utáni percek lejárta előtt
átdöndülök azon a hídon
amit persze ha van annyi erőm
s főleg időm bizony ügyesen
föl kellett volna robbantanom*

*egyszerűen nem értem...
nézek vissza a várra
kikkel védelmeztem azt
és kikkel is voltam oda
holmi védelmezőnek bezárva*

*nem vettem észre
hogy azok csak zsoldosok
bár évtizedekig baráti köpönyegben
dús pénzért koncert verekedtek
és egy zászló alatt meneteltem
velük s fújtam az egyetlen nótát
oltalmazója én nem lehettem
kincsnek dézsmának egyebeknek
aki közelébe került az jól járt
mit beszélek én hálátlan...mondják
néha nekem is löktek néhány dénárt*

*az árulás ragálya végül biztosan
és nagy fölényrel győzött
mondhatni mint a természet
átette magát a vastag falakon
tudták ezt maguk a győzők
akik ott termettek szépen
egy ködös hajnalon...
nem csodálkoztak semmin
hiszen a kapu is nyitva volt*

*valahogy futni hagytak mégis
persze előtte kivágták a nyelvem
remélték amit láttam
vagy csak sejdítettem
már úgysem mondhatom el...*

*többnyire így is történt
igazuk lett...
bár leírtam mindent
akik keresnék ne keressék
gondosan bőrömbe zártam
barátaim ti sem találtok
holnaptól köddé váltam...*

MEZEY KATALIN
Nagy Gáspár és 1956

Most nem elsősorban Nagy Gáspár Kossuth-díjas költőről, nem az irodalmi élet mindennapjaiban alázattal napszámoskodó Nagy Gáspárról, nem a folyóirat-szerkesztőről, még csak nem is a Magyar Katolikus Rádió kiváló irodalmi vezetőjéről akarok szólni.

A legfontosabb, legkézenfekvőbb dolgok legtöbbször későn jutnak az eszünkbe. De jó esetben később legalább eszünkbe jutnak. Érvényes ez Nagy Gáspár nemrégiben elnyert Arany János-díjára is.

Az, hogy a Magyar Írószövetség eme rangos díját – amelyet minden alkalommal október 23-án adnak át – Nagy Gáspárnak ítélje oda a kuratórium, nagyon is kézenfekvő dolog. 1983 óta váratott magára ez az elismerés attól a magyar író-társadalomtól, amelynek soraiból idehaza először Nagy Gáspár *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című versében szólalt meg a történelmi fele-

lősségre vonás hangja. A régen várt hang, a felszabadító hang, az önbecsülésünket visszaadni tudó hang, amely az egész magyar közösség nevében követelt elégtételt – legalább erkölcsi elégtételt – a forradalom és szabadságharc meggyilkolt hőseinek. A mindannyiunk lelkiismeretén súlyosodó „temetetlen halottaknak”.

Egy látszólag emlékezetét vesztett, önálló gondolkodásra és cselekvésre képtelenné tett társadalomban, amely fel sem nyög már a rajta elkövetett erőszak miatt, amely szótlanul eltűri nemzeti függetlensége megvonását, a forradalom és szabadságharc meghamisítását, meggyalázását, megtagadását, a forradalmárok üldözését, bűnözővé minősítését, a társadalomból való kiközösítésüket, anyagi és erkölcsi javaiktól való megfosztásukat, hetedizigleni megbélyegzésüket, a minden elképzelést felülmúló, példátlan bosszúhadjárat évtizedeit.

Nagy Gáspár verse ebben a közegben szólalt meg kendőzetlenül – kódolatlanul, ahogy ma mondják: „egyszer majd el kell temetNI/ és

nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!”

Az a fiatalember, aki jól indult költői és hivatali pályáját kockára téve nem tudott tovább hallgatni, akinek, mint a hajdani apostolnak, az oldalán fakadt volna ki az igazság, ha ki nem mondhatta volna, 1998-as *Tudom, nagy nyári délután lesz* című kötete *Magyar abszurd* című versében így vall arról: „Ezért aztán / csak / el-te-met-ni / az áldozatokat / már nagyon kevés, / de / né-ven ne-vez-ni / a gyilkosokat / (etcetera) / még mindig túl sok / azoknak / akik... / (FÜGGÖNY).”

Ez a függöny azóta sem nyílt szét. Nagy Gáspár felszabadító erejű, történelmi jelentőségű verseinek aktualitását – egy új hibernációba, öntudatlanságba süllyedni készülő magyar társadalomban – ma is fájón érezzük.

Ezért, de csak ezért mégsem elkésztett az a visszaigazolás, amelyben az író-társak elismerésén túl megnyilvánul egy némaságba dermedt korszak elszenvedőinek hálája is a szó kimondója iránt. Az iránt, aki verstettével megkísérelte megmenteni a becsületünket.

SZEMADÁM GYÖRGY

Két forradalom Magyarországon

Nagy Gáspár Március 15-e díjas költőnek

*Azután a tavaszi március után tizenhét hónap,
 108 évvel később már csak tizenhárom nap.
 Mostanság órákban számoljuk.
 Legutóbb, a tavalyi szabadságom idején
 volt két szabad óráim.
 Gyorsuló idő!
 Mint a lavina:
 hol le, hol föl.
 Emlékszel még,*

amikor először láttad a vérfoltos mellényt?

A pontos szívlövés nyomát?

Ez a Nemzeti Múzeumban volt,

ahol a Költő el sem szavalta a Nemzeti Dalt,

de néhány évvel később felgyújtotta magát

egy nálad alig idősebb fiatalember.

Elmebeteg volt, írták róla az újságok.

De lehet, hogy csak végiggondolta:

mi is történt itt attól a márciustól

addig, amíg élni tudott.

Bennem nem halványul az a gyermekkori élmény,

az a csikos, vérfoltokkal teli mellény.

Néztük, s a múzeum már nem is volt zajos.

A táblán egy név: gróf Batthyány Lajos.

(Vers- és szövegtöredékek Arany János, Balaskó Jenő, Balassi Bálint, Hamvas Béla, Julius von Haynau, Kölcsey Ferenc, Krassó György, Mezey Katalin, Nagy Gáspár, Nagy Imre, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, François Villon és más – részint ismert, részint ismeretlen – szerzők műveiből)

Ötvennégy utódja volt.
 Közülük még ötöt kivégeztek,
 egyet meggyilkoltak,
 kettőt ismeretlen helyen,
 ismeretlen körülmények között
 pusztítottak el,
 egyet öngyilkosságba kergettek,
 öten közülük pedig kényszerű emigrációban haltak meg.
 S a lövető?
 Julius von Haynau báró,
 tábornagy,
 a bresciai hiéna,
 aki a tizenhárom aradi
 és a vagy tízszer annyi többi
 kivégző-parancsa alá írta a nevét,
 s 1200 elítélt bebörtönzését hagyta jóvá?
 Túlbugzó volt – mondták –,
 s érdemeit elismerve nyugdíjazták.
 Így szokás a hozzá hasonló,
 tevékenységükre büszke,
 akkurátus, jól használható
 gyilkosok esetében.
 Dante Poklának legmélyebb köreit járva
 kérdém: hol van Haynau, a bresciai hiéna?
 A válasz csak legyintés.
 Elég volt neki az intés.
 Kellott a hely másnak!
 Brutusnak, Kádárnak, Júdásnak.
 A tábornagyban
 hibát találtak a Mélység Urai,
 mert oda nem való a hívő,
 ő pedig hittel vallotta:
 nyugodt lelkiismerettel lövetek agyon százakat is,
 mert szilárd meggyőződésem,
 hogy ez az egyetlen mód
 intő példát szolgáltatni
 minden jövőző forradalomnak.
 Egyszerű dilettáns volt tehát.
 Nem hasonlított a profi népnevelőkre,
 a világmegváltó emberirtások arctalan munkásaira,
 az egyszerű tömeggyilkosokra,
 akik forradalmárnak nevezték magukat,
 s akik 109 évvel később
 annak a másiknak akasztott testét,
 összedrótozott végtagokkal,
 kátránypapírba tekerten,
 arccal lefelé – ez valami szláv szokás, mondják –
 a kora nyári földbe vajt tömegsírba dobták.
 Európa pedig akkor is csendes volt,
 mint mindig: újra csendes.
 Mert elzúgtak forradalmi...

Szégyen reá! Lecsendesült és
 szabadságát nem vívta ki.
 Magára hagyták, egymagára
 A gyáva népek a magyart...
 – írta a boldog segesvári,
 (vagy barguzini?) halott,
 aki szerencsére már nem láthatta,
 hogy I. Ferencz József császárból,
 aki 1849. május 1-jén segítséget kért
 I. Miklós cártól,
 hogyan lett a magyar nép ajkán ferencjóska,
 s aki már soha nem tudhatta meg,
 hogy a leharcolt, 160 000 fős,
 jórészt képzetlen, népfelkelőkből álló
 magyar hadsereggel szemben
 immár nem csak a 170 000 fős osztrák hadsereg,
 hanem Európa Mindenkori Megbecstelenítője,
 az orosz hadsereg 200 000 fős serege is ott áll.
 Nem tudhatta meg,
 mert a kozák lovasok egyike őt is ledöfte.
 Vagy lehet, hogy kijutott neki is
 ükapáink, dédapáink, nagyapáink és apáink sorsa:
 Szibéria pokla?
 Aminél csak az lett volna rosszabb,
 ha néhány évtized múlva még látja
 a magyar porták, lakások, kúriák és kastélyok falain
 a ferencjóska olajnyomatos képét
 az emigráns Kossuthé mellett.
 Nekünk, itt, a hazába importált Szibériában,
 később kijutott mindez,
 s a szégyentől sem pirultunk,
 amikor Csermanek reánk kacsintott.
 Mert csak az volt már az ideológia,
 hogy az embernek legyen krumplija,
 s ha krumplileves, hát legyen krumplileves.
 Amikor Kádár János pártfőtitkár
 érkezett orosz tankján,
 mintha csak az Úr kérdezte volna:
 hadd látom, úgymond, mennyit ér...
 1957. május elseje előtt csak száz évvel
 – Istenem! Csak százal! –,
 és a régi forradalom után nyolccal
 kérdezte ezt a Költő,
 s úgy látta:
 Körötte csend, amerre ment
 És néma tartomány,
 márpedig úgy lett,
 hogy körötte zászlók, dal, amerre ment,
 és boldognak látszott a tartomány.
 A forradalmárok itthagyták önöket?
 Önök: maradtak? Vagy: csak más is?

Ők?

A lélek elszállt?

Akkor lehet, hogy csak önök maradtak?

Kutyák, ti árulók ebek,

akik nekem mást sem kínáltak,

csak vizet, száraz kenyeret,

már börtönrel hiába vártok.

Szellentének egyet tirátok,

de ülök, s így nem lehet.

Végül mégiscsak így kiáltok:

irgalmazzatok, emberek!

*Az önmaga békéjébe burkolódzó tiszapalkonyai
segédmunkás*

– másodállásban az egyik legnagyobb

és legetikusabb magyar gondolkodó –

aki életében csak egyszer, csak egyetlenegyszer

volt hajlandó utalni arra a világra, mely körülvette,

csak egyszer vált indulatossá,

amikor leírta a számot: 1956.

Hogy mi történik ma itt, azt tudjuk. Ezerkilencszázötvenhatot az egész irodalom, az egész sajtó, a zene, a festészet, a művészet, a társadalom, a tudomány, a politika elárulta. Minek árulta el? Annak, hogy élni csak kell. Senki se mert meghalni, mint az orosz tankok alatt a munkások és a diákok és a gyermekek. Költő, író, szobrász, zenész, festő, orvos, tanár, mérnök, miniszter, katoná, paraszt, munkás. Soha még nép nem volt ilyen elhagyatott. Semmiféle vagyon, hír, hatalom, nem ér annyit, mint amennyit mindezért most fizetni kellett. Nincs az életnek olyan mélysége és magassága, amely ez alatt az árulás alatt ne roskadna össze.

Egy év múlva már úgy éltek, mintha semmi sem történt volna. Mintha e hitvány és korrup, nyomorult és züllött, tisztátalan és aljas népben egyszer, egyetlenegyszer és egyedül, az egész földön egyesegyedül nem ragyogott volna fel az igazság, és nem mondta volna ki egyszerre és egyhangúlag mindenki, aki itt él, kétszázszoros túlhatalom ellenére. Aki ezt elárulta, az már nem hitvány és nem aljas és nem korrup és nem nyomorult. Továbbélnék és énekelnek és festegetnek és szónokolnak és tanítanak. Tényleg semmi sem történt?

Évek óta azon gondolkodom, ha még valaha a történetben az igazság szóhoz jut, mit fognak mondani arról az időről, ami ezerkilencszázötvenhatot követte, azokról az emberekről, akik zenét komponáltak, és képeket állítottak ki, és színpadon játszottak, jóízűen ettek és ittak, ahelyett, hogy fogukat csikorgatták volna. Nem írni több, mint írni. Ahelyett, hogy elvonultak volna kapálni és fát vágni, édes volt nekik az érvényesülés és a pénz. Eleinte azt hittem, a nevek csak azért maradnak fenn, hogy azokat még ezer év múlva is leköpjék.

Bizony ez Hamvas Béla,

a máskor oly emelkedett,

a mosolygósan szigorú bölcs.

Te nyolcéves voltál akkor, én kilenc,

s néhány éve mindketten nagyjából

egyszerre lettünk elsőáldozók

meg kisdobosok.

És abban az évben minden furcsa volt.

Addig azt hittük,

– mert szüleink így mondták –

születni és temetni csak egyszer lehet.

De akkor már másodszor temették

az egykori belügyminisztert,

a szegény Lacit,

aki ha megérte volna,

de odalövetett volna,

s még nem tudtuk,

hogy ez a procedúra később

életünk szerves része lesz.

És földrengés is volt,

meg persze árvíz,

ami akkor nem volt annyira meglepő,

mint amilyen meglepő az a fél narancs volt,

amit a Jézuska – esetleg a Téalapó? –

csempészett karácsonykor

– vagy fenyőünnepen? – a fa alá.

Aztán még szénszünetet sem hirdettek

és mégsem kellett iskolába menni.

A házunkat később néha szovjet tankok lőtték

– azt sem lehetett tudni,

hogy a szovjet az miért orosz

és fordítva,

vagy nem is? –,

de nagyanyám és anyám aránylag nyugodtak voltak.

Jól ismerték a pincét,

ahol csak az nem volt jó,

hogy a lámpa mindig égett,

és a Mattyasovszky néni egész nap hangosan imádkozott.

Tudtuk: tizenkét évvel korábban

a pincében egyedül ő maradt életben a hullahegy közepén.

Ám nappal, a Mechwart téren,

a szovjet katonák megengedték,

hogy bemásszunk a tankokba,

és jelvényeket is adtak.

A Széna téren a Szabó bácsiék

is szerették a magunkfajta gyerekeket.

Az oroszok vattakabátot,

Szabó bácsiék meg

bádogkemény viharkabátot viseltek

– nekem is volt ilyen –,
 s mindenkinek a vállán ott volt a puska,
 vagy a dobtáras gitár.
 Sosem hittem volna akkor,
 hogy a dobról és a gitárról
 tizenöt évvel később
 más is eszembe juthat.
 Mellesleg: a gulyásról
 és a kommunizmusról sem.
 Egyszóval: én láttam e harcot!... Azonban elég:
 Ali majd haragunni fog érte.
 Meg kellett tanulnunk a főbünt:
 emlékezni nem szabad!
 Ez az idő
 csak azok számára lehetett emlékezetes
 – érzed a kifejezés finomságát? –,
 akik ezekben a hónapokban
 fegyverrel a kézben vettek részt
 – Istenem! Ez a „vettek részt” is milyen elegáns –
 a munkáshatalom megdöntésére irányuló
 ellenforradalmi csoportok szétzúzásaiban.
 És az egykori nyolcéves gyerek,
 aki addig csak forradalomról hallott az iskolában,
 felnőtt korában le merészelte írni,
 hogy: nem szabad feledni!
 Valóban nem szabad feledni!
 Legalább azt a macskaköveken csikorgó,
 lánctalpas hajnalt nem,
 amikor Magyarország miniszterelnöke
 elképesztően emberinek tűnő
 dilettantizmussal ezt olvasta be a rádióba:
 „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság
 Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szov-
 jet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen,
 azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a
 törvényes magyar kormányt. Csapataink harcban
 állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az
 ország népével és a világ közvéleményével.”
 Egyébként: őt lenne hívatott
 megjeleníteni? képviselni?
 az a szobor, amellyel – akivel? –
 kis híján ötven évvel később
 egyik utódja
 már tegező viszonyba került.
 Mit gondolsz az egészeztől Imre?
 Nem gondolod, hogy hiba volt?
 Nem tudtad, hogy nem volt törvény...
 és magyar sem?
 Meg hogy ugye most jó ez így,
 amikor leányod
 és az egykori pufajkás...

meg mi többiek is.
 Újra is temettünk,
 és hol vannak már Kádár Apró Dögei!
 Egyébként is:
 ezelőtt ötven évvel,
 november 5-én,
 megindult a tömegközlekedés,
 az MTK focicsapata Bécsbe utazott,
 az FTC meg tagtoborzást hirdetett.
 Mert ugye nem szabad feledni!
 De mit is?
 Talán hogy a harcok során
 körülbelül 2500 ember esett el,
 a regisztrált sebesültek száma 20 000 volt,
 és ennek tízszerese azoknak a száma,
 akik elmenekültek e hazából?
 Item: hogy megkezdődtek a felelősségre vonások,
 13 000 embert internáltak,
 több mint 20 000 embert bebörtönöztek,
 és hogy a 400 halálos ítéletnek
 körülbelül a kétharmadát
 végre is hajtottak?
 Item: hogy Vida Ferenc vérbíró ítélete alapján
 Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst
 1958. június 16-án,
 Szilágyi Józsefet és Losonczy Gézát pedig már korábban
 megölték a börtönben?
 Item: hogy a többi vádlott súlyos börtönbüntetést
 kapott?
 Item: hogy 1959-ben végezték ki azt a Mansfeld Pétert,
 akinek nagykorúságára évekig vártak?
 Mert ahogyan a krumplilevesnek krumplilevesnek,
 úgy a törvénynek is törvénynek kellett lennie!
 Item: hogy fent említett Mansfeld Péter
 13 percet kínlódott a bitófán?
 Hat nap múlva lesz ennek pontosan 47 éve.
 Most 65 éves lenne.
 Ha méltóképp akarnánk emlékezni róla,
 akkor most azt kérném:
 13 percre tartsuk vissza a lélegzetünket.
 Item: hogy az utolsó kivégzés 1961-ben volt?
 Mert bújt az üldözött, s felé
 Kard nyúlt barlangjában,
 Szerte nézett, s nem lelé
 Honját a hazában.
 Az urak ilyet nem röhögtek régen,
 hogy Dózsa György fején Martin-kohó lángol,
 hogy büdös tetemét eszme eszi éppen,
 hogy a lábainál serege viháncol,
 s Dózsa-húst zabálnak egymást tépve érte!
 Egység és megbékélés?

Kikkel?
 Hóhérainkkal és megszállóinkkal?
 Köpönyegforgatókkal,
 báránybőrbe bújt farkasokkal?
 Az áldozatvállaló hazafi,
 mint gyilkosok cinkosa,
 szerető hitves,
 és minden igényt kiszolgáló kurva?
 Nem szégyelli magát a parlament padsora?
 De itt vannak a költő szavai is,
 aki egyszer kimondta:
 nem szabad feledni!
 Pedig csak szerette az ősi nőt
 gyümölcsillattal jövőket
 érett szeptemberedőket
 hajnali ködbe tűnőket
 az októberi lobogókat
 novemberben elhagyókat
 Nagy Gáspár koszorús költő,
 kinek feje fölött e királyi dísz
 – papírja is van róla –
 Arany János, József Attila, Kölcsey Ferenc,
 Radnóti Miklós, Ratkó József,
 sőt Szent Márton,
 de még maga Kossuth Lajos is tartja.
 Ám én inkább szólnék Balassi kardjáról,
 mely – a régiek hite szerint –
 felismerhető volt igazságosságáról,
 s nem öldöklő voltáról.
 A kard jó és a rossz elválasztására szolgál,
 tulajdonosa csak olyan ember lehet,
 aki képes mindig különbséget tenni e kettő közt.
 A kétélű kard egyik éle a védtelenek oltalmazására,
 a másik – mint Szent Mihály kezében –
 a Gonosz legyőzésére való.
 A pallosjog egykor csak azt illette meg,
 aki az igazságot képviselhette.
 Ezért érintették meg karddal a lovaggá ütöttek vállát.
 Nagy Gáspárt hét éve
 a Balassi-karddal
 egy forradalom özvegyeinek és árváinak lovagjává
 ütötték.
 Emlékezni mert egy
 látszólag emlékezetét vesztett korban,
 egy olyan önálló gondolkodásra és cselekvésre
 képtelenné tett társadalomban,
 amelyről egy másik költő azt írta:
 fel sem nyög már a rajta elkövetett erőszak miatt,
 amely szóltanul eltűri nemzeti függetlensége
 megvonását,

a forradalom és szabadságharc meghamisítását,
 meggyalázását, megtagadását,
 a forradalmárok üldözését, bűnözővé minősítését, a
 társadalomból való kiközösítésüket, anyagi és
 erkölcsi javaiktól való megfosztásukat, hetedizigleni
 megbélyegzésüket,
 a minden elképzelést felülmúló, példátlan
 bosszúhadjárat évtizedeit.
 Mert oly korban éltünk e földön,
 mikor besúgni érdem volt s a gyilkos,
 az áruló, a rabló volt a hős, –
 s ki néma volt netán s csak lelkesedni rest,
 már azt is gyűlölték, akár a pestisest.
 De azért mondj egy imát értük
 mert nagyon is tudták
 hogy mit cselekszenek
 kit figyelnek
 aztán kit jelentenek
 és mennyiért
 bár nagyon nehéz
 az öklendezést visszatartanod
 hiszen a hihetetlen tartományban
 fantáziátlan fedőnevekkal
 másutt meg befeketített
 letakart óvott – védett nevekkal
 ők vannak ott
 s akiről persze mégis tudad
 hogy többnyire gyöngye rongyok
 (ez most így túlzás
 ergo: nem nem így igaz
 talán csak sejtetted inkább)
 amikor már lehetett
 minden kockázat nélkül
 akkor a szabadság bajnokaiként
 oly harsányan kiabáltak
 már ezért is gyanút foghattál volna
 s mi mindenre formáltak jogot
 még arra is talán
 hogy majd te kérj tőlük bocsánatot
 most mondj értük egy imát
 rájuk fér
 megérdemlik nagyon
 És áldj meg minket Úristen az te jóvoltodból,
 Világosíts meg minket irgalmasságodból
 Orcád világosságával, lelkek ajándékával,
 Hogy éltünkben ez földön járjunk igazsággal.
 Mert csapataink harcban állnak,
 de a kormány még a helyén van.

PALOTAINÉ KALI GABI
Sorsom – sorsunk
 1944–45*

Októberi vasárnap délután volt. Máskor az asszonyok a házak előtti padokon trécseltek, a férfiak pedig pipázgattak. Ezen a napon nem így volt. Csoportokba verődve, izgatottan beszélgettek, de mégis valami bizakodás csendült ki hangjukból. Én, a tizenkét éves kislány csak annyit értettem meg az egészszből, hogy talán most vége lesz a háborúnak. Ez végtelen örömmel és megnyugvással töltött el, mert arra gondoltam, hogy az én szeretett apámnak nem kell a frontra mennie, velünk maradhat, s szegény gyenge anyám meg én nem maradunk támasz nélkül, hisz apám erős, bátor, és minden bajtól megvéd bennünket. Apám számomra a legteljesebb biztonságot jelentette.

Akkor nekem nem jutott eszembe az, hogy 1920-ban, mikor a románok vagonokba rakva ezerszám dobta a magyarokat át a határon azért, mert nem esküdtek fel a román alkotmányra, apám szülei is közöttük voltak, s ő is ilyen gyámoltalan, fiatal gyermek volt, mint akkor én.

Sietve szaladtam haza, remélve, hogy otthon is mindenki örülni fog a jó híreknek, de a megnyugvást, amit vártam, nem láttam a szüleim arcán. Nálunk nem politizált senki. Nem hallottam soha elmarasztaló szót sem az oroszokról, sem a németekről. Azt, hogy zsidó, senki nem ejtette ki a száján, legfeljebb azt: kár, hogy Fischer úrnak be kellett zárnia a boltját, pedig igazán jó kereskedő volt. Vagy Kalmár Laci bácsi, ki apám egyik legjobb barátja, orvos, most elutazott, nem tudni, mikor jön vissza. Később tudtam meg, hogy apám a szigetbe vitte ki ladikon egy éjszaka az erdészházba, hogy ott vészelje át a számára nehéz időket.

– Hát nem örültök, hogy vége a háborúnak? – kérdeztem.

– Nem olyan egyszerű ez, gyermekem – mondta szomorúan apám. – Bár igazad lenne... – tette hozzá búsan.

Akkor este nem volt légiriadó, nyugodtan megvacsozáztunk. Nagyon kellett ügyelni arra, hogy ha villanyt gyűjtünk, a spaletták bezárva legyenek. Ahol nem volt spaletta, ott az ablakok székpapírral voltak beragasztva. Ez olyan papír volt, amibe a könyveimet, füzeteimet szoktam iskolakezdekéskor becsomagolni.

Tehát fény nem szűrődhetett ki, mert azt nagyon szigorúan büntették. Ha a rádió nem jelzett légiveszélyt, akkor ágyban aludtunk, de ha jöttek a nagy, dübörgő liberátorok,

anyámmal mi mindig lementünk a pincébe, apám fent maradt a lakásban. Csodáltam is őt, az én bátor apámat. Ő volt számomra a hős, a tántoríthatatlan biztos pont, akire mindig számítani lehet. S egész életén át megmaradt nekem – még utolsó éveiben is – mint biztonságot sugárzó és adó erő.

Anyám, szegény, mindig gyenge volt, bátortalan, félős. Ahogy én, a gyerek a felnőttek szavaiból kivettem, az idegrendszere volt gyenge, és ez a családban öröklött betegség lehetett. Most már tudom, ez hajlam volt a depresszióra, amit valami tragédia már több felmenő családtagomban is kiváltott. Ezért kellett az én édesanyámat is óvni minden megrázkódtatástól.

Dédapámmal kezdődött ez a szörnyű betegség. Ő Dunántúlon élt egy szép kis udvarházban, körülötte szőlők, gyümölcsösök, földek, erdők. Olyan középbirtokos-féle volt, aranykalászos gazda, jó polgára a falunak. Tisztelet vette körül, mert nemcsak, hogy jó gazda volt, hanem rendszeresen adakozott is. Templom, községháza, iskola építésénél az ő neve mindig az elsők között szerepelt az adakozók között. Magas, atlétatermetű derék férfi néz rám még most is a megsárgult fényképekről. Kicsi, alacsony dédanyám egymás után szülte a gyermekeket, öt lányt, utánuk három fiút. Szépek voltak a lányok, volt közöttük magas, szép szálfatermetű, mint dédapám, és aprócska gömbölyű, mint dédanyám. De a három fia sudár szép legény lett, dédapám büszkeségére, örömére. Jánost 1914-ben behívták katonának, az olasz frontra került. Feri Mosonmagyaróváron gazdász tanuló, s mikor tudomást szerez arról, hogy bátyját behívták, és már frontszolgálatra vitték, önkéntesnek jelentkezik, és rövid időn belül a muszkákhoz küldik védeni a hazát. Írták haza a tábori lapokat, hogy jól vannak, s bátran helytállnak bajtársaikkal együtt, élt bennük a haza szeretete, volt nemzettudatuk. Évekig frontszolgálaton voltak, kisezüst, nagyezüst érmekről írtak, meg hogy találkoztak a sógorokkal, mert a két idősebb lány férje is katona volt. S a család bizony nagyon büszke volt katonafiaira, hősiességükre, helytállásukra.

A legkisebb fiú gimnazista volt Székesfehérváron. Józsi gyerek szépen tanul, mondogatta dédapám, nadrágos ember lesz belőle, talán tanító, vagy fiskális, vagy amihez kedve lesz.

A sors közbeszólt, egy tikkasztó meleg júniusi napon jött a szörnyű hír, hogy Jani hősi halált halt Isonzónál. Nem telt el egy hónap, és a gyászos hír rázuhant a békés udvarházra, Feri a muszkákkal vívott hősi csatában, bajtársait védve elesett. A riasztó döbbenet, mint fekete varjú ült az addig nyugodt tornácon.

Szegény kicsi törékeny dédanyám támogatta, vigasztalta élete párját, aki a súlyos csapások alatt teljesen összeroppan. Aratás, cséplés ideje volt, és ő nem törődött a gazda-

Kali Gabi címmel Sára Sándor készített az emlékiratból dokumentumfilmet a Duna TV számára.

sággal, tilt a tornácon, tágult pupillákkal bámulta a messzeséget, mintha katona fiait látná, hősiesen harcolva, védve a hazát. Meg-megsimogatta hűséges vadászkutyáját, mormogott valamit. Dédanyám, a kicsi asszony ilyenkor mondta:

– Majd a Józsi, meglátod, micsoda gazda lesz, de azért most még csak tanuljon a gyerek.

A háború már vége felé közeledett, amikor is egy borzalmas járvány söpört végig az országon, és elvitte a 16 éves Józsit, az utolsó fiút, a legkisebbet, az utolsó reményt, aki a szép magyar nevet továbbörökítette volna. Ezt a csapást már nem tudta dédapám feldolgozni. Nem káromolta az Istent, mert soha egy csúnya szó sem hagyta el az ajkát. Szótlan lett, önmagába roskadt, és csak járt-kelt céltalanul a házban, a kertben, az udvaron. Egy reggelen elővette vadászpuskáját és a szőlőskert végébe ment, megállt ott, ahol szeretett végignézni birtokán, elgondolkozni, tervezgetni, hogyan fogják fiai, unokái a földet egészen a látóhatárig kiterjeszteni, megművelni a modern mezőgazdasági gépekkel. Most is körülnézett, gondolatokba merülve fél térdre ereszkedett, makacs kálvinista nyakát meg-

hajtván imádkozott: megköszönte a kicsi asszonyt, kit néki adott az Isten, az öt gyönyörű leányt, de nem tudta elfogadni a három daliás fiú elvesztését. Kérte Istenét, hogy bocsássa meg azt, amit tenni fog, nem tud így tovább élni, küzdeni. Lehúzta feszes csizmáját jobb lábáról, megsimogatta vadászfegyverét, mely annyi örömet szerzett neki, és szájához illesztette, majd jobb lába nagyujjával meghúzta a ravaszt. A dörrenés megriasztotta a kora reggeli fényben fürdő madarakat. A vadászkutya megérezte, mi történt, és nyüszítve rohant a szőlőskert végébe, majd még gyakrabban vissza a kiskonyhába, hol éppen a friss tejet osztották szét kicsi dédanyám és az asszonyok. A puska lövést ők is hallották, s mikor kicsi dédanyám meglátta az izgatottan vonyító hűséges vadászkutyát, szörnyű sejtelem hasított belé. Gyászos fekete kendőjét homlokába húzta, arcán a ráncok megkeményedtek, s elindult a kutya után. Mikor a szőlőskert végébe ért, az összeroncsolódott koponyát letérdelve ölébe vette, s csak nézte, nézte könny nélkül, mert azt már fiairól elsírta, szót sem szólt, míg az odajövők el nem vitték onnan.

A mai napig áll a kőkereszt ott azon a helyen Isten dicsőségét hirdelve, mit kicsi dédanyám állított szerettét férje emlékére, jelezve azt, hogy a halálból van feltámadás, és a kicsi asszony útmutatásával és a család összefogásával, csonkán is megvalósítja az álmot, amit dédapám álmodott. Mert ilyen fából faragta a jó Isten a magyart.

Terus nagymama (középen) és húgái az 1900-as évek elején

Az öt lány közül a második, a sudár, karcsú, fekete hajú és szemű Terus lett az én áldott emlékü nagyanyám. Az első világháború kitörésekor ment férjhez egy módos szomszéd községből való gazdához, kinek öccse a helybéli bíró volt. A birtok fele részben a bírósé lett, mit apjuktól örökölték. Ugyan ő már nem gazdálkodott, kiadta árendába, csak a szép nagy házat, meg a mögötte lévő szőlőt tartotta meg. Ez a szőlőskert a magas lösz fennsíkon kirúgott a Dunáig. A meredek part előtt egy kis szaleli volt, fából ácsolt árnyékot adó, padokkal felszerelt pihenőhely. Innen remekül látszott a Duna-híd, a túloldal, a zátonyok, és a Dunán síkló fehér hajók, s a terhüket cipelő uszályok.

Nagyapámmal párszor jártam ott, és mindig nagyon sajnáltam, hogy nem ő kapta azt a házat, szerettem volna ott élni. Nagyapám a Duna túloldalán lévő birtokot kapta az udvarházzal, s idehozta Terus nagyanyámat. Szerették egymást, azt mondták, jó rájuk nézni, olyan szép pár. Sajnos akkor, mint minden magyar ember életébe, az övébe is beleszólt a háború.

Nagyapámat behívták katonának, ment védeni a hazát. Terus nagyanyám egyedül maradt a számára idegen tájon, idegen emberek között, egy kisgyermekkel, az én anyámmal. Fialat volt, alig 20 éves. Nehéz volt a gazdaság vezetése, bár otthon sok mindent megtanult. Kicsi dédanyám úgy nevelte lányait, hogy a háztartás minden csínját-bínját értsek, és a gazdálkodáshoz is konyítsanak, de azért egy ilyen nagy gazdasághoz mégiscsak férfiember kellett volna.

Jöttek a szép szerelmes tábori lapok, de ezek nem pólták a tetterős férfimunkát. Úgyhogy mire nagyapám szabadságra hazajött, megérett a gondolat: ezt a birtokot el kell adni, és ott vásárolni egy másikat, ahol Terus nagyanyám szülei, testvérei élnek, s ahol majd ő is megkapja a maga jussát. A gondolatot tett követte, sikerült is jó pénzért

eladni a földeket s a házat, csak venni nem tudtak hamarosan, s a pénzt így hadikölcsönbe fektették azzal, ha lesz alkalmas birtok, hát megveszik.

Nagyapám szomorúan visszament az olasz frontra, gondolom, tele aggódással, de azért nem bántotta az a kínzó érzés, hogy nagyon szeretett felesége és kicsi lánya egyedül van, mert őket visszavitte nagyanyám szüleihez, s a nagycsaládban ők biztonságban élték életüket.

Mire befejeződött a háború, már két lánya volt Terus nagyanyámnak. Szerencsésen hazatért nagyapám is. De a szörnyű tragédia az ő életükben is bekövetkezett, mert a szép birtok, amit eladtak, csak papír maradt, semmi értéke nem maradt a hadikölcsönnek. Szertefoszlott a szép álom, hogy a Dunántúlon birtokot vásároljanak.

Ettől az időtől kezdve az én kackiás bajuszú, nótás kedvű nagyapám kedvetlen, szomorú, félszeg ember lett. Terus nagyanyám dédapám halála után megkapta a jussát: földeket, szőlőt, erdőt, s maguk építették az ősi udvarháztól nem messze, csak egy kiáltásnyira a szép négyszobás, hosszú gangos házat, magtárt, istállót, ólakat s mindazt, ami egy ilyen gazdasághoz kell. Ez is egy szép birtok lett, de ez Terus nagyanyámé volt, s ezt bizony érezte is a családdal. Hallottuk tőle, kimegyek a külső érbe, megnézem a földemen, lehet-e már aratni?

Nagyapám csak nézett kontúros kék szemével a bogárszemű asszonyra, de egy rossz szót nem mondott volna. Még született nagyanyámnak egy lánya és két fia hamarosan egymás után. Terus nagyanyám kiváló gazda és remek háziasszony lett. A hazai földön, megszokott légkörben, igazi nagyasszonnyá vált. Azonban szegény nagyapám egyre csak rosszabb állapotba került. Akkor még senki nem mondta, hogy ez a depresszió. Még arra halványan emlékszem, hogy az árpaérő körtefa alatt pipázgatott, halkan még mesélt az Isonzónál történt hadieseményekről, ahol mindig a magyar baka volt a hős, az emberséges, a nemes, a győző.

S egy szörnyű, szürke deres hajlon leszállott a hír: nagyapa meghalt, kútba ugrott. 54 éves volt.

Hogyan ismétli magát a tragédia ebben a családban. Terus nagyanyám egyedül maradt. Leányai férjhez mentek, kettő a szomszéd nagyközségbe, egy Budapestre, a nagyobbik fia katona, a kisebbik tanuló.

Vészesen közeledik a háború határainkhoz. Sok a munka a gazdaságban, rengeteg a beszolgáltatás, de Terus nagyanyám mindennek eleget tesz. Virágozik a gazdaság, gyönyörű lovai vannak, ha a sárga hintóba befogja a kocsis a lovakat, s nagymamát viszi a templomba, bizony kalaplevéve tisztelettel köszöntik, üdvözlik a járókelők. Ha bejön hozzánk a nagyközségbe beszélni a kereskedőkkel, kik gabonáját még lábon megveszik, mert tudják, hogy kiváló árut kapnak, mindig betér lányaihoz, s üres kézzel soha nem jön. Minden évben a

liszt, cukor, hízott disznó, tojás, krumpli, gyümölcs tőle van, s ez olyan természetes. No, és a felejthetetlen nyaralások, miket unokatestvéreimmel gyermekkorunkban mindig ott töltöttem.

Szérúskert a nagy szalmakazlakkal, ahonnan olyan jó volt lecsúszkálni, összeszedni nagy szakajtóba a kazalba, pelyváfészkekbe, góré alá fészket rakó tyúkok tojásait. De volt, amit nem is találtunk meg, s egyszer csak a tyúkanyó hozta a pelyhes kiscsibéit, valahol egy eldugott fészkekben kiköltötte őket. Jó volt ebéd után a delelés elől kiszökni a gyümölcsösbe, ahol egész nyár folyamán volt valami gyerekeket csalogató finom ízű gyümölcs. Sokféle cseresznye, meggy és számtalan almafa, körtefa a nyáron értől az egészen tavaszig elálló téli fajtáig. A diófákat úgy ültették, hogy hűvöset adjanak a fészernak, hol a hintó, a kocsik meg a különböző szerszámok kaptak helyet. No meg az udvaron a gang előtt voltak a nagy lombos fák, hogy nyáron a rekkenő hőségben jó legyen a gangon vagy a fák alatt hűsölni, természetesen csak vasárnap, mert hétköznapokon szorgos munka folyt kora reggeltől a csillagok feljöttéig. De gyönyörű esték voltak ezek, mikor már megfejték a teheneket, mi unokák az istállóajtóban vártuk a habos friss tejet, kis bögréinket kézben tartva, ittuk, ittuk a jó illatú, tápláló italt.

Elcsöndesedett az istálló, apró neszekkel, ahogy a csalamádét kérődzve rágták a tehenek. A lovak is megették az abrakot. A disznóólban egy-egy röfféssel eligazította örökké éhes malackáit az anyakoca. A tyúkok már régen elültek. S valami végtelen nyugalom, csend ült az egész házon. A kis égi zenét tücskök ezrei szolgáltatták. Olyan bizsogást sugárzott minden. A nagy és kis kapu, mit egy retesszel zártak be, ha bezárták. A csend, a nyugalom, a béke birodalma volt ez a gangos ház, s aki ezt megteremtette, sugározta, ő, Terus nagyanyám volt.

Ezt a békebirodalmat, úgy látszik, apám is érezte, mert amikor jött számára a parancs, hogy behajóznak és a Magyar Királyi Folyamórség flottáját nyugatra kell vinniük, előbb Gönyűbe, majd Ausztriába, úgy döntött, hogy anyámat és engem, ide, erre a béke szigetére visz.

Hogyan is álmodhatta volna akkor, hogy egy megszálló horda pokollá változtat itt mindent.

1944 októberében már vonult a sok menekülő nyugat felé. A híd még állt, jöttek át az ekhós és társzekerek s közöttük a visszavonuló katonaság, magyarok, németek. Értem jött a sárga hintó, nagybátyám hajtotta a lovakat. Felpakoltuk a legszükségesebb holmit, s megbeszéltük, hogy anyám pár nap múlva utánam jön. Szépen beálltunk a sorba, és a sok kocsi között elindultunk a 15 km-re lévő gangos házba Terus nagyanyámhoz. Máskor számomra ez az út maga a gyönyörűség volt, ha nyaralni mentem egy-kettőre oda se-

gítettek a lovak. Most a sok szekér között hosszú baktatás volt, szomorúan, nyomorúságosnak tünnek a fák, bokrok a sűrke októberi délutánban. Ahogy elhagytuk a nagyközség határát, orosz raták alacsony repülésben géppuskázni kezdték a menekülő konvojt. Csak arra emlékszem, hogy a 18 éves nagybátyám lerángatott a hintóról és az árokba lökött, majd ő maga is mellém hasalt. Pillanatok alatt zajlott le mindez, jajgatás, sírás, üvöltés közepette, pattogtak a gépfegyvergolyók, és a repülő már el is tűnt.

Maradtak a halottak, sebesültek és a döglött lovak. Hála a jó Istennek, mi megúsztuk, ugyan az egyik ló kapott egy kis horzsolásos sérülést, és otthon vettük észre, hogy a bőröndöt és a ruháimat három golyó lyukasztotta át.

Korán sötétedett, mire a bekötőútra értünk, meggyújtottuk a viharlámpát, ugyan nem volt szabályos, és a lovak maguktól is hazataláltak volna, de ez a kicsi fény egy kis bátorságot sugárzott, bár nem vallottuk be egymásnak nagybátyámmal, hogy mindketten féltünk az átélt események után. Végre megérkeztünk a kékpapírokkal besötétített házba. Drága nagyanyám ölelt, csókolt bennünket, boldog volt, hogy szerencsésen hazaértünk. Esti imájában, mit közösen végeztünk, külön hálát adott Istenének a bánatlatlan hazaérkezésért. Ezen az éjszakán nem sokat aludtam, bár iszonyúan fáradt voltam. Először talákoztam az értelmetlen öldökléssel. Védett fiatal lelkem nem tudta feldolgozni a halottak és sebesültek szívet gyöttrő látványát. Azt hiszem, akkor kezdődött el felnőtté válásom.

Egy november eleji napon anyám is megérkezett, felpakolva bőröndökkel, mintha nyaralni jött volna a késő őszbe. Még egy-két nagyon szép nyugalmas hét következett. Mi távol estünk a főútvonalától, így nem láttuk a fejvesztett menekülést. A felnőttek különben is megpróbálták minden erőfeszítéssel elterelni figyelmünket a háború rémségeiről.

November utolsó napján apám eltávozást kapott, és Gönyűből, ahol a hajókkal kikötöttek, az agyonbombázott Székesfehérváron keresztül motorkerékpárral hazajött két napra. A katonafiútól tábori lap érkezett, hogy Fehérváron állomásozik a csapata, na erre nagyanyám jól felpakolta minden finomsággal kisebbik fiát, aki már szeptember óta otthon volt, mert a kalocsai iskolát bezárták a közelgő front miatt. Nagybátyám nem nagyon szeretett odajárni, nem akart néptanító lenni, úgyhogy nem is nagyon bántódott az iskola bezárása miatt. Ő leventeoktató is volt, így egyenruhában felmálházva, biciklivel elindult, hogy bátyját megkeresse.

Az utolsó éjszakán, amikor még apám ott volt, hajnal felé felriadtam, hogy anyám sír. Beszélgettek. Azt mondja anyám:

– Ha igaz, amit mondanak, hogy a ruszkek bántják a nőket, én úgyis agyonlövöm a ruszkit és utána magamat.

Borzasztó mondatok voltak ezek, iszonyúan megrémültem. Elhatároztam, ez nem történhet meg. Csendben vol-

tam, alvást tettem. Anyámnak volt egy kis gyöngyházberakásos női pisztolya, ezt én reggel, mikor mindenki reggelizni ment, elcsórtam, és a kis bőrkabátom zsebébe csúsztattam.

Apám ezen a délelőttön elbúcsúzott és elment. Eszébe sem jutott, hogy cserbenhagyja bajtársait, honvéd esküjét megszegje és dezertáljon. Később elmondta, hogy ő megnyugodva hagyott ott bennünket, mert ott volt nagyanyám, a cselédség, és biztos volt benne, hogy nagybátyám is visszatér. Minden élelem be van teremelve, ha át is megy itt a front, az pár óra alatt lezajlik, hiszen itt nem tartóztatja fel semmi, és utána minden megy a régi kerékvágásban. Abban még rendelkezett, hogy az egyenruhát tegyék egy ládába és vigyék ki a pelyvás fészerbe, meg hogy anyám az ékszerait dugja el valahova. Istenem, az én okos apám milyen naiv volt, az órákról nem is szólt, hogy el kellene őket rejteni. Háború után a nagy álló és faliórák sem maradtak meg.

December 3-án lehullott az első hó, minden vakító fehérségbe öltözött. Távolról ágyúzás hallatszott, s mondták az emberek, hogy a nagyközségben már oroszok vannak. Az éjszaka nyugalomban telt el, szinte vidáman reggeliztünk, ez egy olyan kicsi telep, ide tán nem is jönnek. Kilencc óra felé géppisztolyropogást hallottunk, egyre közelebb jöttek a hangok. Jól felöltözve mindenki bevonult a boros pincébe. Nem telt el hosszú idő, valaki durván berúgta az ajtót, ami nem volt kis teljesítmény, mert a pincének nagyon erősen ácsolt vastag faajtaja volt. S az ajtóban megállt egy emberi állat, üvöltött, hogy mit, persze nem értettük. Géppisztolyát ránk szegezte, maga a sátán.

Nagyanyám mögé bújva néztem a durva, mocskos, iszonyú szörnyeteg arcába. Később, mikor a felszabadítókról dicshimnuszokat regéltek, én mindig kristálytiszta ez az arcot láttam magam előtt. A szó szoros értelmében kirugdalt bennünket az udvarra, ott már vártak rák a többiek, félelmet keltő horda. Nagyanyám napokkal előbb fiúsrá vágta a hajamat, nadrágba bújtatott, nyurga vékony lányka voltam, és így rövid hajjal fiúnak néztem ki. Kis bőrkabátkám gombjára volt felakasztva a zseblámpám, ahogy rátekintett az egyik embernek nem mondható lény, gombostul rögvést letépte, majd adott egy hatalmas pofont, hogy miért, máig sem tudom.

Azután mindenkit végigmotóztak. Szép fiatal anyámat rögtön külön állították. Később tudtam meg, hogy miért.

Nálam megtalálták a kicsi női pisztolyt. Partizán, partizán, mondták, és kirugdostak az utcára, ahol két katona már egy falusi legényre vigyázott. Bennünket nagyanyám hiábavaló sírása, sikoltozása, megmenteni akarása közben felhajtottak a nem túl messze lévő községházára. Nagyanyámat nem engedték be az udvarra, de ott már őriztek egy fiatalabb és egy idősebb férfit a kökerítés falához állítva. Karunkat felemelve

a kerítés felé fordítva bennünket is odaállítottak. Mögöttünk állt két katona ránk szegezett géppisztollyal. Amikor már nagyon elfáradt a karom és lehanyatlott, egyikük jó nagyot a fenekembe rúgott, és újra fel kellett emelnem karomat. Cudar nehéz volt. Nyílt a községház irodájának ajtaja, és egy gyönyörű szőke katonanő lépett ki rajta. Tiszta volt, elegáns, na, gondoltam, itt az én megmentőm, biztosan látja rajtam, hogy én nem lehetek partizán, észreveszi, hogy csak egy gyerek vagyok. Körbejárt, jól megnézett, még mosolygott is.

Gondoltam, most fog elengedni, talán még meg is szidja a marconákat mögöttem, hogy mernek egy gyerekkel így bánni. Mosolyogva kedvesen hozzám fordult, és mutogatta a kis csizmáskámát, mit nagyanyám ősszel csináltatott nekem, ugyan két számmal nagyobb volt, mint a lábam, hogy a jégzokni meg a kapca beleférjen. Meglökött,

A gangos ház, amikor felépült. 1920

leültetett a hóba, és leráncigálta lábamról a csizmát, fogta a jó meleg flanelkapcát is, és magával vitte. Iszonyú volt a csalódásom, ott álltam jégzokniban vacogva, megdermedt szívvel és lábbal a hóban.

Hogy mennyi idő telt el, nem érzékelttem, számomra ezer év volt. Ismét nyílt az iroda ajtaja, s egy idősebb férfi, valami tisztféle lépett ki rajta. Felém tartott, megfogta fejem búbján rövid kis hajamat, arcomat maga felé fordította, rám nézett, majd a kapu felé lökdösött, valamit mondott a katonáknak, és durván kilökött a kapun. Máig sem tudom, hogy volt erőm, hogyan értem haza egy szál zokniban, ami már ráfagyott a lábamra. Addig nem jutott eszembe, hogy szólítsam Istent, de az úton haza fele csak ezt skandáltam: Istenem! Istenem! És futottam, futottam, meg sem álltam hazáig.

Drága Terus nagyanyám sírva, zokogva ölelgetett. Tette a sparheltra a vizet melegedni, majd dörzsölgetni kezdte a lábamat, azután hideg, meleg vízbe rakogatta lábaimat. Először nem is éreztem, majd iszonyúan kezdett fájni. Évtizedekig ki-kiújult ez a fagyás, sokszor elgennyesedett, s nyomait még ma is látni lábfejemem, sarkamon. Másnap megtudtuk, hogy azt a három férfit, akik velem együtt ott álltak a falnál, estefelé agyonlőtték.

Mikor hazaértem, az átélt események miatt nem is tűnt fel, hogy Terus nagyanyám egyedül van a házban. A cselédség eltűnt, ők is hazamentek megnézni szeretteiket. Később kezdtem keresni anyámat. Őt azért állították földre, hogy vigyék a szalmakazalhoz, hanyatt vágták, soha nem tudtuk

meg, hányan mentek keresztül rajta. Mire késő délután megjött, egy eszelős, síró, nyüsítő valaki állt előttünk, megtépázva, ruhája összeszaggatva, véresen, rángatózva rám borult, csak annyit tudott kinyögni: de jó, hogy élsz.

Kezdt esteledni, hárman maradtunk a házban, anyámat lefektette nagyanyám, nekem egy nagy cipőt húzott a megpüffedt lábamra, majd kért, hogy menjek vele, mert az állatok aznap nem kaptak enni. Megszólalt benne a gazda, azt mondta, a jószág éhes, nem tudja, hogy háború van.

Kimentünk az istállóba, a lovakkal nem sok dolgunk volt, mert csak kettő maradt ott, az öreg szürke, amin mi, unokák szoktunk lovagolni, mert már olyan öreg volt, hogy nem ficáncolt alattunk, és a kis csikó. Örömmel mentem etetni, mert nagyon szerettem. Nagyanyám szeméből hullott a könny, hogy a két gyönyörű gidránt is elvezették. A két

tehénnek adtam csalamádét, meg éjszakára kukoricaberdót. Csend volt, hallani lehetett, ahogy nagyanyám fej, és csurogva gyülik a pitlibe a tej. Adtunk még a disznóknak, de ott is megcsappant az állomány, az első horda sokat elvitt.

Elmentem a kúthoz, hogy a vályút telemerjem vízzel az itatáshoz, amikor is látom, hogy a kapun egy motorbiciklit tol be két katona, majd egy tiszt jön utánuk. Szaladok nagyanyámhoz, hogy jöjjön. Kézze-lábbal elmagyarázták, hogy elromlott az oldalkocsis motorbicikli, meg kell javítani nekik, és enni is akarnak. A két katona petróleumlámpa fényénél szerelte a motort, a tisztnek meg megterítettünk. Rántottát és bort kapott. Nagyon fáradt lehetett, mert mutatta, hogy aludni akar, de közben engem is nagyon nézegetett. Csak egyetlen szoba volt meleg, ahol anyám feküdt az ágyban. Vacsora után elkapott és fogdosni kezdett engem. Azóta is sokat gondolok arra, mi játszódhatott le nagyanyám lelkében, amikor engem kirántott a kezéből, kinyitotta a meleg szoba ajtaját, s odamutatott az ágyra, ahol anyám feküdt. A katona becsukta az ajtót, mi, nagyanyámmal a konyhában maradtunk. Kint a katonák szerelték a motort, ott volt egy lámpa, a másikat bevitte a szobába a szörnyeteg, mi meg a konyha sötétjében egymásra borulva reszkettünk, nem emlékszem, hogy imádkoztunk volna, de valahogy mégis éreztem nagyanyám rám borulásában a védelmet nyújtó melegséget, reszketésében pedig a leánya megalázása, meggyalázása miatti fájdalmat. Felnőtt fejjel sokszor gondoltam erre az estére és nem tudtam soha eldönteni, vajon én hasonló esetben hogyan cselekedtem vol-

na. Pár óra múlva elkészültek a szereléssel, és az oldalkocsis motor kidübörgött az udvarról.

Nagyanyám bement a szobába, vitt egy kis friss tejet, meg egy lavar lizoformos vizet, elég hosszú ideig volt bent, majd kihozta a lavórt a fertőtlenítős vízzel, és valamit makogott magában. Nem értettem, csend volt a szobában, gyerekfejjel azt hittem, anyám halott, de nem mertem Terus nagymamát megkérdezni, és a szobába sem mertem bemenni.

Szömyű éjszaka következett, ruhástul elnyúltam két széken, a cipőt levettem, mert kegyetlenül fáj a megfagyott lábam. A kemence kezdett hűlni, és én nagyon fáztam, hallottam, hogy nagyanyám a rózsafüzért pörgeti, néha egy-egy hangfoszlány elérte fülemet, és mondtam is, hogy imádkozzunk együtt, ébren vagyok. Kint az éjszakában a neszek felerősödtek, a kutyák veszettül ugattak, de ki mert volna kimenni, ültünk a sötétben, és peregték a rózsafüzér szemek, majd befejezésképpen a legnagyobb megdöbbenésemre Terus nagymama hálát adott az Istennek, hogy mi hárman együtt vagyunk, köszönjük, hogy élünk, ép a ház, befűthetünk a kemencébe, és hogy kedves unokája hazakerült.

Hogy a lábam elfagyott, hogy anyámmal mi történt, hogy az állatokat elhajtották, hogy kirabolt bennünket ez az ázsiai horda, soha nem fogom megtudni, miért, de nem hagyta zúgolódás el a száját. Tudott imádkozni az ellenségeiért is. Tőle soha nem ment ki senki úgy a kiskapun, hogy valamit ne kapott volna, egy cukorkát, egy almát, vagy egy szál virágot, mindig kikísérte vendégét. Ő az utolsó nagyasszonyok közé tartozott.

Lassan virradt ránk „felszabadulásunk” másnapja. Reggelre megint kevesebb lett az állatállomány. Bizonyára a kutyák vad ugatása azt jelezte, hogy idegen jár kint, hogy katona vagy civil, ki tudja, de nem jó szándékkal, azt éreztük a kihülő konyhában. Nagyon hideg téli reggelre virradtunk. Kinyílt a szobaajtó, anyám vonszolta ki magát, csendes volt, leült a székre és könny nélkül zokogott, azt hajtogatta, meg akarok halni, meg akarok halni. Akkor gyerekfejjel nem értettem, de most már tudom, hogy az én gyönyörű szép fiatal anyám miért ment teljesen tönkre, és haláláig miért járta vele türelemmel az én drága apám az orvosokat, a kórházakat, de igazán soha nem tudták meggyógyítani. Depressziósan halt meg egy mosoly nélküli, szomorú, fájdalmas titkokat hordozó élet után.

Reggel megérkezett Rozi, a szolgálóleány, aki előző nap hazament, hogy megnézze övéit, s mikor látta, hogy megvannak, visszajött. Így nekem nem kellett a reggeli etetésnél segítenem, különben is a sokkal nagyobb cipőben is rettenetesen fáj a lábam.

Begyújtottak a kemencébe, s ez a nappalit és a konyhát is jól bemelegítette. Kenyerünk volt, a friss tejjel fölséges reggeli, még anyám is evett egy keveset.

Délelőtt a szomszédból, hol nagyanyám testvére lakott, átrohant az egyik béresgyerek, hogy azonnal menjünk, mert a kukoricásban – ami pár száz méterre van a házunktól – ott fekszik sebesülten a fiatalúr, nagyanyám legkisebb fia, aki elment, hogy csomagot vigyen a bátyjának. Visszafelé az unokatestvérével, a vele egyidős Janikával, hogy az utat lerövidítsék és ruszkiival se találkozzanak, a nagy kukoricatáblán jöttek keresztül. Igen ám, de nem tudták, hogy azt a németek tányéraknákkal rakták tele. Az én kiváló tornász, csinos, fess nagybátyám egy ilyen aknára lépett rá, ez azonnal robbant, és ezt a dörrenést hallották meg a szomszéd házban. Kiszaladt a szérűskert végébe a kis kanászyerek, borzadva látta a történeteket. Misi bátyám nem veszítette el lélekjelenlétét, kérte a gyereket, menjen nagyanyámhoz, és hozzanak két trogot. Így hívják azt a tákolmányt, amin a trágyát két ember kiviszi az istállóból. Sógor bácsi és még egy ember a szomszédból odavitték az alkalmi hordágyat. Addigra Misi bátyám kikúszott a kukoricából, és valahogyan kisegítette Janikát is, mert tudta, hogy ott még van akna, s ha valaki értük megy, esetleg ugyanúgy járhat, mint ők.

A nappali közepébe húztuk a sezlont, arra fektették bátyámat. Szegény anyám a látványtól elájult, őt kivittük a konyhába. Nagyanyámmal ketten elkötöttük mindkét combját szorosan, hogy ne vérezzen annyira. Szegény ordított, üvöltött a fájdalomtól. Rozi elment az öreg zsidó orvosért, akit addig az udvarházakban rejtegettek. Isten különös kegyelme, hogy rátalált. Hamarosan ott is termett. Adott valami fájdalomcsillapítót bátyámnak, majd ahol lehetett, a sebeket lekezelte, és bekötözte azokkal a tépésekkel, mit lepedőből hasogattunk.

A jobb lábat, mit már csak egy ínszalag tartott a térd alatt, elvágta és a kezembe adta, mert én álltam hozzá legközelebb. Rémulten tartottam bátyám alsó lábszárát zoknistól, bakancsostól a kezemben. Úgy éreztem, mázsás súly nyomja a karomat, most mit is tegyek. De az én Terus nagyanyám, hogy is volt ennyi ereje, mondta a Rozinak: vedd át a gyerektől, és dobd a kemencébe. Imádot fia ott feküdt iszonyú sérülésekkel, de ő nem veszítette el a fejét. Parancsolta, hogy fogják be az egy megmaradt lovat. Dunyhákkal kibéleltek egy kocsit, bátyámat felraktuk, és nagyanyám elindult vele a 15 km-re lévő nagyközségbe. Útközben a lovat elvették a ruszki, szerencsére egy tanyához közel voltak, onnan kért és kapott egy tehenet, amivel nagy nehezen beért estére, sötétedésre az azon a napon megnyíló kórházba, amit apám barátja – kit ladikon vitt ki a szigetre –, szervezett és nyitott meg az úgynevezett iparoskör nagytermében. Bátyámat azonnal megoperálta, rengeteget szenvedett szegény, de hála a jó Istennek, még ma is él, sőt múltbball autót vezet és fiatalokorában sportolt is.

Azóta is emlegetjük, hogy mikor ott feküdt a sezlonon, kérte, adjam oda a pisztolyát, ami a köpenye zsebében van, mint levelektartó megtartotta. Agyon akarta lőni magát, mert úgy szenvedett. A pisztoly említésétől is megborzongtam, előző napon nekem elegendő volt a pisztolyból, ugyan kivettem a zsebéből, de az udvaron lévő budiba dobtam, tán még most is ott rozsdásodik.

Szegény Janika meghalt, mert őt a repeszek a lágyrészeknél találták el, és még azon a napon elvérzett.

Másnap reggelre Terus nagymama hazaért gyalogolva.

A tehenet otthagya, rábízta bíró sógorára, hogy fejje, és legyen tej a kórházi betegeknek. Mi azt az éjszakát, míg nagyanyám nem volt otthon, a sógor bácsiéknál, a szomszédban töltöttük. Ruhástól feküdtünk le, mert bármelyik pillanatban jöhettek a garázdálkodó ruszkiak, és akkor el kellett bújniuk a szekrény mögötti kamrában, amit az előző napon remekül kialakítottak.

Anyám, apám, 1930

Reggel, mikor hazamentünk, az egész házat felforgatva találtuk. Hogy ruszkiak voltak vagy civilek, ki tudja?

Mikor drága nagyanyám hazajött, azt mondta:

– Ne is nézzétek, mit vittek el, bizonyára nekik nagyobb szükségük volt rá, mint nekünk. Még mindig van egy kis ennivalónk és fa, meg kukorica berdő is van, amivel tüzelhetünk. Meglátjátok, nem tart ez sokáig, átveszéljük, megmaradunk. Az Isten jó.

Tőlünk harmadik házban volt az iskola. A tanító is ott lakott feleségével és velem egyidős kislányával. Jó barátságban voltak nagyanyámmal. Sok szép születés- és névnapot, valamint Mária napi búcsút ünnepeltek meg együtt a családdal.

Nagyanyám megbeszélte a tanítóval, hogy anyám és én átköltözünk hozzájuk. Nagyanyám arra gondolt, hogy ez az átkozott horda talán a tanítót tiszteli valamennyire, és ott inkább biztonságban leszünk. No meg ha jönnek, a kamrán keresztül feljuthatunk a padlásra, ahol is egy nagy halom pozdorja volt felhalmozva, mert az iskolában és a lakásban is ezzel tüzeltek. Ez nagyon olcsó és jó tüzelőanyag volt, amit a kender tilolása után nyertek ki darabosra törve a rostokból. A közelben volt egy kendergyár, ahol olcsón, már ősszel beszerezték és a padláson ömlesztve tárolták a téli

tüzelőt. Átkerültünk anyámmal a tanítóékhoz. Itt remekül éreztem magam, mert a velem egykorú leánykával játszottunk, olvastunk, és időnként még kacagni is tudtunk.

Egy ilyen alkalommal felsőhajtott nagyanyám:

–Istenem, de jó, hogy így teremtettél bennünket. A gyermek hamar túllép a borzalmakon.

Ó, pedig de nagyon fáj az én lábfejem, ujjaim, sarkam. Egyik-másik ujjam kezdett gennyesedni, de az én drága nagyanyám naponta jött, ki tudja már, mivel kezelgetni a lábamat. Valami kenőcsféle volt, bűdös és

ronda, de miután bekenegette és megmasszírozta, az a kínzó fájdalom csitult. Mindig hozott valami finomságot is, hogy ezt hogyan csinálta, rejtély, mert a ház, a kamra már teljesen ki volt fosztva.

Közeledett életünk legszomorúbb karácsonya. Jóska bácsi, a tanító a kertből egy kicsi fenyőt hozott be, cserépre ültette, a mi gondunk lett, hogy hente locsoljuk. Feldí-

szítettük almával, dióval és színes papírból csinált láncocskával. Jóska bácsi keménypapírból kivágott egy betlehemi csillagot, azt tettük a legmagasabb ágra. A kicsi kaucsukbabát szalmára fektettük a fa alá. Mikor besötétedett, meggyújtottunk egy szál gyertyát. Elénekeltek a Mennyből az angyalt, és imádkoztunk azokért, kik a szeretet ünnepén nem lehetnek velünk. Szólt az ima édesapámért, ki akkor már Passauban volt, és mint később elmesélte, a hajón szép ünnepet rendeztek, a katona szívek mind haza gondoltak, és ima közben a harcedzett arcokon folytak a könnyek. Szállt az ima a kis tanítói lakból az amputált lábú nagybátyámért, ő elmondta, hogy az önkéntes nővérek a lakosság összefogásával pazar, igazi karácsonyt varázsoltak az ideiglenes kórház civil és katona sebesültjeinek. A közeli ferences kolostorból a barátok is átmentek vigaszt nyújtani a szenvedőknek. A gyerekek betlehemest játszottak. Sok finom falatot vittek be a közelben lakók. Békességes karácsony ünnepi hangulata szállt a nagy kórterem falai közé. A sokféle nemzetiségű katona itt megérezhette, hogy földre szállott a szeretet.

Szállt az ima a katona fiúért, akivel, mint később megtudtuk, ezen a szent éjjelen, vagonba zárva sok bajtársával robogott a vonat a megsemmisítő szibériai tábor felé.

Hazatérte után mesélte, nem aludtak, egész éjjel karácsonyi énekeket énekeltek. Egy csepp víz nem volt a vagonban, mégsem száradt ki a torkuk, csak dúdolták a szent dallamokat. Reggelre friss hó esett, mit a réseken befújta a szél, s szomjukat a frissen hullott hóval enyhítették.

Mi imádkoztunk, nagyon halkán énekelünk. Ha lehet azt mondani ebben a helyzetben, boldogok voltunk, szívünket betöltötte a szeretet. Még drága anyám szemében is láttam egy kicsi csillogást, vagy csak az egy szál gyertya fénye tükröződött benne. Valami kis vacsora is akadt, de hogy mi, arra már nem emlékszem, de arra igen, hogy kalácsot hozott nagyanyám, igaz, üres kalács volt, de kalács. Azóta is keresem annak a kalácsnak az ízét, mert felséges volt, de már nem találom meg soha. Vagy talán majd odaát, ahol reményeim szerint drága Terus nagyanyám vár reám.

1944 karácsonyán reggelig imádkozva virrasztottunk.

Éjfél fele hangos dörömbölés hallatszott a kapun, Lizi néni, a tanító felesége, anyám és mi ketten, lányok felmentünk a padlásra, bebújtunk a pozdorjába. Nagyanyám és a tanító kinyitották a kaput és beengedték a négy felfegyverzett katonát. Körülnéztek, s meglátták a kis fenyőt, kettő szinte megszelídült és a fenyőfácskával szemben leült, a másik kettő, mint az örült mindenhova bekukkantott, és ami szörnyű volt, gyertyával a kezükben a padlásra is feljöttek. Mikor meghallottuk a lépéseket, teljesen bebújtunk a pozdorjába, én már majdnem megfulladtam a portól, a köhögést alig bírtam visszatartani, amikor is reccsen a ruhám, és valami hideg fém csúszik végig a combomon, az ijedségtől elaléltam. S azután csend, lementek a padlásról. Jóska bácsi mesélte el, hogy két helyen szuronnal beleszúrtak a pozdorjakupacba. Az egyik szúrta át a ruhámat, és súrolta a combomat. Nagyanyám azt mondta, hogy ezen az éjjelen a kis Jézus irányította a szuronyokat és a gyertya lángját, mert bizony, ha ott eldobják a gyertyát, mind ott égünk el.

A január kisebb nagyobb zaklatásokkal telt el. Az ilyen elszórt településeken nehezebben állt helyre a rend, mint a falvakban. Itt a kóbor csapatok időnként átvonultak, rabolva, gyilkolva, ijesztgetve az amúgy is megfélemlített embereket. A telepen lévő öt ház, és az iskola próbálta védeni még azt, ami megmaradt. Pár darab bútor, egy-két baromfi. Nagyobb állat már nem volt. A tyúkokat is dugdosta nagyanyám, no meg a kakast. Ha tojnak, legyen fias a tojás, mondogatta, legyen mit kikeltetni. A drága gondolatban már a jövőt építette. Iszonyú méregbe gurult, ha a kakas kukorékolt, félt, hogy meghallják és rátalálnak. A katonáknak egy jó vacsorát jelentett, de nekünk a jövő baromfi szaporulatát jelentette az egy szem kakasunk.

Január végén egy német tankcsapat vonult végig a földeken, siralmas látvány volt, halottaik a tank szélein feküdtek. A megvert sereg utolsó emberei voltak.

Kértem anyámat, beszéljen velük, vigyenek el bennünket apám után. Anyám hallani sem akart erről. Szó sem lehet róla, mi innen nem mehetünk el. Ez a mi házánk, jóban-rosszban ki kell tartanunk. Mi nem vagyunk katonák, akik parancsot kapnak és menniük kell. Nekünk ez a ház a haza, ez a hon az otthon. Annyi szenvedés, borzalmak átélése után is ragaszkodott a hazájához anyám. Azt mondta, ha jó sorsunkban itt voltunk, a nehézségek és megpróbáltatások között is maradnunk kell. No meg Terus nagymamát sem hagyhatjuk egyedül, és az apám is, majd ha visszajön, itt keres bennünket. Tehát maradunk. Hogy hányszor cserélt gazdát ez a terület, nem tudjuk, mert volt, amikor észre sem vettük. Viszonylag enyhe tél volt, de keveset voltam levegőn, mert soha nem lehetett tudni, mikor jönnek a garázda csapatok, számtalanszor jöttek lóháton a kozákok, abrakért a lovaknak.

Február közepén hivatalos papírt kapott nagyanyám, meg mind az öt ház lakója. A papíron az állt, hogy a házat el kell hagynunk, mert újra hadszíntér lesz ez a terület. A faluban kérjünk rokonoknál szállást.

Hat katona jött, ezek már kinézetre nem voltak olyan sátánfajzatok, de nagyon szigorúan vették, hogy a házat hagyjuk el. A tolmácsuk megnyugtatott bennünket, mindent hagyjunk csak ott, mert ők vigyáznak a házakra, és pár nap múlva úgymint visszamehetünk. Egy talicskára felraktuk a legszükségesebb dolgokat, kevés ételmezt, pokrócot, párnát, meg egy házi szappant is. Ennek örültek rokonaink a legjobban. Elhajtottak bennünket a három kilométerre lévő faluba. Jóska bácsi, a tanító bátyja lakott a falu egyik szélső házában. Az ő felesége Felvidékről származott és beszélt egy kicsit tótul. Ez nagyon jó volt, mert megértette egy kicsit az oroszokat. Az egyik katona elárulta neki, hogy dehogyan lesz ott hadszíntér, ellenben megalakult a faluban a kommunista párt, a suszter lett a párttitkár. Ő beszélt a falu parancsnokával, hogy lakoltassa ki azt az öt házat, mert ott burzsujok laknak. Majd ők elmennek oda, és elviszik azt, ami nekik, igaz kommunistáknak jár. Csak nem akarják, hogy valaki is lássa őket.

Hát így történt az öt ház teljes kifosztása.

Két nap múlva haza is mehettünk. A faluvégi házban azonban megtanultuk, hogy sok jó ember megfér kis helyen. Egy ágyban hatan aludtunk keresztben, lábaink székeken voltak, no, ennél azért még a pozdorjakazal is jobb volt a tanítóék padlásán.

Az üres ház bizony szomorú valóság volt. A pelyvás-fészerben megtalálták apám egyenruháját is, később a suszteren láttuk meg átalakítva. De vigasztalt a tudat,

hogy milyen daliás szép ember volt ebben a ruhában az én apám, s átalakítva milyen nyomorult gnómot takart a lopott ruha. Évek múlva egy kerítésre dobva rátataláltam Terus nagyanyám nagyon szép kis perzsa szőnyegére. Bementem a házba és kértem az asszonyt, adja el nekem a szőnyeget, jó árat adok érte. Kár volt ezt mondanom, mert valamit megsejtett a falusi asszony. Azt mondta, nagy szüksége van rá, mert ezt teszi a sparhelt alá, és azon vannak a kicsibék, hogy meg ne fostosodjanak. Mikor másnap visszamentem, hogy meggyőzzem és vittem pénzt is – barátságatlanul mondta, hogy menjek innen, neki nincs is szőnyege. Nagyon szerettem volna visszaszerezni pedig, amit még dédanyám szőtt, de nem sikerült, ilyen világot éltünk, nem volt erkölcs, tisztesség, becsület.

A február kegyetlen nehéz volt, mert már szinte semmink sem maradt. Terus nagyanyám azért mindig tudott valami ennivalót varázsolni az asztalra. Sült krumpli, cukorrépa-főzelék, puliszka. Nem éhezünk, s ezért ő mindennap hálát adott a jó Istennek. Február vége felé elhatározta, hogy meglátogatja fiát a kórházban. Begyalogolt a tizenöt kilométerre lévő községbe, s másnap már boldogan jött is vissza, hogy elmondhassa: javul a legkisebb fia állapota, igaz, hogy csak egy lába van, de él. Ha meggyógyul, visszamegy tanulni, és fél lábbal is lehet nagyon jó tanító. Meglátogatta második lányát is, vigasztalta őket, hogy nyárra már minden rendbe jön, az unokái már nála nyaralhatnak, mert gyümölcs lesz sok. Keresztanyám akkor várta harmadik gyermekét, ígérte nagyanyám, hogy szülésre újra bejön. Ott viszonylag nyugodt helyzet volt, őket nem rabolták ki annyira, mint minket. Keresztanyám egy kis üveg mézet küldött, micsoda öröm volt, tervezgettük, mit is csinálunk belőle. Azon az éjszakán, míg nagyanyám nem volt velünk, a sógor bácsi jött át, hogy ne legyünk egyedül. Este sokat mesélt az első világháborúról. Gyermeki ésszel nem tudtam megérteni, hogyan lehet az, nagyapám is, a sógor bácsi is a magyar baka hősiességéről, megnyert csatákról beszélt, és mi mégis elveszítettük a háborút, sőt megcsonkítottak bennünket. Gyermeki lelkem háborgott, persze ezekre a dolgokra később sem kaptam választ.

Nagyanyám tervezgetett, hogyan fogja elcserélni a megmaradt kis értékeit olyan dolgokért, amire majd szükségünk lesz tavaszra a gazdaság indításához. Amikor jó idő volt, ki-ki sétált a földekre megnézni, milyen az őszi vetés. Volt, amikor magával vitt. Megmutatta a rozs és a búza közötti különbséget. Boldog volt, hogy nem fagyott ki az őszi vetés, gyönyörűen zöldell, mondta, Isten segítségével szép aratásunk lesz. Mire megjönnek a férfiak, bőven lesz ennivalónk. A kukoricást is meg kell tisztítani az aknáktól, holnap megy is a községházára, hogy intézkedjenek, mert az élet nem állhat meg. Fantasztikus életerő, tennivágy volt benne, fáradhatatlanul tevékenykedett, mintha még előtte állna az egész élet, pedig már a hatvan felé közeledett.

Egyik nap egy magyar katonaruhába öltözött fiatalember jött az udvarba, mondta, hogy otthagya az alakulatát, mert már úgyis hamarosan vége lesz a háborúnak. Gyalog elindult haza. A Délvidéken laknak a szülei. Egyedüli gyerek, tavaszra haza akar érni, hogy segítsen nekik. Legyengült, rossz állapotban volt. Terus nagymama rögvest intézkedett: azonnal vesse le a katonaruhát, mert az is csoda, hogy eddig nem vitték el a ruszki, adott neki valami szedett-vedett tiszta ruhát és fehérneműt. Megfürdött és átöltözött. Ruháit a kemencében elégették – ekkor szembesültem először azzal, hogy az ember tetves is lehet. Hát ezt sikerült megúsznunk, a kiskatona sem volt tetves. Jó nagy adag puliszkát kapott, kérte nagyanyám, maradjon egy pár napot, kell erősödnie a hosszú útra. Most már segítségünk is volt, no meg nem voltunk annyira egyedül.

Kilakoltatásunk óta nem mentünk vissza a tanítóékhöz a pozdorjakaszaliba. Ez már nagyon jó világ volt, mert a kemence ontotta a meleget, és mi ugyan felöltözve, de már ágyban aludtunk.

Kilakoltatásunk óta nem mentünk vissza a tanítóékhöz a pozdorjakaszaliba. Ez már nagyon jó világ volt, mert a kemence ontotta a meleget, és mi ugyan felöltözve, de már ágyban aludtunk.

Február végén azt mondja az én Terus nagyanyám, holnap beszélünk a faluba, templomba megyünk, szentmisét hallgatunk, másnap vasárnap volt. Azt sem tudtuk, él-e a pap, van-e szentmise, de mi, mint a békeidőben, 10 órára odaértünk. Igaz, hogy akkor hintó repített be bennünket, a négy kilométeres utat most sétálva tettük meg. A házat Pistára, a kiskatonára bíztuk. Anyámat öregasszonynak maszkírozta nagyanyám. Bekötötte a fejét nagy berlinerkendővel, pedig nem is volt olyan hideg. Mire beharangoztak, odaértünk. Meglepődve láttam, elég sokan vannak. Az öreg plébános misézett, a káplán gyóntatott. Nagyanyám, anyám elmentek gyónni. Valami furcsa érzés uralkodott el rajtam: nem mentem gyónni, sem áldozni, de énekelni sem tudtam, földbe gyökerezett lábbal csak álltam az egész szertartás alatt. Sokkal később értettem meg, hogy fiatal szívem, lelkem, agyam nem tudta feldolgozni azt a sok szörnyűséget, amit átéltem, és nem volt bennem annyi alázat, hogy leboruljak Isten előtt, mint tette ezt Terus nagyanyám, hogy hálát adjak, vagy kérek, vagy egyáltalán Istennel kapcsolatot teremtek. Azt hiszem, ez volt a teljes üresség, amit akkor éreztem. Sem anyám, sem nagyanyám nem kérdezte meg, miért nem tartottál velünk? Hazafele súlyosabbak voltak a lépteim, de erre sem tudtam akkor magyarázatot

adni. Szentmise után nem nagyon beszélgettek az emberek a templom előtt, mint máskor. Azt hiszem, már akkor féltek, mert a faluban megalakult a kommunista párt, és a suszter hangoztatta, hogy a gazdagokkal meg a templomba járókkal elbánunk. Azért nagyon örültünk az ismerősöknek, kérdezősködött nagyanyám: kivel mi van, és biztatta a csüggedőket, jobban, mint az öreg plébános a prédikációban.

Útközben hazafele találkoztunk egy oldalkocsis motorkerékpárral, meg is álltak mellettünk a ruszrik, anyám, szegény halott halvány lett, de hála Istennek, nem történt semmi baj. Valamit kérdeztek, mi ezt nem értettük, válaszolni nem tudtunk, így továbbrobogtak. Mi is szép lassan hazaértünk.

Eszembe jutottak a régi vásárnapok, amikor a hintó befordult velünk az udvarra, már érezni lehetett a húsleves illatát, csörrentek a tányérok, evőeszközök, mert már terítettek. Mindig sokan ültünk a vásárnapi ebédhez. Az asztali áldást nagyanyám kezdte, jó étvágyat kívánt, és csak azután ülhattunk le. Most is így történt, csak az étel volt lényegesen szegényebb, de hála az aszszonyi találékonyságnak, most is jóllaktunk. Azóta is számtalanszor eszembe jut és erőt ad az, hogy neki volt annyi ereje, érzéke az élet szép dolgainak a megbecsüléséhez, hogy ezt a vásárnapot, amit oly hosszú idő után szentmisével tudtunk megszentelni, otthon is ünneppé tegye. Előkerült egy eldugott abrosz, és a megmaradt étkészlet szebb darabjaival megterített, és ezzel is próbálta visszaidézni a régi vásárnapok hangulatát.

Szép napos délután volt, elolvadt a hó. Kiültünk a gangra, a szél langymelegen simogatott bennünket. Beszélgettünk. Anyám szegény takaróba bugyolálva el-elbóbiskolt. Drága Terus nagyanyám beszélt hozzám, egy szebb, egy jobb világ képét tárta elém. Meglátod, kis unokám, rövidesen vége lesz a háborúnak, hazajönnek hős fiaink, megjön a te apád is, büszke lesz rájuk is a haza, mert hősök ők. Újra építjük ezt a gyönyörű országot. Újra nyugalom, békesség honol majd a Kárpát-medencében. Soha ne feledd, bármin is mentél keresztül, a fájdalmak megedzettek téged, ugyan kicsit korán, de felnőtte tettek, és ez nem baj, adj hálát érte Istennek. Még jobban kell ragaszkodnod ehhez a földhöz, ehhez a hazához. Igazán értékes számunkra az, amiért megszenvedünk, amiért küzdünk, az lesz igazán a miénk. Ezt a hazát, ezt a gyönyörű országot el ne hagyj soha. Te, mint gyermek már megküzdötted, megszerezted a jogodat, hogy igazi magyar légy.

Akkor nem is értettem nagyanyám szavainak a súlyát. De azóta nagyon sokszor eszembe jutott ez a beszélgetés, 1956-ban és számtalanszor más alkalmakkor: igaz az, hogy nem is tudtam volna máshol, más országban igazán

boldogan élni. Ez a délutáni beszélgetés mérföldkő lett az életemben. Akkor még nem tudtam, hogy ez volt az utolsó igazán komoly beszélgetésem nagyanyámmal.

Hűvösödött, begyújtottunk a kemencébe, hogy viszonylagos jó érzés legyen a szobában ücsörögni. A hozánk jött délvidéki katona kezdett megerősödni, és gondolkodott azon, hogy most már útnak indul. Sajnos sok rossz hír járta: hogy az utakon elfogják a fiatal férfiakat, és fogságba hajtják őket. Kértük, maradjon még. Feltettük is, meg úgy nem voltunk annyira egyedül.

Minden este imádkoztunk a távollévőkért, de az ima első része mindig a hálaadás volt, és csak azután következett a kérés Istenhez, de előbb mindig a távollévőkért, és azután magunkért. Szorongással feküdtem le minden este, de csak úgy ruhástul. Nagyanyám minden este kibontotta csodálatos éjfékete haját, kifésülte, befonta és kontyba tűzte. Azt mondta, az élet nem állhat meg, vannak dolgok, amiket a legszorultabb helyzetekben is meg kell tenni. Fürödni nem tudtunk, mert nem volt rá lehetőség, de a kemence mellett volt egy elfüggönyözött rész, ahol mindennap meg kellett mosakodni. Istenem, milyen nagy-nagy kérés volt az számomra, hogy egyszer lefürödhessenek, és hálóingben egyedül alhassak az ágyamban.

Nappal tartottuk a kapcsolatot nagyanyám testvéreivel és a tanítóékkal. Kisebb lopásokról jöttek hírek, de mintha a korán érkező tavasszal a nyugalom is helyre állna a sokat szenvedett telepen.

Számba vettük a magokat, amik megmaradtak, a mákot elvetettük, de ezzel is úgy jártunk, mint a babbal, ami valahonnan a padlásról előkerült, hogy most mennyit vessünk el belőle, és mennyi maradjon meg étkezésre. Felefele arányban, döntött nagyanyám.

Úgy látszott, egy tyúk megkotlik, no iziben alá kell rakni a tojásokat. Huszonegy nap, míg kikelnek a kiscsibék, és jó két hónap, mire rántani valók lesznek, de addigra már megjönnek hős fiaink, meg betegünk is hazakerül, kell nekik a finom falat. Mert nagyanyám szilárdan hitte, hogy hazajönnek, kiket ennyire várnak, nem okozhatnak csalódást.

Anyámnak valahonnan szerzett kötőtűt és birkagyapjúfonalat. Kérte, kössön egy mellényt neki, mert a háta olyan érzékeny. Gondolta, ezzel a szó szoros értelmében leköti anyám idejét, és nem bámul csak úgy a vakvilágba az én agyongyötört, sokat szenvedett anyám. Ő pedig tüsténkedett, tevékenykedett, minden percet kihasználta, hogy mire fiai, veje hazajönnek, a gazdaság valahogy beinduljon. Metszette a fákat a gyümölcsösben, a szőlőhöz még nem nyúlok, mondta, még korai lenne, de meglátjátok, őszre a hordók újra tele lesznek.

Nem feledem, ahogy kiegyenesedve, mélyen a szemembe nézett, és azt mondta:

–Tudod, drága kis unokám, a romokon lehet igazán újat építeni, csak ehhez két dolog kell: hit az Istenben és jó akarat. Én már egyszer megpróbáltam, és sikerült!

Bámultam őt, szálfagyenes tartását, akaraterjét, munkabíró-képességét és a szomorú valóságban felénk sugárzó biztató vidámságát. Ilyen légkörben néha anyám arcán is megjelent egy-egy halvány mosoly, néha beszélgett is egy kicsit. Ha süttött a nap, kiült a gangra, kötötte a mellényt, és tervei voltak, hogy a megmaradó fonalból mit fog csinálni. Ez az ő lelkiállapotában nagyon szó volt.

Nagyanyám is tervezte, hogy újra begyalogol beteg fiához, s visz neki valami tápláló finomságot. Egyik nap

látjuk ám, hogy lemorzsolta kukoricát főz. Honnan van a kukorica? Kérdeztük. Elárulta, hogy kiment a leaknázott kukoricás szélébe, és óvatosan tudott törni egy pár csévé, ezt morzsolta le, s most megfőzi, ha jó, akkor ebből visz a fiának is. Ez jó tápláló. Remélte, hogy hamarosan megerősödik, és őszre visszamegy tanulni, már csak egy éve van hátra, és tanító lesz.

Korán tavaszodott, enyhe szellő fújdogált a kert felől, az orgonasövényen a rügyek pufókák lettek, itt-ott egy sárga gólyahír hozta a kora tavasz újra éledő ígését. Nyugalmas napok köszöntöttek ránk. Nagyanyámmal kimentünk a külső érhez, hogy megnézzük az őszi vetést. Anyám a kertek alatt átment a szomszédba sógor bácsiékhöz, hogy ne maradjon egyedül, mert a Pista gyerek is szorgoskodott, javított valamit, vagy tisztogatott a szérűskertben. A szomszédban is szorgos munka folyt, válogatták a kerti magokat és készítették elő a vetéshez. Mi szép kényelmesen kísértünk a földekre. Fergeteges zöld kavalkád fogadott bennünket. Az őszi árpa, rozs, búza már-már zöld színnel pompázott, de nekem legszebb volt a vízpartján lévő öreg fűzfák halványzöld barkás lengedezése.

Hazafele arról beszélgettünk, hogy a természet észre sem vette, hogy a háború itt keresztülgázolt mindenben. Újraéled a világ, megszólalt, a nyitnikék, zöldell minden rét, és talán nem is sokára állatok is legelnek ezen a szép füves réten. Hazafele ballagva elmondtuk a Nemzeti dalt. Ezt elszavalod a templom előtt március 15-én, mondta nagyanyám, majd beszéllek a plébános úrral meg a tanítóval, hogy rendezzünk egy szép kis ünnepséget.

Mikor hazaértünk, rögtön megnézte, megvan-e a nemzetiszínű zászló a padláson, boldogan újságolta, megvan, és már 14-én este kirakjuk. A megmaradt kis varrodobozát is átnézte, tudunk-e kokárdát csinálni, van-e nemzeti színű szalag, azt is talált. Az esti imánál nem győzött hálát adni Istennek a szép napért.

Szüleimmel 1948-ban

Március elején számba vettük a megmaradt ruhaneműt, mert már könnyebb, vékonyabb holmira volt szükség. Nagyanyám az eldugott ruhanemű között minden darabot végtelen örvendéssel fogadott, nézzétek ez is, az is megvan. Megtalálta az én világoskék tavaszi kabátomat. Felpróbáltatta velem, körbeforgatott, mint egy kis manöken, jaj, de szép

leszel ebben a kabátban március 15-én, amikor elszavalod a Nemzeti dalt.

A pelyvásfészerből vagy valamelyik szalmakazalból előkerült egy bödön zsír, benne lesütött töpörtyű. No, ez volt ám a lakoma. Másnap friss kenyeret süttött nagyanyám. Liszt még volt a padláson zsákban. A kovászra úgy vigyázott, mint valami óriási kincsre, mert enélkül nem lehetett kenyeret sütni. Friss kenyér, kiolvasztott töpörtyű, felséges lakoma. Nagyanyám délután még dalra is fakadt. Gyönyörű szép alt hangja volt, oly régen hallottam őt énekelni, s ezen a délutánon úgy énekelte a „Tavaszi szél vizet áraszt” éneket, hogy soha senkitől nem hallottam úgy. Boldogan pakolgatta a kenyeret, töpörtyűt és a főtt kukoricát. Úgy határozott, másnap elindul fiához a kórházba. A délvidéki fiú, Pista is úgy döntött, a nagyközségig együtt mennek, s azután a Duna vonalán, mellékutakon hazamegy. Nagyanyám neki is csomagolt egy-két napra való ételmet.

Reggel korán akartak útra kelni, áthívtuk a sógor bácsit a szomszédból, hogy ne maradjunk egyedül anyámmal, ha ők elmennek. Korán lefeküdtünk, de sokáig beszélgettünk még. Szegény Pista akart is menni, meg nem is. Nagyon szerette a szüleit, segíteni akart nekik, de félt is, hogy elfogják és fogságba viszik. Győzött benne a szülei iránti szeretet, ők egyedül nem bírják a bácskai gazdaság sok-sok munkáját, és tudta, hogy édesanyja nagyon várja egyszem fiát, hát döntött: elindul. Vigyázni fog, és majd valahogy értesít bennünket, hogy hazaért. Mindent megköszönt. Nagyanyám nem marasztalta, mert ő igazán érez-

te, mit jelent az, hogy nincsenek mellette a fiai, mindennap leste a kiskaput, mikor lép be rajta nagyobbik fia.

Tíz óra felé eloltottuk a petróleumlámpákat, csak körülbelül tudtuk, hogy hány óra van, mert egyetlen óra sem maradt a házban. A faliorát és az állóórát is elvitték.

Még el sem szenderedtünk, amikor az iszonyú dörömbölés szinte betörte az ajtót. A sógor bácsi priccse volt legközelebb, odaugrott és kinyitotta. Két géppisztolyos ruszki állt az ajtóban és mutogatott a padlás felé, hogy ott partizánok vannak. Mi megdöbbenve néztünk rájuk, hogy honnan veszik ezt az örültséget. Sógor bácsit nógatták, hogy davaj-davaj föl a padlásra. Ő mutogatta, hogy csak a csizmáját felhúzza, mivel mindannyian ruhástól aludtunk, csak a lábballinket vettük le lefekvéskor.

A ruszki ráfogta a fegyvert és üvöltött: davaj-davaj. Sógor bácsi nyúlt a csizmája felé, s erre egy sorozatot belelőtt. A következő történések másodpercek alatt zajlottak le. Nagyanyám felugrott és felém akart szaladni, a következő sorozatot ő kapta, földre omlott. Pistának annyi ideje volt, hogy felkönyökölt a sezlonek, a harmadik sorozat őt érte. Mi anyámmal egy ágyban fekdüdtünk. Ő felrántott engem, és a nagy asztal mögött álltunk, mikor is felénk irányította fegyverét, és kilőtte a negyedik sorozatot. A csoda megtörtént, mert a másodpercnek abban a töredékében rántott le anyám az asztal alá, amikor a golyók a falba fúródtak. Valószínűleg azt hitték, hogy mi is meghaltunk. Sógor bácsi, nagyanyám azonnal meghalt, de szegény Pistát a torkán érte egy golyó, és nagyon hörgött. S mint kik a dolgukat jól végezték, eltávoztak, tovább nem érdekelték őket a partizánok.

Anyám, akibe az utolsó időben csak háltni járt a lélek, most felrántott és azt mondta, segítséget kell hoznunk. A tanítóéknál lakott az orvos, oda el kell jutnunk, talán még lehet segíteni. Kimásztunk az ablakon, hogy ellenkező irányba induljunk el. A kerten át kiértünk az utcára. Szép holdvilágos éjszaka volt, már csak pár lépés volt a tanítóék háza, mikor is két felfegyverzett ruszki állta el az utunkat. Ez már meghaladta drága anyám erejét. Összeesett, mint később elmondta, azt hitte, a gyilkosokkal találkozottunk össze. Ez a kószáló horda olyan egyformán koszos, bűzös, rendetlen volt. Megfogtuk szegény anyámat, és bevonszoltuk a tanítóékhoz, persze

időbe tellett, mire ők ajtót nyitottak, és elmondtam, legnagyobb rémületükre, hogy miről is van szó. Lizi néni, a tanító felesége anyámat élesztgette. Jóska bácsi, az orvos a ruszikkal együtt velem jött. Ez a két fegyveres nem volt azonos a gyilkosokkal. Mire hazatértünk, mindhárman halottak voltak. Az egész szoba fel volt forgatva, és az útra elkészített csomagocskák eltűntek, tehát a latrok visszajöttek. Mi ketten maradtunk életben anyámmal. Később odaálltunk a falhoz: a befürödött golyók

pontosan szívtájon értek volna bennünket. Úgy látszik, nekünk még küldetésünk van, hogy megmaradtunk. Mindez március 8-án történt. Nekem beszélhetek a nemzetközi nőnapról, mindig ez jutott eszembe.

Anyám és apám az 1960-as évek elején

Iszonyú napok következtek. Ketten maradtunk, a rokonság sokat segített, mellénk állt. Halottainkat el kell temetni. A faluból egy ácsmester ládákat eszkábált, maradék ágyneművel kibéleltük, és halottainkat talicskán kitoltuk a temetőbe. Egy délelőtti órában a plébános úr beszeneltelte Pista sírját és a családi kriptát, ahova nagyanyám és a sógor bácsi került. Sokan eljöttek a fa-

luból, pedig hát nem nagyon tudták a temetés időpontját. Nagyanyámat még a temetés előtt elsirattam, de a temetésen szinte csak Pistáért imádkoztam, hogy fogadja be az örök haza, és ölelje át a Szűz Anya, mivel földi anyjával már nem találkozhat, és a földi otthonát, a szép bácskai falut, mi után úgy vágyakozott, már soha nem éri el.

Rettenetes volt számunkra a veszteség. Erős, tette kész, biztonságot nyújtó nagyanyám nincs többé. Tengődünk egyik rokontól a másikig. Félünk, bár a nappalokat otthon töltöttük mindig valami munkával, de az éjszakákat rokonoknál virrasztottuk át, mert igen keveset aludtunk.

Mintha anyám érezte volna, hogy nagyon nagy szükségem van rá, tevékenyebb lett, és lelkileg is erősödött egy kicsit. Most is nagyon halk szavú, kevés beszédű volt. Nagyon várta haza apámat, de félt is, hogyan fogja elmondani mindazt, ami vele történt. Mi egymással erről a szörnyűségről soha nem beszélünk.

A természet kárpótolni akart bennünket. Gyönyörű, madárdalozó kikeletet küldött ránk a Jó Isten. Március 15-én fogtam a zászlót, de nem tűztem ki a kokárdát, zokogott a lelkem, nem tettem eleget nagyanyám kérésének, mert féltem. Igazán féltem!

LÁSZLÓFFY CSABA

Halotti ellenbeszéd

*Nincs haláltusa, nem lesz félelem.
 Ki morzsált fogam közé? (Prézli!
 – nyelvem ha feltámad, megérzi) –;
 mutathattok akárkit: képtelen*

*lesz homlokomra földet önteni.
 Nem fullasztom meg végső (vétkes) énem
 akváriumban, sem tengerfenéken.
 Nem fognak bennem erdőt dönteni.*

*Lebegni pezsgősűrű buborék-
 légben; fönt félelmetesen dörög,
 vagy férfiaság kinjától hörög
 s visszhangzik mélyen valahol az ég.*

*Egy tetszhalottól félreáll hasad
 (nem túl komoly ügy, majd kiszáll belőled);
 habár minden idegszálad kusza,
 és főleg
 agyad nyikorog, recseg, széthasad –
 nincs félelem, nem lesz haláltusa.*

Nagy Alexandrosz felperzseli Perzsiát

*Az édenkert, a perzsa város volt a
 barbár, romboló ösztöneink ára. –
 Felprédált Perszepolisz, van-e nálad
 ősbibb szó az intoleranciára?*

***A fölösleges áldozat
 (megint Perszepolisz)***

*Már nem kérték a görög isteneknek, de
 az örület
 feddhetetlen és tiszta munkát végzett:
 mire a hamu (s ami idegen) le-
 ülepedett,
 a véres indulat is rég kiégett.*

FERDINANDY GYÖRGY

Babó

Az élet rövid, az embernek nem sok barátja van. Hozzácsapódnak persze alkalmi munkatársak, ivócimborák, egy megállapodott embernek társasága, mitöbb: baráti köre van.

De én itt most nem erről beszélek. Ahonnan én jövök, a barátságról valami egészen más jut az ember eszébe. Valamiféle véd- és dacszövetség, az egész életet betöltő nyilvánvaló és megkérdőjelezhetetlen kapcsolat. Olyannyira, hogy nélküle egy ember életének nem sok értelme van.

Nem tudja kikezdeni semmi. A szerelemtől ki ne tudná, hogy ellensége a megszokás, egy hosszú távollét pedig akár meg is ölheti. A barátság, ezzel ellentétben, ha ápolják, megizmosodik. És hiába minden sorscsapás: távolság vagy betegség fabatkát se számítanak.

Még aki elárulja, sem szünteti meg. Jó példa erre az én történetem is. Cserbenhagyva és megalázva – ugye, milyen hihetetlen? – a barátság életben marad.

Nekem, mint mondom, nem volt sok barátom. Egy kezemen meg tudom számolni őket. A legtöbben már nem élnek, könnyen számolgotok. De Babó még így is benne van a pakliban.

Az ember könnyelmű fiatalkorában. Elmar maga mellől társakat, asszonyokat. Van úgy, hogy mindent elkötyavetyél, házat és hazát. Felrúgja, ami csak az életének értelmet adott.

Mint a vadbarom, olyan voltam én is. Elmartam magam mellől a lányt, akit szerettem, felrúgtam az otthonomat. Mindenre van magyarázat. Azt azonban ma sem értem, hogyan tudtam cserbenhagyni a barátomat.

Húszévesek voltunk mind a ketten. Légvédelmi tüzérek. Ez így jól hangzik, csak hát a nagy szavak már akkor, a múlt század közepén se voltak mindig igazak. Üteg ugyan meredezett, ahol szolgáltunk, a csömöri hegyen; ha jól emlékszem, hat darab. Világháborús *boforcok*, amik már akkor is csődöt mondtak, a világháborúban. Mi itt csak smirgliztük, kengettük őket, olajcsere, zsírzás! Vakartuk róluk a rozsdát, ami beléjük ette magát a hegyen. Hogy a muníciót hol tárolták, senki se tudta. Gyanakodtunk rá, hogy még annak idején, negyvenötben ellövöldözték az öregek.

Kulissza volt minden ebben a hadseregben. Még csak hegy se volt Csömörön, utánanézhetsz akárki. Legfeljebb valami domb, amit azóta teljesen beköptek a gyümölcsösök.

Mi ketten pedig odafent voltunk sorkatonák. Ez volt itt az egyetlen igazság. A hó, a sár, a hideg. Az, hogy itt

hajkurásztak minket, körbe-körbe, ezen a tenyérszöveg hegyen.

Azokban az időkben három évet, harminchat hónapot nyomtak le a kiskatonák. Budapest fényei ott pislogtak a láthatáron, a város légtérét védtük mi, tüzérek. Hogy ki ellen, az most így hirtelen nem jut eszembe. De haza – mint mondtuk: eltávozásra – az ütegtől senki se mehetett.

Csoda-e, hogy az újoncok között egyre többen megbetegedtek? Nem sok sikerrel: míg mi masíroztunk a sötétben, a szimulánsok felmoshatták a körletet.

Egymással nem sokat beszélünk. De azt, hogy Babó mi volt civilben, mindenki tudta. Kötéltáncos. Az írnok kötéltáncost írt be a neve mellé balett-táncos helyett. Ilyen foglalkozást nyilván nem ismert a hadsereg.

Nem emlékszem, hogyan kerültünk össze. Emeletes ágyakban aludtunk, és apró vaskályha fűtötte a körletet. Ő pedig pontosan a fejem felett.

– Te, Hajasbaba! – súgta egy este a fülemben.

Egyszer megúsztam a birkanyírást, és Hajasbaba lett a csúfnevem.

– Gyere ki hugyozni! – súgta Babó titokzatosan.

Álltunk egymás mellett a sötétben.

– Ezek itt – mondta a Kötéltáncos –, mindenfélét kitalálnak. Az egyik hány, a másik meg köhög. Nem megy a fejükbe, hogy nem érdemes.

Ez bizony így volt. Az, amelyik bedobta a dilkót, már három napja sikálta az illemhelyet.

– Nekem viszont – mondta Babó –, érted? Lenne egy ötletem. Egy dolog van, amit nem tudnak elviselni – magyarázta. – Ha meglazul a fegyelem. A lényeg az, hogy este, amikor már mindenki alszik, én a nyakadba vizelek!

Nem volt rossz ötlet. Ő vizelt, én kiabáltam. Minden éjjel riadóztattuk az üteget. A Kötéltáncos elérte, amit előtte senki: hét végén kivizsgálásra mehetett.

Alkalmatlannak bizonyultam én is, hogy miért, az most nem lényeges. Elbocsájtott minket kötelékéből a hadsereg.

*

A civil életben valahogyan elkerültük egymást. Nem is találkozunk talán soha többé, ha nem abban az évben tör ki a forradalom. De hát, mint tudjuk, kitört. Mi pedig egy másik táborban botlottunk egymásba, amit ezúttal nem a KGST épített, hanem az amerikai hadsereg.

A Pourtalés-kastély persze előkelőbb hely volt, mint a csömöri üteg. Kétszemélyes szobákban szállásoltak el, ropogott alattunk a vadonatúj azbeszt-épület.

Babó a város balettkarában táncolt, mint mondta, epizódszerepeket. Szólótáncos két év kiesés után már nem lehetett. Sikere így is volt azért. Délceg fiú volt,

símaléptű, mint általában a táncosok. Göndör, szőke haj, görög arcél – itt, Elzász-Lotaringiában a férfiak nem pontosan ilyenek. Vele nem kellett sokat szótáraznunk, hogy levegyük a lábukról a lányokat.

A táborból, amit – mondanom se kell – nem a városközpontban építettek, minden nap bepedáloztunk a templomig. A buszmegállóban zsebrevágtuk a csiptetőket, és kisimítottuk a ráncokat. A belvárosban már úgy szálltunk ki a buszból, mint egy limuzinból. Két lezser, elegáns lovag.

Melina, Babó barátnője kövér, kerekarcú lány volt. Amikor látta, hogy mi ketten elválaszthatatlanok vagyunk, magával hozta Michéle-t is, a kishúgát. Felvágott velünk: akkor, a forradalom után divatban voltak a magyarok. A legelőkelőbb helyekre jártunk, a két lány behunyott szemmel fizetett. Oppardon! – mondta néha Babó. Csókolózni itt persze nem lehetett. Az elzászi honleány szobra mögött, a parkban kellett levezetnünk az ilyen romantikus ingereket.

Michéle, a lányom – Babó szóhasználat! – nem maradt meg sokáig. Genfben, az Egyesült Nemzeteknél dolgozott, és a diplomaták nyilván nem a köztereken matattak a szoknyája alatt. Hogy nem az ő költségére, azt talán fölösleges is mondanom.

Ezen ne múljon, lett helyette más. Babóval jól megértettük egymást, és ha kellett, a kerekarcú Melina is besegített. Akkor még eszünkbe se jutott, hogy szobára vigyük ezeket az illatos, pufók lotaringiai lányokat.

Délután bekísértem a balettintézetbe Babót. Sokszor még este is ottmaradtam, monsieur Combe, a balettmester adott nekem a kakasülőre jegyet. A barátomat mindenki szerette. Kedves volt, és nem voltak ambíciói: befogadta őt az idegen világ.

A barakkban valakinek lett egy kamerája. Meg voltunk elégedve magunkkal, lefényképeztük egymást a Rajna partján és a kastély előtt. Őrzök egy képet kettőnkéről is. Büszkék vagyunk rajta, komolyak. Két húszéves fiú, aki előtt – mint a nóta mondja – kinyílt a nagyvilág. És aki kétvállra fektette a vadnyugatot.

*

Ahhoz képest, hogy minden csoda három napig tart, ez a miénk eltartott három hónapig. Volt időnk gondolkodni rajta, hogy tulajdonképpen mit keresünk itt, távol mindentől, ami értelmessé tehetné volna számunkra az életet. Arra, hogy megtanuljunk franciául, itt a táborban nem volt semmi remény, nyelvtudás nélkül pedig nem sokra vihette egy idegen.

Egy idő után a láger lakói már be se mentek a templomig. Egy sarki kricsmiben, Würtz papánál költötték el a pénzüket. Nyilván ezért engedélyezte a vezetőség, hogy odabent, a barakkban is borkimérést nyissanak.

A fiúkban nem buzgott a vállalkozókedv. Pedig minden adott volt: a bárpult, a székek és az asztalok. Végül mi ketten Babóval lettünk a kocsmárosok. Nekem akkor már volt egy kismotorom, kijártunk vidékre, olcsó paraszttal töltöttük meg a húszliteres demizsonokat.

Elzász lágy, idillikus dombvidék. Muskátli, árvalányhaj, gólyafészek a házakon. Soha nem fogom elfelejteni ezeket az utakat. Üvöltve énekeltünk a Vespán, mások addigra már a revüfilmek slágereit fújták, de mi ketten, csömöri menedalokat. Azt, hogy megjöttek a légvédelmi tüzerek, és hogy ezalatt a leány csak kacag ...

Beültünk egy-egy falusi borozóba, ittunk és beszélünk. A katonaság, amitől meg akartunk szabadulni, izgalmas kalanddá vált a fejünkben. Ahogy múlt az idő, egyre szebb kaland.

Nem nehéz kitalálni, hogy miből táplálkozott ez a nosztalgia. Az ütegnél, a hóban és a sárban, a város fényei ott pislogtak a lábunk alatt.

Remény és távlat nélkül nem nagy vigasz, ha az embernek Vespája van. Úgy éreztük, zsákutcába kerültünk, és ez a kilátástalanság – ha lehet – még jobban összehozott. Még Babó szavajárása is átragadt rám. Ma is az ő hangját halom, valahányszor kimondom a régi, közös varázsszavakat.

Zsákutca, igen. És zsákutcából mindenki másfelé keres kiutat. Volt, aki kivándorolt, és volt, aki hazament. Én megnősültem. Elvettem feleségül a lányt, akit Babó ülésén furikáztam ünnepnapokon. A borkimérést átvette tőlünk egy bolgár öregember, a Papa, aki virslit szolgált fel, és egy tejfölből és tojásból habart furcsa keveréket, amit – szerinte, franciául – öff melándzsénak nevezett.

Az esküvőmön Babó volt a tanú, ki lett volna más! Volt az anyósoméknál egy ünnepi ebéd, de utána még visszapöfögtünk a Pourtalés-palotába. Útközben szokásunk szerint katonanótákat énekeltünk. Langyos, illatos tavasz volt. Így kezdődött ez az új kaland.

*

Eleinte még meglátogattuk egymást. Babó eljött hozzánk Dijonba körülnézni, mert időközben már őt is szorongatta a kövér Melina. Amikor én látogattam meg őket, már együtt éltek. A jelek szerint – ahogy mondani szokták – boldogan.

De hamarosan visszaköltöztünk mi is a Rajna mellé. Ha már választani lehet, az ismeretlennél elviselhetőbb az ismerős, a bejártott idegen.

Dolgoztunk mind a ketten. A régi és az új között ez volt a legnagyobb különbség. Én a könyvterjesztésben, Babó pedig leveleket címezett. Amikor kiderült, hogy a bélyegnyalással még a papír árát sem keresi meg, magam mellé vettem.

Úgy tűnt, hogy visszatérnek a régi szép idők. Vidékre jártunk, és ordítva énekeltünk, ezúttal már a kiadó

kocsijában, és nem a régi kismotoron. Az árut kiállítottuk, ahol csak lehetett. A franciák lapozgatták az albumokat, mi pedig kitöltöttük a rendeléseket.

Elméletileg. Mert a gyakorlatban kevesen vásároltak könyveket. Babónak volt egy koreográfiája. A vevő és az eladó. Persze ő táncolta el, kalapban és kalap nélkül, mind a két szerepet.

Mit csűrjem-csavarjam! Nem hatottuk meg az embereket. Viszont, eljutottunk egészen Lyonig. Zacsóból ettünk és zugszállodákban aludtunk. Ha nem voltunk túlon túl kimerültek, beültünk egy-egy olcsó moziba.

Az ilyen negyedekben kint a járdán ácsorogtak a lányok. Sokszor egészen fiatalok: velünk egykorúak. Emlékszem, nagyon átéreztek a sorsukat. Volt úgy, hogy meghívtuk egy pohárra egyiket-másikat. Velük Babó is szívesen elbeszélgetett.

Sajnos, a vevőkkel nem engedett fel a barátom. Múltak a hónapok, és ő nem adott el egyetlen kötetet sem. Az igazság az, hogy nem bántam. Volt közöttünk valamiféle munkamegosztás. Babó elterelte az üzletről a figyelmet, én pedig felvettem a rendeléseket. – Pipogya Pista bácsi! – dorgáltam néha őt. Nem volt valami hízelgő becenév, de Babó fel se vette. Végezte a dolgát, táncolt, kopogta körülöttem az ütemet.

El ne felejtsem, volt még egy hódítása is. Túróné, a dijoni fűszeres felesége hogyan-hogyan nem, beleszerelt. Begyes nőcske volt, befizetett egy egész könyvsorozatra. Este pedig feljött hozzánk a Párizs városához címzett szállodába, ahol minden vendég előre fizetett.

Különös éjszaka volt. Másnak, egy másik nőnek is volt kulcsa a nagy, sötét szobához. Nyilván elfelejtette visszaadni. Alig oltottuk el a lámpát, ez a hivatlan potyavendég is megérkezett. Ezekben a szobákban bent van a mosdó, egy spanyolfal mögött. A nő pedig levetkőzött, és tetőtől-talpig lemosta magát. Minket, hátul, a sötétben észre se vett. Csak akkor visitott fel, amikor bebújt volna az ágyba. Akkor is aránylag hamar hagyta meggyőzni magát. Befeküdt mellénk, mi mást tehetett!

Hét végén hazamantünk. Én Clóhoz, Babó Melinához. Két napig nem láttuk egymást. Éltük a házasság életét.

Az előlegeket ugyan elköltöttük, de a lelkiismeretünk tiszta volt. Mi mást tehattünk! Azokban az időkben csak ilyen munkát talált magának egy idegen.

*

Ha nem volt pénzünk, éjjel utaztunk. Zenét hallgatunk, átbeszélgettük az éjjeleket. Apránként mindent elmond magáról ilyenkor az ember. Babó falun töltötte a gyerekkorát. Az édesanyja tanítónő volt egy isten háta mögötti faluban. Hárman voltak testvérek, az első sze-

relmük egy kotlós volt, egy nagy, kendermagos. Kiszedték alóla a tojást, megojójták. Szűk volt és meleg. Kórnak hívtuk, mesélte Babó. Még a nevére is emlékszem. Mintha mindez velem történt volna meg.

A legtöbbet persze a lányokról beszéltünk. Barátom nem volt róluk nagy véleményyel:

– A legnagyobb élvezet – állította –, visszatartani a vizeletet. Amikor elengeded! Ennél nagyobb gyönyört egyetlen nő se szerzett még nekem.

A donjuanok gyakran intézik el ilyen kurtán-furcsán a gyengébb nemet. Jobban ismertem Babót, mint a saját testvéretem.

Azután véget értek ezek a boldog idők. Nem gazdagodtunk meg. A pénz, amit kerestünk, mindvégig benzinre és szállodára ment. Mondjam-e, hogy az ilyesmiről nehéz meggyőzni a feleségeket?

Egy vacsora után tört ki az égháború:

– A férjem része! – ismételtette Melina. Azt hitte, visszatartom. És ha eljön érte, kifizetem.

– Mutass egyetlen rendelést! – vágott vissza Clo. A hozzánk hasonló terjesztők százalékban, az eladott példányok után kapták a fizetésüket.

Babónak ugyan volt egy nyugtája, de a Túróné aláírását célszerűbbnek tartotta megsemmisíteni. Clo úgy értelmezte a helyzetet, hogy kettő helyett dolgozom. Én pedig nem mertem megmagyarázni neki, hogy egyedül már régen bezártam volna az üzletet.

Vásott kölykök, hallgattunk mind a ketten. A pénz azonban nagy erő: a két asszony váratlanul egymásnak esett. Clónak volt egy súlyos alpakka-tálja, ezt vágta bele a tükörbe Melina. Szétválasztottuk őket, Babó elbúcsúzott. Ha lett volna, és ha elfogadta volna, odaadtam volna neki minden pénzemet.

Későn. Elárultam őt. Ültem a feldúlt lakásban, a gyomrom görcsbe rándult. Sejtettem, hogy ami történt, végleges.

Néha eszembe jut ma is: meg kellett volna őt védenem. Bevallani, hogy nekünk idegen ez a világ és ez az élet. Hogy a munkánk túl sok megaláztatást tartogat, és túl kevés örömet. De hát ehhez jobban kellett volna tudni franciául, és főleg jobban kellett volna ismerni az életet.

Később a trópusra kerültem, elszálltak az évek. Babó további sorsáról három verzió élt a magyarok között. Az első: Stockholmban lett tánc- és illemtanár, ott halt meg, mint Descartes, tudógyulladásban. A második: Strasbourgban él, és jól menő tánciskolája van. A harmadik: elvált, segédmunkás egy vidéki gyárban. Két infarktusa volt, most várja a harmadikat.

A halálhíre nemrég érkezett. A borítékban benne volt a képünk. Két fiú a Pourtalés-palota előtt, húszévesen. Hát igen. Nem felejtettük el egymást. Mind a ketten egyedül éltük le az életet.

BÁGER GUSZTÁV

Fordulópontok

1

Karácsony'05

*megérintett
család helyett
SMS-ek*

*buckák hátán
tányértalanok
hajló sorokban*

*jeges padon
műanyag koszorún
virágol a fény*

*jesszusz kiáltok
és helyettetek
Jézusként nevetek*

2

A halott Krisztus

*Bő vérből korona,
alig nyílt üveg-fájdalom.
Bő vérből gyöngyfűzér,
szabályos szakáll.*

*Jobbról átszúrt szív völgyéből
szétgurult rubint szemek.
Helyreigazíthatatlan.
Nézhető.*

*Ágyéklepel szegélyéről
bíbor rojtok hullanak.
Összecsukló kereszt
a test.*

*Szikla résén leskelődöm,
még az asszonyok előtt.
Vizicsibeként botladozva
fölfénylés hírét viszem.*

A tál útjai

*A megszeppent darabok
elhúzódnak, magáznak.
Minden poshadt, savanyú –
földre löktem a tálat.*

*Régen körbe futott fénye,
történt itt már másként is:
ölekből ölekbe járt,
puposra tömve tányért is.*

*Most jöjj, hozzunk új agyagot;
a formák majd kitalálnak.
Fordul itt még álló kocka
– égbe lököm a tálat!*

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN Palotás Dezső földi-égi napjai

„Átkozódom és pihenek”

„Az, akinek soha eszébe sem jutott, hogy egy csirke nyakát / valaha is saját kezüleg elvághatná, / lehet költő” – indítja *Asszociáció* című versét Palotás Dezső, majd a következő sorokban – épp ennek ellenkezőjét állítva – szinte minden földi halandóra kiterjeszti eléggé nem méltányolható következtetését. Költő lehet az is, aki e borzadályt (bár időnként bizony „életmentő művel” is lehet) csípőből „borzadva utasítja el”, vagy aki már „rájött, hogy erre a feladatra / nem való”, mint ahogy sokan mások – bizony abból is lehet költő. És a sor folytatható. Például azzal, aki csupán „agressziós ösztöneinek / levezetése céljából vagy memento-moriként” fog versírásba, és így tovább.

Gondolom, az idézett verssorok olvastán többen megöröknyödnének manapság is (mert, ugye, mi a csudát keres a költészet szentélyében a csirkenyak, s még inkább az életet kioltó szerszám!), de ha emlékeztetünk arra, hogy a hetvenes, nyolcvanas évek Erdélyében alighanem több nyesett nyakú versfejre, kicsontozott versláb-
ra bukkant a kíváncsiskodó, mint csibeázalékra, akkor Palotás Dezső elrettentő képeinek védelmére, esetleg további magyarázatára akár fölösleges is kitérnünk.

Most is csupán azért tesszük, hogy egykori kortársunkra és alkotásaira, sajnálatosan hamar befejeződött életművére emlékezvén, szabadasszociációink elindulhassanak.

Költő volt, a javából. A hetvenes esztendő közepére összesereglett és eléggé sajátos arculattal bíró „harmadik Forrás-nemzedékhez” tartozott, Adonyi Nagy Mária, Gittai István, Markó Béla, Pethő László, Sütő István, Szócs Géza kortársaként. (E rajzáshoz korábban jelentkező kollégákat is odasorol az irodalomtörténet, így Bogdán Lászlót, Ferencz S. Istvánt, Egyed Pétert –, de ehhez fejlődött fel a kötethez később jutott Ágoston Vilmos, Boér Géza, Bréda Ferenc, Cselényi Béla, vagy Egyed Emese is.) El kell mondanunk, hogy ennek a nemzedéknek a tagjait – az egy részünket útjára indító antológián kívül (*Varázslataink*, 1974) – talán csak a formával és renddel (!) való hadakozás újabb lehetőségeinek a megtalálása köti össze. Tette ezt ki-ki a maga helyén és a maga módján. Miközben azt kellett tapasztalunk, hogy a román nemzeti-kommunista hatalom nemzetiség ellenes kultúrpolitikája támadásba lendül minden vonalon: egyetemünk, középiskolánk után lapjaink, könyvkiadóink, művelődési fórumaink lehetetlenné tételével, teljes kiszorításával! Három évtized távolából

látva látszik – és a Palotás életművére visszatekintően megerősíti a gondolatot –, hogy az előttük járó két Forrás-nemzedék esztétikai-etikai értékei nélkül még az újabban kirajzók legjobbainak sem sikerült volna a hátrányból versekben, könyvekben, magatartásban jelentkező „előnyt kovácsolni”.

Palotás grafikusnak indult, de vonalainak cikázását, bátor némaságát idővel versei, novellái vették át. Első írásai már kész, teljes költői arzenállal bíró művészt sejtettek. Aztán érkeztek a kötetei is: 1979-ben a *Negyedik kívánság*, 1982-ben az *Incidens* – ezek verseket tartalmaznak, majd közvetlen utánuk rövidprózái: *A ház* (1983); *Ég veled, pokol leánya* (1985). A szinte lehetetlen: a tökéletes, árnyék-mentes szabadságot célozta meg. Van valami tizenéves szemtelenség, odamutogatás még a barátai felé is abban, ahogyan *Bűnbeesés után* című négy sorosában mindezt kimondja:

*Ide süssetek,
halk szavú vagányok:
fényes nappal
árnyék nélkül járok.*

Hogy mennyire sikerült neki az „árnyéktalanság”? Bajor Andortól tudom, hogy a szerkesztőségekben álláshoz nem jutó Palotásnak több alkalommal maga járt ki emberhez méltó „posztot”, amit azonban költő barátunk egyszerűen visszautasított, mondván: portásnak szegődött már el egy közeli vállalatához! (Akár innen, e groteszk helyzetből is inspirálódhatott Vásárhelyi Géza – a másik korán eltávozott tehetség –, amikor egyik Palotás-kötetről szóló recenziójában ezt kérdezi: vajon Palotás „meddig ante portas”?... magyarul: meddig kell még a kapukat döngető ifjú tehetségnek az elismerést adományozók portája előtt ácsorognia?)

Nem ismert megalkuvást. Egyik bajtársától, Lakatos Istvántól tudjuk (aki Lippán Palotás Dezsővel együtt részesült az egyetemisták katonai-politikai kiképzésében), hogy költő barátunknak „az irodalmon túl”, a hatalom igen éber tekintetében is sikerült megőriznie a művészet vállalt gerincességét. Lakatos visszaemlékezésében olvassuk: „Sátoros ünnep közelgett, a békét kellett éltetni, akkori kondukátorunk erre különös figyelmet fektetett. Dezsőtől, aki grafikus végzettségű volt, a békeóhajt szuggesztíven, lélekrendítően kifejező grafikát rendeltek... Elkészült a mű, a terem kidíszítve várta a bemutató napját. Előtte, szombat este a politikai tiszt a bizalmasait berendelte a kaszárnya dísztermébe. A látvány *lenyűgöző* volt, fő helyen Palotás grafikája: vassisakos katona, arca robbanás előtti kézigránáthoz hasonlatos, szájából repeszek, fémszilánkok röppentek szét: *Pace, Pax, Mir* s

egy parányi *Béke* felirattal. Az őrnagy csendesen, de nagyon nyomatékosan mondott „szakvéleményt”: szép, szép, nagyon szép... akarjuk mi a békét, de nem épp ennyire. A rajz papírkosárban végezte.”

Íróembernek Erdélyben sincs pénze. Úgy tűnt fel nekünk, hogy Palotást istenigazából nem nagyon érdekelte a pénz. Ha sörre vagy borra például épp nem tellett, hát böcsülettel meghívatta magát. Mert az „irodalmi élet” forgataga, mondhatni: szellemek pengeváltása volt az ajzószere, akár hajba-kapások, vagy bokán-rúgások árán is... mert voltak ám ilyenek(!). Emlékszem, 1985-ben, frissen megjelent kötetével, az *Ég veled, pokol leányával* nyitott be az Utunk szerkesztőségébe. Nem lehettem rózsás hangulatomban, inkább a „poklok mélyén” érezhettem magam (családi tragédiánkat regényem letiltása tetőzte), amikor asztalomhoz ült. „Ma én leszek a Jani, van pénzem, gyere!” Nem mentem. Hetek múltán tudtam meg, hogy a hencső-példány örömnépén öltre ment valakikkel, akik néhány író-társa böcsületét – enyhén szólva – sárral igyekeztek befröcskölni.

Kökeménynek tudta magát, ezt fennhangon terjesztette is. Ennek hangoztatása azonban egy idő után mint-ha másodlagos szerepet kapott volna. A versvilág mélyebb rétegeibe, majdhogynem filozófiai fejtegetésekbe kezdett alámerülni. Egy korábbi verse (*Komoly lettem*) e józsefattilás fordulatról szól:

*Komoly lettem, és imé, menten
engedelmessé nőtt a lelkem:*

*mint akit magához mértek,
felejték hétféjű meséket.
Juj, milljom paszulyvirág van
az egy babszemből lett világban!*

Nyugtalanságának örök forrása önála is az elégedetlenség – szűkebb környezetével, benne önmagával, de legfőképp a kártékony és hazug hatalommal. Amikor

rádöbben arra, hogy sorozatos kérdéseit, kételyeit hiába fogalmazza versbe, prózába, csak nő, terebélyesedik és meddővé válik az a nyugtalanság, ami annak előtte ösztökélő energiája volt: döntő lépésre szánja el magát.

1988-ban telepedett át, családotul, Magyarországra. Amikor a második választások után a Blaha Lujza téri sajtóházban összefutottunk (ideig-óráig hírlapírásból

tartotta fenn családját), magából kikelten szapult a egykori nemzedéktársainkat, akikből politikusokat faragtak az otthoni idők... Érveim nem győzték meg, irodalomról pedig nem volt hajlandó beszélni. „Én már mindent megírtam” – volt a válasz. Akkor arra gondoltam, Dezsőt nem az élet, hanem a beszűkült, komor, már-már önmagába fordult anyaországban tapasztalt lélektelenség kezdi legyúrni... Nem tévedhettem sokat. Néhány év múlva, 1999. március 7-én temettük.

Túlzás nélkül állíthatjuk: rendkívül érdekes egyénisége volt az Erdély részi magyar irodalmi (köz)életnek és versírásnak, aki, ha a sejtburjánzás nem ragadja el közülünk, versnyelvezetünk megújításáért, európai rangjáért bizony sokat tehetett volna.

Mondják, egy-egy író, költő mellőzésével-mellőztetésével lényegében magának az Írásnak a lelkén esik sérelem, amit a jótékony irodalomtörténetnek illene jóvátennie.

Kétlem, hogy az óriás batyuvá duzzadt teendőket sorvadó lehetőségű irodalomtörténeiszéinknek módjukban lesz ledolgozniuk a közeljövőben. Pedig, láttuk, volna mit!

Ha élne, idén, március 11-én köszönthettük volna 55. születési fordulóján. Koccintsuk fel „in contumaciam”, ahogy mondaná, hozzá illőn, hátha az árnyékvilág – számára valószínű árnyék-mentes – „pihenő óráiban” épp erre vár. Hogyan is írta *A hatodik napban?*

*Esteledik, köribém gyűlnek
más aranyszájú istenek.
A földnek minden fivén fekszem:
átkozodom és pihenek.*

HORVÁTH JENŐ

Valamit mindig...

*Valamit mindig vártál,
talán az értő szavak eljövételét
a tudat futamain megjelölve,
mint áttörhetetlen falak és
kőkerítések az időtlen
kuszaság vonalaival a
megbocsátható csavargások
igéit soroló Óbudai éjszakákban.
Valami ismeretlen erő vert léket az Időn. –
Valamit mindig elvettek Tőled;
talán a húrok tiszta rezdülését,
az arctalan évszakok bűneit
tagadó, félve bevallott álmok
csatlós hitét; vesztese vagy a
gondolatnak hitetlenkedő
az Ítélet tisztességén,
kivont élű napok menetelésében,
ki választ itt az üzenetnek új igét?
Csillagnak a pontosságban hűvös
bölcshelyet? – itt, hol padok
támláiról az új szövetség nyelvén
szólók már lélektaszító igéiket
hirdetik az ostromsapássá változott
érintések hűvös ívei alatt.*

PETHŐ LÁSZLÓ

Mélységen túli

*Ha még mindig csak
átszellemült záporban
tudsz otthon lenni*

*a vizek felforr-
hatnak, jégbe fordulhat
véred folyása*

*a tökéletesség
határán vár a porla-
dás s a végelát-*

*ható végtelen
átszenderülhet a mélysé-
gen túli kútba.*

Látható fájdalom

– Michelangelo Pietája előtt –

*Uram – nem hittem
nem hihetem: halottakkal
élek – élünk együtt –
és nem csak úgy – imígyen
is remélünk – és a lát-
lelet: magukkal akarnak
vinni – elszívni, elpárolog-
tatni agyamból azt a hihe-
tetlen létet melyből tovább
gyűrűzik felfelé a letaglózott
láthatatlan világ legyűrhetetlen
része: a látható fájdalom
hogy itt vagyunk és ezt
végig is kell nézmem...*

CZEGŐ ZOLTÁN

Sírfelirat helyett

*Most mehetett el.
Még meleg az ágya.
Hátra se pillantott
csókra, hazára.*

*Hogy miért? s merre?
Az árát megadta.
Madárfütty fölötté,
rózszeág alattá.*

*Kenyere szegetlen.
Abban sem tett kárt.
Asztalán bor, méz.
Kerülte a nektárt.*

*Seregnyi varjú a fűvön.
Riják az ablakát.
Ő menyasszonyai.
Feketék, ostobák.*

*Túlélni jegeket, havat,
csak hogy feketébb legyen.
És ő már túl lehet
Rézerdőn, Vashegyen.*

*Vasorrú bábákkal teáz.
Hétfejű sárkánnyal koccint.
Éli, ami bent van,
köpi, ami ott kint.*

*Hegyek mennek öltre.
Érette? Miatta?
Már sosem faggatják,
ki küldte, ki fattya.*

*Hült párnája galacsin,
pokróca trágya.
Varjai rikáccsal belepik,
ribanccá vált az ágya.*

*Fehérre szigorult ég –
Ott suhanhatott el
kitárt mellkosárral,
fölcsapott kezekkel.*

Végül

*Már az igény is hiányzik végül.
Az amikor közönyös, mint a hópehely.
A képzelet megalvadt súlyosan, mint a vér.
Nincs már az időben sem előre, sem hátra.*

*Sem menni, sem maradni már, még.
A megismertnek hitt gubancban
egyetlen szálnak se maradt elérhető vége.
Egy mélyről jött lélegzettel kigyógyulnál magadból.*

*Kiszikkadt a szükséges. A mindegy is elunta.
Ki bibelődik hó alatt kitinszárnyal?!
Átfű rajtad, aminek még kedve tartja.
Ember voltál. Kevesebb, mint egy madárdal.*

ANDRÉ ANDRÁS

Csendélet

*Mintha a súlyos, meleg kályhától merülne – hosszasan –
a félálomban is fülelő szoba.*

*A szálkás, durva collstokokból ácsolt sánta ruhaszáritón
alsónadrág, szárnyszegett ing, zokni, törölköző. Repkednének; lelkes
illatuk terjeng, oly gyöngéd rajongással; széna zizzen,
csúszkálva tehénszáj őről – csillogó orrlikak ingnak jobbra-balra –,
s a mesékkel megrakott sarokban tücsök kaparász, hangolgat
vigyázva, nem tudván, tanácstalan; más primás nincs-é már a házban?
(Ha van, hát van, maradjon csöndbe', továbbra is.)*

*Fölbűg a hűtőszekrény, rázkódva erőre kap,
s bátorodván, nemsokára egy oktávval fölsőbb hangnembe vált
és szállni kezd, kitartón zümmög – pár kört ír – s zörögve landol.*

*Hanyatló bolygó tűz metsző pillantásának végére
egy párnacsücsköt, homályba-ékelt macskafül vöröslük –
lassan kihuny. Parázs szunyókál,
s ahogy, araszról-araszra, óvatosan hülve mind fázósabb lesz;
úgy bundásodik.*

Csönd van. Az asztal jászla terítve csillagfényel.

Lámpáshalak

*Hol, úgy hihetnénk, nincs is élet,
a hallgatag, borus tengerfenéken,
mint túl-szeszélyes röpcsigépek,
lámpáshal-had cikáz a mélyben,
villogva lenn, örök sötétben.*

*Ím, működik, lüktető babszem elve;
olykor fekete bőrredőbe nyelve
hallgat a fény, a lámpa lelke
szemrés alatti tokba rejtve
gazdáját élteti – társat keresve,*

*mert a ritmusosan ki-befordított
sugár jelez: láss meg, vagyok.*

S prédát is csal a rejtekekből.

*– Ha sétálva úsznak: ragyognak tőlük csillagvárosok.
Kihunyó s fölparázsló korallzatonyok.*

És milyen az ember, az ország, a világ?

A Magyar Naplóban meghirdetett regénypályázatról beszélget Alföldy Jenővel és Oláh Jánossal Ekler Andrea

A *Magyar Napló* februári számától kezdve egy éven keresztül jelenik meg havonta az a felhívás, amelyben a folyóirat szerkesztősége az *Írott Szó Alapítvánnyal* közösen regénypályázatot hirdetett 2007. március 15. határidővel. A hirdetés szerint „a pályázat tárgya olyan regény, száz oldalt meghaladó kisregény vagy elbeszélés, amely hőseinek sorsában és a társadalmi élet jelenségeiben megmutatja az 1989–90-es rendszerváltozás és az azóta eltelt időszak társadalmi változásait, kulturális, morális tendenciáit.”

Az alábbi beszélgetést azért kezdeményeztük szerkesztőségünkben, hogy a pályázók és az olvasóközönség számára minél inkább világossá tegyük a pályázat célját, értelmét, és gondolkodjunk remélhető szellemi hozadékan. A beszélgetésre a pályázatot meghirdető *Magyar Napló* főszerkesztőjét, Oláh Jánost kértem föl. Megkértem továbbá Alföldy Jenő kritikust, fejtse ki véleményét arról, hogy „szakmai szemmel nézve” mit vár ettől a pályázattól.

Ekler Andrea: A *Magyar Napló* olvasóinak figyelmét bizonyára fölkelte a folyóiratban meghirdetett regénypályázat. A pályadíjakon felül az is vonzó lehet a résztvevők számára, hogy a kiírás szerint az *Írott Szó Alapítvány* vállalja azoknak a műveknek a kiadását, amelyek csakugyan megfelelnek a pályázatban megjelölt kívánalmaknak, vagyis híven bemutatják az elmúlt bő másfél évtized hazai, esetleg a környező országokbeli magyar életét, a változások irányát, morális és/vagy kulturális tendenciáit. Föltetelezhetjük – vagy legalábbis remélhetjük –, hogy amennyiben egy regény vagy elbeszélés megfelel a feltételeknek, a mű széleskörű érdeklődésre számíthat.

Oláh János: A díjazott mű (vagy művek) várható sikerét vagy a szerző(k) „beérkezését” megtoldhatom azzal, hogy miután a pályázat lezajlott, két vagy három kritikus is kifejezheti róla (róluk) a véleményét a *Magyar Napló* hasábjain. Irodalomtörténészek, kritikusok és társadalomtudósok részvételével akár disputát is indíthatnánk a jól – vagy

magas színvonalon, de vitathatóan – ábrázolt társadalmi jelenségekről, folyamatokról.

E. A.: Kifejeződik ebben a szándékban bizonyos elégedetlenség a mai, általánosan elterjedt irodalmi értékrenddel szemben?

Alföldy Jenő: Van ok az elégedetlenségre. Általában azért, mert az elégedettség mindig a legrosszabb tanácsadó akár a társadalom, akár az irodalom helyzetével kapcsolatban. Különösen pedig azért, mert a húszhuszonöt éve folyamatosan elterjedt, szinte hivatalos rangra emelt irodalomszemlélet és értékrend jókora tévhiten, előítéleten vagy hamisításon nyugszik. Egészen a nyolcvanas évek első felére vezethető vissza ez a részben elméleti, részben generációs, részben pedig irodalmi és társadalmi csoportérdekek alapján kialakult megrögzöttség. A rendszerváltozás előtti évtized **első** irodalmi doktrínája úgy hangzott, hogy megszűnt a líra hagyományos elsőbbsége, nem az érzelmek kifejezésére, hanem a dolgok elemző feldolgozására van szükség. Ebben – jól feltupírozottan – volt is némi

igazság. Nagy költőink egész sora távozott az élők sorából a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján, ugyanakkor jelentős költők hallgattak el, jelezve, hogy valamit csakugyan nem lehet folytatni a régi módon. Ez nem jelenti azt, hogy a líra „leértékelődött”: nem egy költő éppen akkoriban bontakozott ki, vagy talált új kifejezőmódot. A **második** doktrína az évtized közepe táján terjedt el, az időközben megszületett regények új hullámának meglovasításával: a regény ideje jött el. Voltak is ehhez az elmélethez valódi tehetségek, de ezeknek kevés indítástuk volt arra, hogy szembenézzenek a korukbeli valósággal. Fontos művek születtek Rákosi diktatúrájáról, de a Kádár-korról szinte semmi. Ekkora késésre nem volt példa a magyar irodalom elmúlt százötven évében: epikánk a reformkor óta folyamatosan hű tükre volt korának. A nyolcvanas évek szépprózája általában nem sokkal bizonyult alkalmasabbnak arra, hogy a társadalom állapotát feltárja, mint a líra. Megszületett tehát a nyolcvanas évek második felében a **harmadik** doktrína: az irodalomnak már nem feladata, hogy fölvesse a társadalom égető kérdéseit, ezt a feladatot elvégzi a sajtó és a parlament. Ez felháborított: rókára bíztak tyúkot, kecskére káposztát. Ezt a mai parlamenti demokráciában sem fogadom el. De a preferált írók ettől jól érezték magukat, és megelégedtek a mellékes ügyekkel. S mi lett ebből? A közönség elfordult az új, manierista irodalomtól, mely az esztéták belső ügyévé változott. Eközben olyan hatalmas társadalmi változások zajlottak le, amelyek a regényírás aranyidejévé tehetné volna a kort. Lényegében még ma is az Aczél-korszak utolsó évtizedében polgárjogot nyert, minden másféle irodalmat maga mögé szorító epika korszakát éljük, szinte változatlan nevekkel,

egyetemi és médiakánonnal, kulturpolitikai támogatással. És senki nem ír a nagy lenyúlásokról, a politikai, gazdasági és sajtókarrieréről, a félresiklatott sorsokról s mindarról, ami a privatizáció és a korrupció korszakára, egyszóval a vadkapitalizmusra olyannyira jellemző. Nem írnak a tudat változásairól, a vezető káderekből lett nagytökésekről, a prostitúció változatairól, a volt marxisták vadliberalizmusáról vagy éppen a felpántlikázott és tehetségtelen hazafiaskodásról.

E. A.: Voltak szociográfiai, történelmi, életrajzi és társadalomfeltáró művek...

A. J.: Sosem mulasztom el a formulát: tisztelet a kivételnek. Igen, léteztek kivételek, de csekély hatással és gyöngye visszhanggal. Az irodalmi divattervezők kétségtelenül nagyon hatékonyan működtek, és több helyen iskolát teremtettek, olyannyira, hogy egyes vidéki városokból sikerült gyökeresen kiirtaniuk minden másféle irodalmat – ez az elképzelhető legnagyobb provincializmus: a főváros – a belváros – elvtelen követése. Ha akadt néhány írónk, aki érdemben foglalkozott a közelmúlt feltáratlan dolgaival, mint például az Aczél-korszak utolsó előtti évtizedében Galgóczi Erzsébet vagy Balázs József, műveik a perifériára szorultak, ők maguk nem beszélhettek, és róluk is alig beszéltek a rádióban, a tévében, a központi lapokban. De ezért nemcsak a folyamat nyerteseit, hanem kárvallottjait is hibáztatom: mintha nagyon nem akarna megszületni az új és csakugyan korszerű regény, novella, dráma. S a költőkben sem elég a dac, az, hogy csakazértis megmutatják: a líra napja sem „áldozott le”, ahogy mondogatták a neofiták, csupán másként végzi feladatát, mint húsz évvel korábban, Illyés, Vas, Weöres, Pilinszky, Juhász, Nagy László fénykorában.

E. A.: Mit szól ehhez Oláh János, úgy is, mint gyakorló író és költő, s aki főszerkesztőként is jelentős rálátást szerezhetett az irodalomra, a műnemek, írói sorsok alakulására és a szervezeti életre?

O. J.: Egyrészt egyetértek Alföldy Jenővel, hiszen azért is írtuk ki a pályázatot, mert nekem – s a *Napló* szerkesztőségének is – ugyanez a véleményem. Lehet kitűnő könyveket írni kínai és egyéb utazásokról külföldi kiadó megrendelésére, német közéleti városokról, sterilizált magánéleti problémákról, de szerintem is, az igazi irodalom nem csupán individuális ügy, az irodalom, talán ez a megállapítás némileg fellengzősen hangzik, mégis igaz, a nemzet lelkiismerete. És vannak is olyan magyar írók, akik ebben a szellemben alkottak, hoztak létre figyelemre méltó műveket. Igaz, főként nem a regény műfajában, bár itt is akadnak olyan művek, amelyeket értékük szerint a jelenleginél nagyobb figyelem illetne meg, hanem, hogy a prózánál maradjunk, a kispóza területén. Egyelőre a regénynél maradván azonban nem állom meg, hogy meg ne említsek közülük néhányat. A kárpátaljai Nagy Zoltán Mihálynak *A sátán fattya* című regénye egy orosz katonák által megerőszkolt és teherbe esett lány történetét dolgozta fel balladisztikus-regény formában, Mezey Katalin *Levelek haza* című könyve egy 56 után a nyugati rokonokhoz vetődő gyermek ön maga keresését írja le, Kovács István *A gyermekkor tündöklete* című kisregénye a paraszti világból kiszakadt, fővárosba kerülő kisgyerek eszmélését mutatja be, Körmendi Lajos *Telefax a megváltónak* című naplóregénye egyszerre tudósít a rendszerváltás és az életéért küzdő sokszorososan operált gyermek reménnyel viselt gyötrelmeiről. Penckófer János, Majoros Sándor nevét is említhetném. Mindketten a határon túlról Magyarországra vetődő magyarok hontalanság-élményéről

számolnak be egy-egy figyelemre méltó kisregényben. Folytathatnám a sort. Így is igaz azonban, hogy a magyar történelem elmúlt hetven évének sorsfordító történetei a hamis irodalmi kánonba nem emeltettek be, tehát még a szakma sem igen ismeri őket, és igen sok téma valóban meg sem íratott. De hogy visszatérjek a kispózához, ott sokkal színesebb a kép. Ha nem is olyan hévvel, mint a harmincas-negyvenes évek táján, de minden életjelenségre reagál a műfaj. Itt sem állom meg, hogy néhányat a szemem elé került szerzők közül ne említsek. Csender Levente, Csernák Árpád, Báró László, Dragomán György, Gere István, Horváth (EÖ) Tamás, Rott József, Nagy Koppány Zsolt neve ötlük hirtelen eszembe, de sok, nagyon sok a tehetség. A kibontakozásukhoz szükséges irodalmi légkör, szellemi és anyagi ösztönzés hiányzik. Különösen a nemzeti emlékezetet, a mai magyar valóságot faggató tehetségek háttéréből. Egyrészt igaz, hogy a háttérbe szorítottság, a méltánytalan elbánás megedz, másrészt azonban az is igaz, hogy a regényíráshoz sok idő kell, ezt pedig az alkotók csak akkor tudják megszerezni maguknak, ha munkájukat a társadalom anyagilag is elismeri. A nemzeti létproblémákra fogékony írók azonban a legkritikább esetben jutnak olyan elismeréshez, amely legalább ideig-óráig nyugodt alkotói körülményeket biztosíthatna számukra. Pályázatunk csekély készítés, de talán időközben újabb támogatók is csatlakoznak hozzánk, és a regénypályázat hosszú távon is regényirodalmunk komoly katalizátorává válik.

E. A.: Az esztétikai színvonal, a tematikus és nyelvi kitétel mellett egyéb elvárásaik is vannak a pályázatra beérkező művekkel szemben?

A. J.: Az volna a legnagyobb baj, ha előre meg akarná mondani valaki, hogy milyen legyen a máról és a márnak szóló mű. Az íróknak kell kitalál-

niuk az irodalmat, nem a teoretikusoknak. A nyolcvanas évek elméleti emberei kétségtelenül a publikáló írók egy szűk csoportjához idomulva találták ki nyugati mintákra a maguk posztmodern elméleteit. Ám hogy ez a leszűkítés hasznukra vált-e az íróknak, az olvasóknak, és hasznára-e az irodalomnak, más kérdés. Nem valamely írók személye ellen beszélek, többük tehetségét nem is vitatnám: annyira nem, hogy annak is nagyon tudnék örülni, ha a jelíges pályázat legjobb műve történetesen egy „posztmodernként” ismert szerzőé lenne. Persze az „áttörést” azoktól a fiataloktól (és nem fiataloktól) várom, akiknek megszenvedett tapasztalataik és gondolataik vannak az életről. De végre be kellene látni, hogy most már másféle irodalomra van szükség, mint amit negyed évszázadon keresztül a szánkba rágtak, hogy a könyv valamelyest visszahódítsa a közönséget a televíziótól, s ugyanakkor meg is hódítsa (vagy visszahódítsa) a rádiót, a televíziót és a filmgyártást.

O. J.: Az önmagáért való művelt vagy félművelt fecsegés, az üres esztéta-narcizmus aligha képes a nemzeti és egyéni sorstragédiák megjelenítésére. Csak jelzésszerűen sorolom a hiányjeleket: a trianoni tragédia, amelynek poklában több millió magyar sors enyészett el a beolvasztások, a csendes ellenállás, a menekülés, az önfelszámoló lázadás útvesztőiben, aztán a második világháború és az utána bekövetkezett pusztítás, a gulágsorsok, a recski és a hozzá hasonló megsemmisítő táborok, majd az 56-os kataklizma-élmény, hogy a rendszerváltozás hozta ellentmondásos zűrzavar Alföldy Jenő által is hiányolt irodalmi ábrázolásáról ne is beszéljek. Volna tehát mit törleszteni. Természetesen nem gondolom, hogy ez a szerény pályázat mintegy varázslásra mindent megold, de azt remélem, elindít egy folyamatot, amelynek következtében a magyar irodalom – a

kritikusok és a kánonkészítők is – visszatálnak eredeti hivatásukhoz, amely nem más, mint a nemzeti önismeret elmélyítésének szolgálata.

A. J.: Én azt is elképzelhetőnek tartom, hogy valamelyik díjnyertes mű nem konkrét korrajzot fest a közelműltről, hanem valamilyen közvetett módszerrel él. A cél nyilvánvalóan nem a konzervatív formák visszahozatala, bár az is hiba volna, ha valaki deklarálná, hogy a hagyományos írásmód eleve hátrányt jelent. Számos világirodalmi példa igazolja, hogy milyen sokféle lehetőség van a közvetlenebb és az áttételesebb kifejezésre. A kor égető kérdéseit föl lehet vetni a múltban játszódó történelmi regény formájában (mint például Szilágyi István a *Hollóidőben*) éppúgy, mint abszurdan kiélezett, utópisztikus, parabolisztikus változatban vagy valamilyen módon megújított, mégis közvetlen, realista munkamódszerrel. A mai magyar társadalom sokban hasonlít a százhetven-száznyolcan évvel ezelőtti Franciaországra, főként, sajnos, nem annyira a gazdasági lehetőségeire, hanem az erkölcsi állapotára tekintve. Ez a hasonlóság sokkal szembeűnőbb, mint amit néhány éve olvastam valakitől, hogy az 1920-as évek weimari Németországra emlékeztet a mai Magyarország. Ez, hál'istennek, nem így van, már a világpolitikai konstelláció miatt sem lehetséges, hogy így legyen, főként következményeiben. De Balzacot ma eleve nagy ívben kikerülni, érzésem szerint akkora hiba volna, mintha a Nékosz-nemzedék nem vett volna tudomást Bartókról, Kodályról vagy az Ezüstkor- és az Újhold-kör költői Babitsról. Balzac azért is jó példa, mert ő mutatja nagyszerűen, hogy az író a saját politikai nézeteitől függetlenül leleplezheti kora minden csúfságát, de észreveheti az előrevívő embertípust is, mint az *Elvesztett illúziók* nyomdászahősében.

E. A.: Francia példát említett. Esetleg van olyan magyar prózai hagyomány, amelyhez kapcsolódniuk lehetne a beküldendő pályaműveknek?

O. J.: Nem az út, a cél a fontos. Bármilyen újítás, amely összhangban van a magyar nyelvi kifejezésrendszer szellemével, célra vezető lehet, de ugyanígy a konok hagyománytisztelet, a már-már rigolyás régiesség is. Czine Mihály egyik előadásában, a népi irodalomról szólva, de lényegében erre a kérdésre is rávilágítva, kifejtette, a népiség nem manír, nem cicoma, hanem érzület. Ezt mondhatom én is, a lényeg a szemlélet, az eszközöket a nézőpont megjelenítéséhez kell igazítani.

A. J.: Az a fontos, hogy érezhetően mai tudattal, mai kritikai érzéssel, a történelmi közelműltra való érzékenység birtokában íródjon meg a mű, ahogy Móricz írta meg például a húszas években a millennium idején játszódó *Kivilágos kivraddit*ogot vagy a háromszáz évvel korábbi történelemből földidézett *Erdély* trilógiát. Vagy akár *Az asszony beleszól* című, ritkábban emlegetett kisregényét, amelyből pontosan látható, hogyan élt és küszködött a jobb sorsra érdemes, fiatal fővárosi értelmiség a Horthy-érában. Persze hogy nem az én földhözragadt fantáziámnak kell nekilódulnia, hanem a pályázatra készülő írókének.

O. J.: Akkor jó egy pályázat, ha minél tágabb teret ad az egyéni kezdeményezésnek. Csupán a pályázat kereteit és néhány vezérelvet kell pontosan meghatározunk, hogy ne legyen parttalan, s a résztvevők ezúttal ne verset, esszét, drámát vagy „a társadalom életén kívül játszódó” szerelmes, utazási vagy meseregényt küldjenek be, mert ezt a pályázatot csakugyan valóságfeltáró elbeszélő-pályázatnak szántuk.

E. A.: Amennyiben valaki szociográfiát küld be, például azt vizsgálva, hogy milyen változások történtek az elmúlt időszakban egy falu, esetleg egy kis- vagy nagyvárosi üzem életében, tulajdonviszonyaiban és az ott élő emberek sorsában, szerelmi

viszonyokban és más emberi kapcsolatokban milyen változások következtek be az elmúlt időszakban, azt is éppúgy méltányolja a zsűri, mint egy *Kivilágos kivirradtig* típusú elbeszélést, kisregényt?

O. J.: Természetesen. Ma már nem lehet mereven megvonni a műfajhatárokat. A *Puszták népe* éppúgy

önéletrajzi regény vagy emlékirat, mint riport vagy szociográfia, a *Húsz óra* pedig kifejezetten riportszerűen megírt kisregény. Esszéregényeket is említhetnék. Az a fontos, hogy nyelvében, stílusában, értékében irodalmi rangú legyen a mű. A zsűri nem lesz kicsinyes a terjedelm tekintetében sem. Ha a mű nem

éri el a száz oldal terjedelmet, de zseniális, vagy mondjuk „csupán” figyelemre méltó, akkor sem kerül hátrányos helyzetbe.

E. A.: Köszönöm a beszélgetést. Remélem, az olvasók, érdeklődők nemcsak hasznos információkhoz jutottak a pályázatra vonatkozóan, de kedvet is kaptak hozzá...

REGÉNYPÁLYÁZAT

A Magyar Napló szerkesztősége és az Írott Szó Alapítvány regénypályázatot hirdet, amelyen minden magyar író részt vehet, állampolgárságától függetlenül. A pályázat tárgya olyan regény vagy kisregény (legalább száz oldal, azaz százötvenezer betűhely), amely hőseinek sorsában és a társadalmi élet jelenségeiben megmutatja az 1989–90-es rendszerváltozás és az azóta eltelt időszak társadalmi változásait, kulturális, morális tendenciáit. Az ábrázolás hitelessége mellett a zsűri elvárja és méltányolja az írói nyelv példás magyarosságát, stílárís biztonságát, szépségét.

A zsűri József Attila esztétikai elvét tekinti irányadónak: „Szép szó magyarul nem fölcicomázott kifejezést, hanem testet öltött érvet jelent. A szép szó nem csak eszközünk, hanem célunk is. Célunk az a társadalmi és állami életforma, melyben a szép szó, a meggyőzés, az emberi érdekek kölcsönös elismerése, megvitatása, az egymásra utaltság eszmélete érvényesül.” Magától értetődően ez nem stilisztikai vagy bármilyen szellemi áramlathoz kötött előírást jelent, hanem igazmondást és felelősséget, egyszóval tehetséget.

Pályadíjak:

I. díj: 400 000 forint

II. díj: 200 000 forint

III. díj: 100 000 forint

A zsűri a beérkezett pályaművek színvonalától teszi függővé, hogy kiadja-e az első díjat. Fenntartja annak lehetőségét is, hogy az első díj összegét további 100 000 forinttal emelje. A díjazott műveket a Magyar Napló Könyvkiadó a későbbi megállapodás szerint megjelentetheti.

A pályázat jelíges – a jelíget kérjük a kéziratban feltüntetni. A pályázó a kézirathoz mellékelt zárt, jelíges borítékban adja meg nevét és címét.

Beküldési határidő: 2007. március 15.

Eredményhirdetés: 2007-es Könyvhét, Magyar Napló-hajó.

A pályaművet A/4-es papírra, lehetőleg számítógéppel kinyomtatva vagy írógéppel írva, jól olvasható formában, 2 példányban kérjük beküldeni a Magyar Napló szerkesztőségébe.

A helyezés nélküli kéziratokat az eredményhirdetés után egy hónapig őrizzük meg, és személyesen adjuk vissza szerzőjüknek.

„Európa már kevés”

Beszélgetés Tornai Józseffel

– Dunaharaszti, ahol 1927-ben születél, a világ köldöke, a világ közepe maradt mindmáig számodra. Nemcsak a korai, hanem a későbbi alkotásaidban is gyakran megjelenik a gyermekkorod.

– A szülőhely, Dunaharaszti az én esetemben és értelmezésemben a természeti lét utolsó pillanatát jelenti. Annak a nemzedéknek a számára, amelyhez én is tartozom, az volt az a pillanat, amikor megindult, ugyan a háború után, a negyvenes évek közepén az iparosodásnak az a hatalmas hulláma, ami végül megteremtette a második természetet, és teljesen megváltoztatta Dunaharaszti környezetét is. De én megélhettem még a természet elemi formáinak gazdagságát is. Ez a világ nekem az erdők, dombok, vadvizek világa volt. A Kis-Duna, a Kis-Dunának a szigete, madárvilága, állatvilága, a falu, az alsófalu. Vagyis a paraszti világ, a különféle időpontokban és az ország különféle részeiből betelepült kisembereknek a világa. Az apám ötgyermekes, az anyám négygyermekes parasztcsaládból került oda. Budapesten az apám váltókezelő volt. Tehát számomra ez még egy teljesen szerves, organikus természeti világ volt vízzel, erdővel, földekkel.

– Nagyon sokat kóboroltál a természetben, ez az írásaidban is rendszeresen megjelenik. Egyedül szeretted a Duna-parton, a ligetekben, az erdőkben járni. Mintha gyermekkorodban újraélted volna azt a „nomadizálást” és azokat a természeti életkörülményeket, amelyek a városi ember életéből hiányoznak.

– Én ezt úgy fogom föl, hogy örököltém is a nomádságot, tehát a magyarság nomád eredete bennem nagyon erősen megmaradt. A kozmikus

nyitottság is azt mutatja, hogy keletről hoztam magammal, őseimnek a génjeivel. Ezt még a fiam is örökölte, és némi túlsúlyban is van nála, kínai az arcszerkezete, és nagyon érdekes, hogy még az egyik unokám is elmehetne egy kínai kislánynak. Tehát ez a keleti örökség azt jelentette, hogy természet nélkül nincs élet.

– Később a városba kerültél, Budapestre, és vágóhídi segédmunkásként kezded a pályádát. Gondoltad-e akkor, hogy valamikor a Kortárs rovatvezetője, a Magyar Írószövetség elnökségi tagja, majd 1992 és 95 között az elnöke leszel, József Attila-, Arany János- és Babérkoszorú-díjjal kitüntetett író? Tehát abban a fiatalkori fázisban írtál-e már verset, vagy forgattad-e a fedjében, hogy valaha is írni fogsz?

– Nagyon könnyű válaszolnom, mert ilyen szempontból nagyon-nagyon szerencsésnek mondhatom magam. Ha kimegyek az erdőbe, nekem le kell ülnöm, majd meg kell fürödnöm. Ez az emberiség egyik legősibb rítusa: a víznek a megtisztító, a víznek a megváltó, a teljesen szakrális jelentősége. De ha nem szakrálisan veszem, akkor a tájjal való igazi testvériesülés, eggyé válás azt is jelentette számomra, hogy nekem verseket kell írnom. És elkezdtem formálni – dallammal együtt – a verseket. Úgyhogy semmiféle más választásom nem volt. Ez az egyetlen irány volt számomra megszabva. Egyszer az érettségi táján, amikor már nagyon érdekelt az európai filozófusok írásai, arra gondoltam, mi lenne, hogyha az egyetlen filozófia és magyar meg nyelv szakokra mennék, és filozófiatanár lennék. De ez a felcsillant esély hamar elúszott,

mert sokkal erősebb volt bennem a költészet és az irodalom szeretete.

– Tehát a természetélménnyel együtt született meg benned az irodalmi kifejezés vágya is, ami nem attól különálló dolog, hanem azonos veled.

– Így van. És ennek van egy számomra nagyon érdekes további mozzanata is. Ha egyedül maradsz a természetben, nem egy órára, nem két órára, hanem minimum három napra, akkor te mint különálló személyiség teljesen megszűnsz. Nincs semmi „más”. Nincs „te”. Ez pontosan olyan, mint a megfürdés rítusa. Az egész japán költészet ilyen. S ilyen a japán virágművészet is, ahol minden virágnak, minden ágacska elhelyezésének, a cseresznyevirágsziromnak és a virágzási időszaknak is kultikus jelentősége van, és a japán ember ebben benne él. És szinte minden japán ember tud írni erről egy tankát. A természet megszólít, és erre a szólításra válaszolni kell.

– Életkorod szerint a „Fényes szellők” nemzedékének tagja vagy. Nagy Lászlónál két évvel vagy fiatalabb, Juhász Ferencnél egy évvel idősebb. Mennyire érzed magad e nemzedék tagjának? Juhász Ferencsel, Nagy Lászlóval, Csanádi Imrével, Fodor Andrással és a többiekkel milyen körülmények között találkoztál?

– Nézd, én ennek az egyenes genetikai kényszernek a következtében semmi mást nem akartam, mint irodalmárként, költőként élni és gondolkodó embernek lenni. De a Rákosi-diktatúra hatalomra jutása után úgy döntöttem, hogy annak a „kulturájában” én nem vehetek részt. Így kerültem hát – ahogyan említetted – a vágóhídra, ahonnan egyébként antimarxista magatartásom miatt bocsátottak el, noha ez ma már szinte rossznak hangzik. Egy udvari munkás, aki antimarxista, képzelheted, hogy milyen rosszul fogja a lapátot.

– Hát ezért nincsenek neked sematikus verseid, amelyek még a „Fé-

nyes szellők” legnagyobbjainál is megvannak. Ugyanakkor viszont nyilvánvaló, hogy ezeknek az alkotóknak a szellemi közelléte és művei alakítóan hatottak poétai indulásodra. Juhász Ferenc és Nagy László költészetével mikor ismerkedtél meg?

– Amikor ezt a „kivonulást” választottam, állandó félelemben éltem,

– Egyértelműen azt jelentette, hogy mégiscsak lehet korszerű, nagy magyar költészetet csinálni, olyat, amilyen a XX. század első felében már volt.

– A kor alkotói közül leginkább kiknek volt ez köszönhető?

– Ha én oda bementem, és láttam Fodor Andrást, vagy láttam Nagy

zalom, ami a Szovjetunióban van. Engem már ők maguk úgy beoltottak a szovjet rendszer ellen, hogy én nem tartoztam a csalódottak közé. Tehát a nagy kortársak, akik egyébként visszaadták a hitemet a modern magyar költészet erejében, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri, Simon, ők csalódottak voltak, mert ők eleinte halálosan komolyan hittek az új „eszmékben”. Én viszont olyan leckét kaptam maguktól a főszereplőktől, tehát az orosz vagy a tatár katonáktól, ami lehetetlenné tette, hogy én ebbe az utcába bemenjek. És ez volt az oka annak, hogy nagyon későn jelent meg az első kötetem.

– Néhány hónap alatt már történelmi kérdésekről tudtál társalogni orosz nyelven! Ez általánosan is jelzi a nyelvekhez való elemi viszonyodat, vonzódásodat. Hány nyelven beszélsz vagy olvasol, hány nyelven tudsz a kultúrában elmélyedni?

– Nagyon érdekes, és komolyan hálálkodva kell megemlítenem, hogy az apám semmilyen nyelven nem beszélt a magyaron kívül. Én ezért azt gondoltam úgy 8–10 éves koromig, hogy a világon mindenki magyarul beszél. Majd amikor a polgári iskolában elkezdtünk németül tanulni, őszintén meg voltam döbbenve. Később a nagy német filozófia és főleg a német költők neveltek arra, hogy jól megtanuljak németül, mert meg akartam érteni őket. De ösztönösen is kíváncsi lettem arra, mások hogyan beszélnek. Ennél persze ezerszer nagyobbra nőtt bennem az a kíváncsiság is, hogy a magyar nyelvben meddig lehet elmenni! És maig is azt vallom, hogy a magyar költők egyik nagy feladata, hogy ezt a vízgyűjtő medencét, ami az anyanyelv, azt a legszelégig, minden csöppjéig igyekezzenek kihasználni. Három nyelven olvasok, és többé-kevésbé beszélek is. Ha sorra vesszük: az angol az el-

A dunaharaszti szülői ház

mert amit én a gyárban csináltam, az egy műszaki tisztviselőnek a feladatköre volt. Én ehhez nem érttem, és iszonyatosan félttem, hogy hibát követtek el: diktatúra volt, és bebörtönzés-sel büntethettek volna. Szerencsére nem így alakult. Ráadásul egyre inkább láttam, hogy hibát hibára halmoz a hatalom. Azt hiszem, a paraszti józanság öröksége, hogy az ember tudja: van a dolgoknak valami alapvető rendjük. Később erről Heisenbergnél, a nagy fizikusnál olvastam. Ezt pedig nem lehet alapjaiban megszegni, ahogyan a kommunisták tették. És akkor bekövetkezett a csoda, hogy 1953-tól kezdve, de inkább mondjunk ’55-öt, az Új Hangban Juhász Ferenc, Nagy László, Csanádi Imre, Benjámín László és mások költői eszközeikkel áttörték a diktatúra falát.

– Tornai József első versei is 1955-ben jelentek meg az Új Hangban. Mit jelentett számodra az Új Hang?

Lászlót, vagy Juhászt, vagy éppen Csoórit, vagy éppen Simon Pistát, aki rendkívül kedves fiú volt, akkor én, hogy úgy mondjam, az apámat vagy magamat szinte egyszerre láttam bennük. Az új költészet világát ők építették fel.

– 1959-ben jelent meg első köteted, a Paradicsommadár. Ez mennyiben változtatta meg az életedet? A többiek első köteteihez képest nem érkezett későn a tiéd?

– Ez nagyon érdekes felvetés, s a válasz első részeként hadd mondjak el egy történetet. 1945-ben, amikor az oroszok megszállták Magyarországot, a mi házukba is beköltözött négy orosz, és én nagyon rövid idő alatt rávettem magamat az orosz nyelvre. Mindig érdekeltek a nyelvek. Úgyhogy aztán két hónap múlva már komoly eszmecserék voltak köztünk, és ők kerekén megmondták, hogy az koncentrált bor-

ső, mert a nagybátyám amerikás magyar volt, és a tanyán elkezdett amerikai angolra tanítani.

– *Mint a kis Illyést a nagymama akarta a franciára az istállók mögött.*

– Igen, igen. És aztán a második a német, és a harmadik a francia. És iszonyatosan hibásan, de oroszul is beszélek. Még 1963-ban, amikor egy írócsoporttal a Szovjetunióban utazgattunk, akkor én voltam a küldöttség tolmácsa; noha a többiek, Orbán Ottó és mások is, az egyetemen levizsgáztak oroszból, ők nem mertek megszólalni. Én pedig igen, bár később, amikor belenéztem az orosz nyelvtanba, megtudtam, hogy irtózatosan bonyolult és gyönyörű nyelv. Nagyon nagyra tartom az orosz nyelvet. Már a megszállás első hónapjaiban oroszul írtam verseket, és fölolvastam az orosz katonáknak, akik halálra röhögtek magukat. Képzelheted, hogy micsoda bikkfanyelven szóltak ezek a versek. Orosz költőket elég keveset fordítottam, és mindig nyersfordításból. A másik három nyelvből is mindig eredetiből fordítottam.

– *Lefordítottad Baudelaire A romlás virágai című kötetét, A Rossz virágai címmel. Ezen kívül más népek alkotóit is, közöttük – teljes könyvben – Vicente Aleixandre verseit, s a világ törzsi költészetéből is adtál egy remek válogatást Boldog látomások címmel. A primitívek költészetét milyen nyelven vagy milyen nyelveken lehetett megközelíteni? Hiszen az eredeti törzsi nyelveket Európában nyilván nagyon kevesen beszélik. Milyen nyersfordításokból dolgoztál, és egyáltalán, hogyan jutottál el ennek az átfogó fordításkötetnek a gondolatáig?*

– Kezdjük azzal, hogy Bodrogi Tibor és Boglár Lajos voltak a tudományos tanácsadóim meg segítőtársaim. Ők természetesen a forrásanyagot is megadták. Ez azt jelentette, hogy mivel ezek a műgyűjtemé-

nyek – mondjuk a XVIII. században a misszionáriusoknak, később már az etnográfusoknak a gyűjteményei – még az eredeti művek közvetlen átültetései voltak, ezekhez kellett nyúlnom. Ezeket angolul, franciául, németül, spanyolul és más nyelveken lehetett elérni. Én ezen a négy nyelven tudtam hozzájuk férközni. Az a mű például, amit én fordítottam először magyarra az azték költészetből, csodálatos munka volt! Boglár Lajostól kaptam meg egy német gyűjtő hagyatékából az azték, a mexikói énekeskönyv anyagát. A fordítás módszere pedig az volt, hogy Boglár adott egy nyers, de strukturálisan jól áttekinthető magyar nyelvű szöveget az azték mellé, és aztán adott egy többé-kevésbé már irodalmilag is megformált szöveget. Ezekből készítettem el a művészi változatot. S nagyjából ugyanez történt az afrikai törzsi költéssel is, ahol főleg francia vagy angol szövegekből dolgoztam. Ott rengeteg törzs van, és az afrikai törzsi költészet ugyanolyan klasszikus és ugyanolyan erős és nagyszerű – világirodalmi szintű –, mint amilyen egyébként a képzőművészetben a szobrászatuk is.

– *Jó, hogy kimondod: világirodalmi szintű műalkotások ezek, hiszen nagyon kevesen tudják vagy fogadják el ezt. Pedig Octavio Paz, a Nobel-díjas költő is azt mondta egyszer: a leggyönyörűbb költemény, amit életében olvasott, egy csaknem írástudatlan népnek, a pigmeusoknak egy gyászéneke volt. Ti pedig Képes Gézával, Bede Annával, Rákos Sándorral és a többiekkel együtt úttörő módon hoztátok be, mintegy „multikulturális” szellemi mozdulattal a magyar irodalom látóterébe ezeket az alkotásokat.*

– De mindenütt az emberre találunk, illetve az embernek és a létnek a viszonyára. Én nagyon fiatalon elkezdtem Bartók és Kodály nyomán az archaikus világnak a föltárását.

Eloolvastam kamaszkoromban egy kis könyvet, amely azt mondja, hogy mi, magyarok két nyelven beszélünk. Két nyelvünk van, mert van egy mindennapi nyelvünk, és van egy második nyelvünk, s ez a népköltészetbeli. A *Tavaszi szél vizet áraszt* vagy a *Kis kece lányom* és a több száz egyéb népdal másához nem hasonlítható, mint egy olyan ősi élményhez, ami a gyökeréig feltár valamit, ami rejtetten bennünk volt. Csak éppen meg kellett érinteni.

– *Egy olyan emberi lényeg, amit a mai ember már elfelejtett, viszont a te írásaidnak egyik központi magvát adja. S te nagyon sok műfajban alkotsz. A lírai költemény, az esszé és a szépprózának a különböző változatai – az elbeszéléstől, az önéletrajztól a regényig – jelen vannak a pályádon. Ezek hogyan következtek az időben egymásra? És melyik az, amelyik leginkább közel áll szívedhez?*

– Nézd, én egyszerűen a versírásra ítélttem.

– *De különleges esszéköteteket is kiadtál, mint például a Mágia és metafizika vagy A kiüzetés modern formái. Ezekben mind filozófiai, mind pedig kultúra- és irodalomelméleti vonatkozásokban számottevő megállapításokat teszel.*

– Ez úgy van, hogy kettős természetem van. Tehát meg is akartam érteni, ami velem közvetlenül történik, és rá akartam látni, mondjuk úgy, teoretikusan is, a világra. Másrészt az 1956-os forradalom után kialakult a barátságom Csoóri Sándorral; és vele rengeteget beszélgettünk arról, hogy vannak dolgok, amelyeket fölsleges versbe gyömöszölni. Meg is mondom pontosan, hogy miből indultunk ki. A *Tücsökzene* Szabó Lőrinc költészetének a csúcса. De vannak a kötet anyagában versek, amelyek nem lényegülnek át lírává, egyszerűen csak tényeket közölnek. És akkor mi ebből azt a következtetést vontuk le, hogy a vers valójában „ige”, a vers „mágia”. Ami

nem odavaló, arról esszében kell beszélni. S voltak francia, angol és nagyszerű magyar példáink is arra, hogyan kell esszét írni, és hogyan kell elméletileg is rendet tenni a fejünkben. Ez bennem nagyon erős hajlam volt. Ez az oka annak, hogy ezekre a műfajokra is átmentem. Másrészt pedig azt gondoltam, mint ahogy ez volt a magyar költői, lírai hagyománynak is az egyik nagy leckéje, hogy egy magyar költő beszéljen idegen nyelveket. Ahogy Csokonai a perzsa irodalomtól kezdve a franciáig mindent ismert a maga korában. A magyar költőnek otthon kell lennie az egész világirodalomban. Ennek következtében legalább egy-két nyelven olvasnia is szükséges, mert egyébként nem

A dunaharaszti kertben (ötvenes évek)

közélítheti meg az eredeti irodalmakat. És ehhez hozzátettem azt is, hogy egy magyar költő legyen filozófiailag és természettudományosan is tájékozott, mint ahogyan az volt például Szabó Lőrinc vagy Németh László.

– *Tornai Józsefnek az 1959-es Paradicsommadár című kötetétől a 2004-ben megjelent Csillaganyám, csillagapám című gyűjteményes kötetéig közel negyven könyve jelent meg. A műfajoktól függetlenül ezeknek a gondolatísága, szemléleti irányulása körülbelül öt nagyobb gondolati tömb köré vonzódik. Az első a filozófiai érdeklődés. A második – s most ez nem fontossági sorrendet jelent – az igen erős antropológiai és kultúranropológiai érdeklődés. A harmadik a nemzeti lét alapproblémáit érintő vonulat. Azután az erotikus, a szerelmes verseknek a köre következik, és ide vehetjük a barátság-*

gokról szóló verseket is. Az ötödik csoportot pedig a transzcendentális témakör adja. Amikor lírai életművedet átnézve ezeket a tömböket kristályosodni láttam, Ady Endre ciklusai jutottak eszembe. Hogy voltaképpen Ady, ott a XX. század elején, a maga ciklusainak, azaz nagyobb témaköreinek a megkomponálásával olyan

elemi alapot rakott le, ami a mi életünket s általában az emberi életnek a nagyobb terepeit is átfogja.

– Nagyon eltaláltad itt, hogy úgy mondjam, az igazságot, ugyanis két embertől tanultam meg, hogy az egyetemesség az a lehetőség, amit akár egy műfajon, de akár több műfajon át is (önéletrajz, regény, esszé, elbeszélés, vallomás) a legfontosabb megvalósítani. S hogy a szemléleti tárgasságra Ady költészete a nagy példa. Egyetlen új élmény, XX. századi megrázkódtatás, tapasztalat kivételével, s itt a szorongásra gondolok, ami majd József Attilában tör föl aztán teljes erővel. De egyébként nincs az életnek olyan mozzanata vagy nagy témája, amiről Ady ne írt volna nagy verseket. Központi helyet foglal el ebben a látómezőben a magyarság, a magyar történelem, aztán az egész Isten-ügy. Egy európai keresztény em-

ber számára ez is kikerülhetetlen, mert ha ezzel nem néz szembe, akár „a Nagy Cethal” hátán, vagy nem írja meg a *Krisztus-kereszt az erdőn* vagy *Az Úr érkezése* című verseket, akkor nem lehet teljes ember, s nem lehet teljes a költészete sem. Ez a kötet szerkesztés teljesen tudatos volt Adyban. És amikor sorra jönnek a témák, először mindenki azt hiszi, hogy ez valamilyen ösvad, ugye, „az Isten Szörnyetege”, aki csak úgy odaül a papírhoz, aztán mindez csak megtörténik vele. Nem, ő nagyon is a tudatosság terepén élt, és elképesztő mélylélektani energiák dolgoztak ebben a lángelmében. Ezt igyekeztem én is elsajátítani tőle, a magam szintjén természetesen. De említettem, hogy ilyen szempontból két nagy író tanít-

ványa vagyok. Cs. Szabó László írja egy helyen, hogy kétféle egyetemesség van. Az egyik irányú egyetemesség az egész emberiséghez szól, tehát túllép a nemzeti kereteken. A magyar irodalomban nem sok olyan művünk van, amely túllépi a nemzeti kereteket. A másik típusú egyetemesség, hogy az összes nagy emberi témákról nagy verseket kell írni. Ezért a másik költő, aki ebben az ösztönzésben nekem nagyon tanulságos volt, az Baudelaire. Baudelaire azt írja a jegyzeteiben, hogy a nagy közhelyeket kell jól megírni. Ő a nagy közhelyeken az életet, a halált, az Istent értette.

– *Életünk alapkérdései ezek. És nyilván, ugye, József Attila is...*

– József Attila ugyanúgy egyetemes, mint Ady, és még megtoldotta a XX. század félelmetes élményével, a szorongással.

– *Nem gondoltad-e, hogy mindezek alapján te szembe mégy műveidben a magyar irodalomnak a széttördelt lét élményét kitüntető törekvéseivel. Mert a XX. századelőtől, főképp Kosztolányitól elindul a magyar költészetben egy máig tartó s a rész, a „kicsi”, a partikuláris világ iránti vonzódás. És ezt sokszor a korszerűség zálogaként állítják szembe az egész- vagy a mindenségvágyú felfogással.*

– Nézd, nekem ilyen a természetem. Alapjaiban az egészet akarom látni, de jól ismerem ezt az örületes gondot. Emlékszem, hogy Hernádi Gyulával a Belvárosi Társaság működésének idején megállapítottuk, hogy a „rész” jobban meg tudjuk érteni, mint az „egészet”. Ennek ellenére arról soha nem tudtam lemondani, hogy megpróbáljak rálátni az egész létezésre. És éppen mert abban együtt van költészet, irodalom, Isten-gond, transzcendencia, ontológia, halál, szerelem. Veres Péterben is az volt számomra a nagy tanulság, hogy ő a maga módján, hiszen nagyon nehéz körülmények között lett értelmiségi ember, ahogy egyik versemben írom, az „egész embert” szólaltatta meg.

– *A „kerek egész” embert pontosan.*

– Igen. És én is ilyen „kerek egész ember” akartam lenni.

– *Tehát az „egész”- vagy „rész”-orientáció egyszerűen szemléleti adottság, s a művészetben mindkét út elfogadható. Az ember lehet a mindenségre néző belső alkatú, mint ahogyan olyan is, hogy a perem vagy a rész érdekli.*

– Igen. Mint ahogy Vasco Popa, aki csak a kavicsokról írt, és mégis igen nagy költészetet teremtett.

– *Vasco Popa, ha a kavicsokról írt is, mögötte volt az egész szerb népköltészet egyetemes tapasztalata.*

– Igen, de tematikusan nem terjeszti ki a költészetét. De az egy ugyanolyan értékes világ, mint a sok-

féle témájú líra, s ugyanezt elmondhatjuk Pilinszkyról is. Ő is egy nagyon vékony szeletet vág ki az életből. A metafizikai vagy az egzisztenciális metafizikai rettegésnek a vékony szeletét választja ki, míg eljut odáig, hogy vissza lehet jutni az egyenes labirintusba, a paradicsomba. Pilinszky-nél tematikai szintű egyetemességről nem beszélhetünk, ilyen szempontból ő teljes ellentéte József Attilának vagy Adynak; a belső világában mégis mélyen egyetemes.

– *Költészetedben az öt nagyobb gondolati tömb között nyilván nem lehet rangsort fölállítani. A vallásos-transzcendens világ mégis különleges erővel jelenik meg köztük. Egészen más következtetésekre jutsz, mint Pilinszky János.*

– Én katolikus családban nőttem föl, az apám teljesen pogány volt, az anyám viszont annál vallásosabb. És meg kell mondanom, hogy sokkal tudatosabb is. Az apám ösztönlény volt, ennek minden rokonszenves vonásával, tehát az állatok, növények iránti szeretettel, amit örököltem is. Az anyám a Bibliából élt, a Bibliát rendszeresen olvasta, s óriási empátiával kapcsolódott a szomszédsághoz, a rokonsághoz is. Megértő, kiegyenlítő természete volt. Én a Mérleg jegyében születtem, és ugyanezt örököltem tőle. Ilyen szempontból nagyon tudatos volt bennem a létnek a vallásos értelmezése. S ezen, ahogyan Németh László üdvösségtanában is, nem kell okvetlenül valamiféle túlvilágot, mennyországot és angyalokat érteni. Hanem azt, hogy a személyiség méltóvá tudjon válni annak a szellemi magaslathoz az igényéhez, ami antropológiailag megszületett az emberben. Tehát ha egyszer a nagy hinduktól, görögöktől, perzsáktól kezdve, aztán végig az európaiakon a legnagyobb gondolkodóinkban, művészeinkben megszületett ez a minőség, akkor ez voltaképpen minden emberben valamifajta kötelező érvénytel hat.

– *A keresztény gondolkörök mellett, illetve részben ezekkel szemben megjelenik a költészetedben és a filozofikus jellegű munkáidban egy másik transzcendentális irány is. Ez a nagy távol-keleti vallásoké, sőt, a még ennél is mélyebb eredetű öröksége: az egészen primitív vallásoké. Az indián hitvilág, a Nagy Szellem, a Vakantanka élménye. Ezekkel hogyan találkozott? Miért érintették meg ennyire írói gondolkodásodat?*

– Ebben szerencsém is volt, mert Baktay Ervin ugyanott született, ahol én. Amikor az első harasztói gimnázium fölépült, és megindult ott a tanítás, akkor Baktay Ervin nevét adtuk neki, mert Baktay Ervin a legnagyobb név Harasztin. Én nagyon fiatalon, középiskolás korom első éveiben hozzájutottam egy nagyon közeli barátom révén – aki még rokona is volt Baktaynak szegéről-végről – a könyveihez. Sajnos Baktayval nem tudtam megismerkedni, de a könyvek elolvasása után alkalmas voltam arra, hogy a könyvet kölcsönző barátommal hosszú éveken át beszéljünk a keleti hitvilágról. Ő teljesen átállt a jóga szellemiségére, és mindarra, ami ezzel együtt jár. Megmaradt a korábban brahmanizmusnak, ma hinduizmusnak nevezett vallás és filozófia vonzaskörében. Én, miután ennek is mindmáig tanítványa vagyok, ezt később kiegészítettem a buddhizmus különféle irányzataival, a tibetitől egészen a japán, a zen buddhista irányzatokig. És azt hiszem, hogy ez óriási fordulat volt az életemben. Ha egyedül vagy, akkor nem is vagy, mert nincs kivel összehasonlítani magad. Ha csak egyetlen másik vallást is ismersz a magadén kívül, már az is elég a szellemed kitágítására. Ha például protestáns létedre megismered a katolikust, vagy fordítva. Mint ahogy velem is történt, hogy katolikus létemre megismertem a reformáció történetét, Luthert, Kálvint, Zwinglit és az ő harcukat. Luthert katolikus ne-

veltetésem ellenére az emberiség egyik legnagyobb hőségnek tartom, mert ma már senki nem képzelheti el, hogy milyen óriási hatalommal, mondhatnám azt, hogy totális diktatúrával szemben állt ki. Ha módjuk lett volna rá, el is pusztítják, mint ahogyan Giordano Brunót. De még a XVII. században is égettek meg olasz és nyugat-európai filozófusokat. Az a lényeg, hogy abban a pillanatban, amikor kitekintesz a keresztény gondolkodás világából, nemcsak egy másik világ nyílik meg, hanem a tiéd is jobban látszik.

– *De hiszen ez a fajta gondolkodás nem más, mint az elég szűk korlátok között mozgó európai gondolkodásnak a kitágítása arra a világcivilizációra, amit már Németh László megálmodott. S amit mostanában divatos szóval multikulturalitásnak neveznek. Mert globális emberi léthelyzetet tükröz ez a felfogásod, nem pedig az afféle – s gyakran sztereotíp – szemléletbe beleszorított logikai és művészeteti sémákat. Egy nagyszabásúan nyitott rendszert. És akkor megérkezünk egy másik nagyon fontos kérdéskörhöz. Ez az antropológiai vonatkozásokör, ami az esszéidben és verseidben is átütően fogalmazódik meg. Tehát mi az ember, ki az ember – te folyton választ keresel a gauguini kérdésekre: Kik vagyunk, honnan jöttünk és hová megyünk? S a következőt mondd az egyik esszéidben: a mai ember törzsfejlődési zsákutca. Miért fontos az, hogy a kezdetektől, szinte az emberré válás pillanatától próbáljuk megérteni a létet?*

– Mert ábécé nélkül nem tudunk olvasni. Ez az egyszerű válasz. A törzsi költészet fordítására is azért kerítettem sort, mert kiderült, hogy a népköltészet ugyanazt jelenti számomra, mint amit Bartóknak is jelentett a népdal.

– *Ezt egy szép vallomás-versben, a Ha nem volna népdal címűben írod meg.*

– Kiderült, hogy csak az ösköltészetben, tehát az úgynevezett íratlan, azaz civilizáció előtti népek költészetében, eposzaiban és mítoszaiban lehet megtalálni azokat a nagy emberi vállalkozásokat, kísérleteket, amelyekkel önmagunk eredetét értelmezni tudjuk. Mit tehetett a tudományos ismeretek nélküli, ősi civilizáció embere, ahogy mondják, az ásóbotos vagy később a földművelő és már a 8–10 ezer éves városokat építő ember? Tehát a sumérok, a mexikóiak vagy az indiaiak, vagy az egyiptomiak. A mitológiában mindig egy „történettel” próbálja megoldani azt, amit nem ismer. S ebben a történetben mindig szerepel egy felsőbbrendű lény. A kultúrhérosz vagy a totemállat, s ez egy rejtjel vagy egy enigma, amit nem tudunk fölbontani. De ahogy Jaspers mondja, ha sokféleképpen magyarázzuk ezt, akkor mégis csak magyarázatot ad! Hogy „honnan jövünk, kik vagyunk”, ezt nem tudod fogalmi értelemben teljesen kiemelni, el kell tehát mondanod egy történetet. És a történetben többnyire ugyanazt mondják el a maorik vagy a különféle indián, vagy az afrikai törzsek, az ázsiai törzsek, vagy a bibliai héber törzsek. Hogy volt egy nagy szellem, aki aranyból, kőből, agyagból gyúrt egy emberalakot, és aztán szellemet is lehelt bele. Mindenütt ugyanezt mondják el, ha más és más változatban is az azonos koncepciójú történetek. És ez mitikus értelemben igaz magyarázat. S amint megjelent a modern antropológia a paleontológiával együtt, akkor kitolódott az emberré válás és a lét vizsgálódási ideje, nem tízezer évről volt szó, meg nem húsz ezer évről, hanem tízmillió évről meg kétszáz millió évről. És akkor rögtön kiderült az, amit József Attila olyan csodálatosan leírt: hogy „az őssejtig vagyok minden ő”.

– *Aztán megélte az emberiség az indiánok kiirtását, a holokausztot, megélte a boszniai gyilkolásokat.*

Vagyis valóban egy fejlődéstörténeti zsákutcába vezetett, ahogyan te írod, ez a rengeteg emberi csoda mégis?

– Abban az értelemben igen, hogy az egyre gyarapodó paleontológiai, etnológiai, mélylélektani és archeológiai bizonyítékok arra figyelmeztettek, hogy nagyon egyszerű volt a XIX. századi evolúciós elképzelés. Lineáris stafétaversenynek képelték el, s nem is teljesen alaptalanul. Mára kiderült, hogy ez nem így van, mert mindent a körülmények határoznak meg.

– *És az ember sorsa ebben az ívben miért nevezhető fejlődéstörténeti zsákutcának? Biológiai vagy morális, lelki zsákutca ez?*

– Az összes. Az emberben levő esély nem a totális humanizáció felé mozdult el. Egyrészt azért, mert végül is a természet részei vagyunk. A szellemi világunk a csúcsa. A reflektáló képesség, a kultúrateremtő képesség, a nyelv óriási vívmányunk volt. Ijesztő belegondolni, hogy mit jelentene, ha írásbeliség és egyéb memóriatárolási technika nélkül élnénk. De nem tudtunk kellőképpen élni a tapasztalatokkal, tanulságokkal, a pozitív hagyománnyal. Előttünk van az egész ősi metafizikai hagyomány, de előttünk van, olvashatjuk, kézbe vehetjük szerencsére az ógörög filozófiai is. Aztán a nagy klasszikus kornak az arabok által megőrzött és lefordított nagy filozófiai műveit, Szókratész, Platón, Arisztotelész és a többiek alkotásait, egészen Plotinoszig és így tovább. Ha a háborúkat nézzük, mire mentünk vele? Ugyanez vonatkozik a történelemre is. Egyik nagy igyekezetem volt, mint ahogy céloztál rá, hogy a magyar történetet is a kezdetektől a mai napig próbáljam értelmezni.

– *Ez a nemzeti, illetve a magyar történelmi vonulata az alkotásaidnak.*

– Ezt nem lehet kikerülni. Az volt a célom, hogy egyrészt magát a tényanyagot jól megismerjem. Ha összeállítom a képet, akkor azt lá-

tom, hogy minden háborúnkat elvesztettük. Volt egy Hunyadi, aki Nándorfehérvárnál megverte a törököket, de aztán ennek már nem volt jelentősége később, amikor Mohácsnál viszont elpusztult a magyar állam, és háromfelé szakadt. De az az érdekes, hogy hol vannak a tatárok, pontosabban a tatár birodalom?

Hol van a török birodalom? Hol van az osztrák birodalom? Hol van a szovjet birodalom? És mi itt vagyunk. Miért? Mert a nemzet természetes alakzat. A birodalom nem természetes. Majdnem Buddhát lehetne idézni, aki azt mondja, hogy „minden, ami részekből áll össze, az részekké esik szét”. Amikor egy nemzet arra a fokra jut, hogy annyira jel-

legzetes kultúrája van, mint a magyar, abban a pillanatban elpusztíthatatlan. Miroslav Krleža, a nagy horvát író, aki jól tudott magyarul, azt írja Ady halála alkalmából, hogy aki meg akarja ismerni a Kárpát-medence kultúráját, történelmét, az ismerkedjen meg a magyar kultúrával, mert abban minden benne van.

– A mai Európában költőként és gondolkodóként miben látod a nemzet szerepét?

– Ez a maradandóságnak egy nagyon magasrendű formája. A nemzet magába foglal egy történetet, és ebben az értelemben tulajdonképpen mitikus. Mint ahogy az eredetmítoszok is majdnem minden nemzet történetében ott vannak. Én azt gondolom, hogy az eredet az egyik legfontosabb emberi kérdés, amit föltehetünk. Mindegy, hogy az a világmindenségre vonatkozik, vagy egy nép eredetére. Erre az eredetre adott válasz a nemzet.

– *Te egészen mélyről jött embereknek a teljesítményét is a legszervesebben kapcsolod bele a magyar kultúrába. Nagyon fontos például, amit Sinka István érzékenységeről írtál. Veres Péter nagy példává is lett. Költészeted antropológiai vonatkozásánál beszéltünk a kultúrhéroszról. Neked van egy egész kö-*

Salvatore Quasimodo Nobel-díjas költő látogatása az autógyárban

teted, a Veres Péter énekek, s abban ezt a rendkívül nehéz sorsból jött alföldi parasztembert szabályszerűen kultúrhéroszi vonásokkal ruházod föl. S mintegy nemzeti – s egyszerre antropológiai – kulturális szimbólummá, sőt történelmi szimbólummá emeled. Honnan fakad benned Veres Péternek ez a halhatlan becsülése? Amit az 1980-as évek közepén foglalsz verseskönyvedbe, amikor már Veres Pétert szinte nem is emlegetik?

– Valamiképpen olyan volt Veres Péter, mintha az apámnak lenne egy sokkal magasabb rendű megjelenési formája. Fokról fokra ismerve meg őt, elméleti írásaiból és regényeiből, láttam meg, hogy benne szintén az egyetemességnek az az elképesztő igénye dolgozott, ami Adyban, Németh Lászlóban, Illyésben vagy József Attilában. S amire én is szerettem volna szert tenni. Csak neki volt egy örületesen nagy hátránya: meg-

kellett élnie egy olyan világban, ahol ennivalóra se futotta, s a kapanyél mellett kellett írnia. Ahogy a költő Nagy Imre is az ekeszarva mellett rótt a cementeszákpapírokra a verseit. Nekem a kiszakadásom a paraszti háttérből, ahonnan jöttem, már nagy előnyt jelentett. Én ugyan az elsőgenerációs értelmiségiekhez tartozom, de egy lépcsőfokkal már megelőztem a teljesen paraszti, vagy munkás származású értelmiségieket. És azt figyeltem meg, hogy ha ennyire nincs előnyöd, mert te parasztcsaládból vagy munkáscsaládból jössz, akkor két dolgot bizonyosan nem tudsz megszerezni, és ez Veres Péterre is vonatkozik. Nem tanulhatsz meg nyelveket. Óriási hátránya a Veres Péter-

féle abszolút, tehát mindent átfogó világnak, hogy nem olvashatott eredetiben külföldi írókat. És a másik az, hogy nem tudott áttérni a filozófiai megismerésre.

– *Te viszont nyelveket beszélsz, és nagyon széles körűen és folyamatosan tájékozódsz a kor kultúrájában.*

– Ez nem az én erényem. Ez egy szociológiai eredetű erény. A törekvésem az természetesen az enyém, de nyilván azt is örököltem, így főképpen maga a szociológiai előny az enyém. Bár leírtam egy helyen, hogy szeretnék ugyanúgy „Biharból” jönni, mint Sinka.

– *Miért olyan intenzív a filozófia jelenléte a költőiségedben, az esszéidben?*

– Tudnék mutatni neked egy furcsa fotót az ötvenes évekből, ahol én a kertben egy rettenetesen ócska melegítőben *A tiszta ész kritikáját* olvasom, miközben igyekszem egyre jobban megismerni a magyar köl-

tészetet és prózairodalmat is. És Kant után szerzem meg a könyvtár-ból Spinozának az Etikáját. Ő nagyon nagy fordulatot okozott a gondolkodásomban, mert ő az első európai, aki a távol-keleti, tehát a hinduista mintákra a lét központján voltaképpen egyetlenegy szubsztanciát értett. És aztán teljesen szembefordult a héber és a keresztény hagyománnyal. Elképesztő fordulat ez.

– *Szabó Lőrinc is az európai kultúra és gondolkodás válságából keresett utat ebben az irányban.*

– Nem volt más irány. Buddha legnagyobb filozófiai fölfedezése az, hogy semmiféle szubsztancia nincs. Miközben a kereszténység azt mondja, hogy csak egyetlenegy szubsztancia van. Van egy szubsztancia, és minden egyéb csak annak a módosulása, módusza. Ez egy nyelvezet, egy retorika, ez nem válasz az alapkérdésre. Ha van egy ilyen mindeneget felülmúló abszolút lény, akkor én mindig alacsonyabb rendű vagyok, és érdekes módon a monoteista vallások, hogy is mondjam, erre a lóra tettek. Hogy te mindig alacsonyabb rendű vagy, és így születik meg a bűn tana. Ami a keleti gondolkodásból teljesen hiányzik, legalábbis nem a kiindulópont. A monoteista vallásokban a bűn a kiindulópont, hogy kezdettől fogva te egy alárendelt lény legyél. De a bűn forrására nem okvetlenül csak az az egy magyarázat van, hogy megszegték az Úr parancsát, hanem ahogy Fromm mondja, az a bűn, hogy tudni akartak, meg akarták ismerni a világot. Elindultak azon az úton, ami az emberiség útja. Szabó Lőrinc és Weöres Sándor is a keleti mitológiáknak ezeket a kereszténységtől eltérő üzeneteit hallották meg. Idézek három szabadság-meghatározást. Mert azt hiszem, hogy a szabadság az a varázsfogalom, amely mindnyájunkat foglalkoztat, és azt hiszem, hogy ez a leginkább mindent magába sűrítő fogalom. Heidegger szerint a szabadság

egyenlő az igazsággal. Csodálatos. Így érthetjük meg, hogy ha egy állam úgy épül föl, hogy hazudik a létre, a történelemre, a lelkekre, a művészetre vonatkozóan, akkor kénytelen elnyomni polgárait. Sartre azt mondja, hogy az ember szabadságra ítéltetett. A legcsavarosabb és a legszebb talán a Jaspersé, aki, mint ahogy az egész filozófiája, a mítoszokból indul ki, a metafizikából. Ő megmarad a metafizika hívének. Ő azt mondja, hogy az isten az emberben valósítja meg a szabadságát. Ez közel áll a távol-keleti létértelmezésekhez is.

– *Miben látod az ezredforduló utáni Európa és Magyarország kultúrájának főbb alakulási irányait?*

– A XXI. századra bekövetkezett egy olyan katasztrófa, amit nagyon sokan láttak magyar írók, költők is: hogy egyre nyílik az olló az elitkultúra és a kommerszkultúra között. Azt olvasom a *Zene, zene, tánc* című lapban, hogy ma már alig van olyan magyar felnőtt társaság itt az országon belül, ahol még népdalokat tudnak énekelni. A fiatalok teljesen megették a kommerszet. Lezajlott a kommerszkultúrának az örületes győzelme. A valódi kultúrának az elpusztulása nemcsak azt jelenti, hogy eldobom a régi kalapot, hanem azt is, hogy az agyad is meg van támadva, az elmédet, a tudatodat is sokkhatás éri. A fogyasztás mérhetetlen gazdagsága pusztít és habzsol fel mindent. És ez, mint egy új vallás, tulajdonképpen kitölti az életet. De közben állandóan háborúzunk, és én azért beszélek zsákutcáról, mert nem jutottunk el oda, hogy a konfliktusainkat erőszak nélkül meg tudjuk oldani.

– *A kommerszkultúra tehát gyakorlatilag nemcsak ott jelent problémát, hogy igénytelen, hanem ott is, hogy belenyúl az emberi agyakba, és átprogramozza őket a maga igényei szerint.*

– Teljesen átprogramozza, szinte transzcendens igényeket sugároz. Az áldozat pedig észre se veszi ezt. Például azt sem, hogyan rétegződött át az úgynevezett egyenlőségen alapuló társadalom. Ugyanis ez a társadalom ma úgy fest Amerikától Magyarorszáig vagy Szlovákiáig, hogy a rangsorban az első helyen áll a szervezett bűnözés. A második helyen áll a hadsereg és a fegyverkezés. És csak a harmadik helyen vannak a politikusok, akiknek el kell játszani a színpadon egy szerepet, amit az előző kettő határoz meg. Na, most ebben a helyzetben a kultúra, hogy mondjam...

– *Részben válaszként erre volt és létezik is egy közös programotok Csoóri Sándorral, ami ugyan eléggé régen megjelent már a magyar kultúrában, de ti ezt tovább tudatosítottátok, s ez az úgynevezett „bartóki” modell. Mi ennek a modellnek a sorsa ma?*

– A népzene, a népi kultúra, a tárgyi népi kultúra mára erősen beépült a szélesebb kultúrába. Itt vannak például a hagyományörző együttesek vagy akár a skanzenek. Az irodalom és a költészet, amelyik ebben a szellemenben íródott, egyesítése a nemzeti és az európai kultúrának. De művészi értelemben nem jöhet többé Bartók, az a pillanat elmúlt. Ma nincs szükség arra a fajta egyesítésre, amit Bartók végrehajtott. Ez már megtörtént, ezt nem lehet megismételni. De azt is látom, és ez nagyon biztató, az új zenei kísérletek egyre közelebb hozzák az emberekhez a népzene és Bartókot is.

– *És a költészetben is jelen van a „bartóki” hatás emlékezete. A te verseidben is és Csoóri Sándoréban, Utassy Józsefében, Nagy Gáspáréban s még húsz-harminc költő műveiben. Ha nem is fő vonulatként, hanem egy-egy rétegeként a pályáknak, de azért ez is hatalmas eredmény.*

– Ahhoz eleve nincs meg a föltétele a mostani kultúrának, hogy ez a minőség szélesebb körben és intenzívebben hasson. Hogy ebben a

kommerszkultúrában ez az irány népszerűbb legyen. Ahogy egy kitűnő amerikai fizikus mondja, nagyszerűek ezek az új eszközök, mint a televízió, csak éppen arra nincs garancia, hogy ezek valódi kultúrát sugározzanak.

– És végül maradt még egy nagy, eddig érintetlen kérdéstömb az írásaidban, ez pedig a szerelemé, a barátságé, a legbensőségesebb emberi kapcsolatoké. Én úgy érzem, hogy a szerelemzés és ennek az erotikus vonulatai is a verseidben nem egyszerűen csak egy „téma” részei, összetevői. A másik ember iránti viszony neked a mindenséghez való viszony egyik nagyon fontos formáját is jelenti.

– Említettem, hogy katolikusnak neveltek, csak, ahogy Jung mondja, a katolicizmusnak a sok előnye mellett van egy nagy hátránya: hogy az embert vasmarokkal szorítja, és természetellenes dolgokra kényszeríti. Az én számomra a legfélelmetesebb szó, pedig azt se tudtam, hogy mit jelent, de már az első hittanórán elhangzott, a hatodik parancsolat volt: az, hogy „ne paráználkodj”. A többi gyerekekkel együtt csak néztünk, hogy vajon mi lehet ez, de láttuk a tisztelendő úr arcán, hogy ez csakis valami iszonyat lehet. Tovább húzódott még a kamaszkoromba is, hogy a szerelem és a szexualitás az valami nagyon rossz dolog. Tehát eltávolít az Istentől. Vagyis a vallásom az érzéki világ teljes megvetésére kért. A kereszténységben ez a paradoxon jelen van. Egyrészt a legtöbbször becsüli az embert, mert azt mondja, hogy üdvözülhet, és Isten arcát vi-

seli, de egyúttal azt is mondja, hogy a tested, a szexualitásod az gyűlöletes, mert másodrendű. Szóval ez egy feloldhatatlan ellentmondás. Ráadásul az első szexuális élményeim mindent megcáfoltak egy pillanat alatt, mert kiderült, hogy teljes és gyönyörű. Abszolút ellentéte volt mindannak, amit a fejemben hordoztam. A későbbiek során legalább kilencszer voltam irtózatosan szerelmes.

Feleségével és Dobozi Eszterrel egy Forrás-esten (1970-es évek)

– Egészen különös találkozás a nemzeti történelemben pillantásnak, a transzcendenciának, a szakralitásnak, az erotikának, a szerelemnek és a filozófiának az a versed, ami az Emese álma ölyüvel és folyóval címet viseli. Emese álmában szeretkezik a sólyommal, és te Emese szemszögéből írod meg – egy több mint ezer évvel ezelőtti mondabeli asszonynak – az erotikus élményét. Ami nem egyszerűen csak erotikus élmény, hanem a magyarság születésének a kezdete is.

– Én magam többnyire vallásos módon voltam szerelmes, mert a szerelem lényege az igazi transzcendálás. Tehát nem a féltékenység, mint ahogy Proust mondja, és nem is a hatalmi harc, mint ahogy Szabó Lőrinc mondja. Az igazi nagy világlírikusok örökké szerelmesek voltak. A görögöktől kezdve egészen Pilinsz-

kyig. Az a kivételes, aki nem ilyen. A tipikusan, közhelyszerűen nagy lírikus mindig szerelmes; mert a költészet mégiscsak az érzelmek műfaja. Illetve, ahogy Nemes Nagy Ágnes mondja, a költő az érzelmek szakembere. Hát honnan táplálkozzék a költészet, ha nem az érzelmekből? És hol vannak a legnagyobb érzelmek? A szerelmi kiszolgáltatottságban!

– Ami ráadásul hozzáköt a teljes univerzumhoz és a transzcendens világhoz is.

– Az egyik versemben azt írom, hogy azért kapaszkodom beléd, és azért nincs nagyobb csoda egy földi lény számára, mint a szexuális élmény, mert Isten elérhetetlen.

– Verseidben képes vagy olyan helyszínekre is elmenni, elutazni, amelyek nem a létező térben, hanem a valaha volt időben találhatók. Itt az indián ciklusokra gondolok, az Indián-feleség című versedre például. Szinte a Kolumbusz előtti állapotban éled meg a szerelmet benne egy indián asszonnyal.

– Ennek az az oka, ami az én első költői, később történelemfilozófiai felismerésem volt, hogy modern vagyok, és ősi. Volt egy életrajzi fölvetel a Petőfi Irodalmi Múzeumban, amit Kabdebó Lóránt készített, annak is ez lett aztán a címe. Nem is tudtam, hogy ez mennyire igaz. Amikor ezt mondtam, még az evolucionisztikus háttérrel nem voltam tisztában, és azal sem, hogy a törzsi világ, tehát egy indián asszonynak és egy indián férfinak a világa a maga eredendő, tiszta érzékiségével a tiszta, nagy szerelem felé forduló magatartásával mennyire kapcsolatban van a modern szerelem-

mel. Ennek a mélyvilágnak a megpillantása adott módot az őseredeti élményt hordozó szexuális kapcsolat átélésére. Amikor még latinul miséztek a világban, a végén azt mondták, hogy consummatum est, tehát beteljesedett. Szóval ezt a consummatum est-et, ezt csak a szerelmesek szexuális élményének a megtörténte után mondhatjuk. Az érzelem nélküli szexualitás vagy szexualitás nélküli érzelem és a többi ezer változat valahol hibádzik. Azért is választottam ezeket a törzsi példákat, tehát az indiánokat, mert kiderült, hogy a Vakantanka vagy a nagy Manitou nem azt jelenti, hogy hatalmas „szellem”, hanem azt jelenti, hogy „misztérium”. A nagy misztérium. Ez az én végső válasszom szerelemre, Isten-gondra, transzcendenciára, hogy egy misztériummal állunk szemben.

– *Milyen munkák készülnek most Tornai József műhelyében?*

– A kiadóban van, s ennek a beszélgetésnek a megjelenésekor már bizonyosan a könyvesboltokban is lesz a *Villámsújtotta kor* című kisesszéket tartalmazó kötetem, amelyik elsősorban a XX. századi világirodalommal foglalkozik. A magyar irodalomtól egészen Kínáig, Indiáig, Ausztráliáig jut. S készen van a *Kirké és Odüsszeusz mítosza* című regényem is. Négy főszereplője van: Odüsszeusz, Kirké, Pénélopé és Télemakhosz. A görög eposzok világából származó szerelmi történet ez. Kegyetlen szerelmi történet, amit csak addig nem tudtam megírni, amíg formailag meg nem oldottam. Az eposzokban is szokás, hogy többféle elbeszélő van bennük. Ezek az elbeszélők azután különféle tényekre, eseményekre hivatkoznak, tehát időn-

ként ellentmondanak egymásnak, és ettől a dolog játékosává válik. És az teszi lehetővé ennek a nagyon kegyetlen szerelmi történetnek az olvashatóságát és elviselhetőségét, hogy ilyen módon játékosává válik.

A Baudelaire-kötet bemutatóján az Írószövetségben Fehér Ildikó színművésznővel

– *Mindazok alapján, amit ma elmondtál, úgy érzem, hogy a világirodalom fogalmát, íróként és teoretikusként is, végre úgy értelmezted, amit maga a szó is jelent, vagyis a teljesebb világ irodalmát méred. Tudniillik ez a gyönyörű fogalom számos irodalomelméletben leszűkül Európa, különösen Nyugat-Európa és Észak-Amerika irodalmára.*

– Azért is igaz, amit mondasz, mert folyton csak arról olvasok, hogy Magyarország és Európa. Nem! Európa már kevés. Nem elég gazdag már szellemi értelemben sem ahhoz, hogy megértesse velünk akár önmagunkat, amint ezt korábban még érvényesnek gondoltuk. Itt is lépnünk kellett, s kell majd a továbbiakban is. Ezer éven át Európa volt a mi nagy lépésünk, de ma már ez nem elég. Pi-

casso is átlépett rajta, amikor megismerkedett az afrikai plasztikával, és én is, amikor az emlegetett törzsi költészetet készítettem. Azt mondtam, hogy ismerni akarom azt az első pillanatot, amikor az ember, vagyis az ősember megnevezte a dolgokat. Az ősköltészetben, tehát a törzsi költészetben a nép, a törzs teremti meg a mitológiáját. Tehát nem vagyok hajlandó egyoldalúan értelmezni a posztmodern sem, amelyik, ugye, azt mondja, hogy a „nagy elbeszélések” hamisak, félrevezetnek, vagyis a történelem és az antropológia kérdéseinek a dolga rendezhetetlen, ne is foglalkozunk vele. Ez a posztmodernnek csupán az egyik irányzata. De a másik irányzata, pontosabban a lehetősége – és az egyetlen, amiben valóban meg is kapaszkodom, amikor magammal is vitázva a zsákutcáról beszélek –, hogy a posztmodernnek van egy óriási feladata. Hogy azokat a munkákat, amelyeket a modern elkezdett, befejezze. A baj ott van, hogy a modern személyiség szétesett. A posztmodern pozitív ágazatának az volna a dolga, hogy ezt a nagy egyesítést, tehát hogy az éned, a civilizációd, a kultúrád és a természet újra „egy” legyen, vagyis teljességgé nőjön a személyiségedben, ezt megteremtse. Ezt meg lehet csinálni. És ez volna a kiút ebből a zsákutcából.

– *Ez nagy kihívása is korunk civilizációjának.*

– A legnagyobb kihívása. Én nagyon örülök, hogy túl vagyok már a 70. évemen is, mert sokkal több az ismeretem. S ha többé-kevésbé egészséges vagyok, akkor az azt jelenti, hogy továbbra is azt az utat járhatom, amelyik az emberiség legnagyobb áldása, és ez a megismerése.

Jánosi Zoltán

VÉGH ATTILA
Görög magyarok

Németh László, Kerényi Károly,
 Ungvárnémeti Tóth László

A mítosz emlőin

„A zseniális embernek másféle az emlékezete; inkább a vérmérsékletével emlékezik, mint a fejével; a fejével szenvedélyeit szolgálja.” Ez a gondolat belső tükre a Németh László világirodalmi írásait összegyűjtő, háromkötetesre tervezett kiadvány most megjelent első kötetének. Ez a kötet az irodalom hajnalától Kleistig merít. Németh László persze nem irodalomtörténész. Ha tanulmányt ír, akkor is esszét. Nem képes hidegen, tárgy- és szakszerűen, eltartva szemlélni szeretett szerzőit. A fejével szenvedélyeit szolgálja. Vérével ír. Sorai az egyéni élmény szeszélyét követik. Németh Lászlóhoz – mint Montaigne óta a zseniális írókhoz általában – a kísérlet műfaja, az esszé különösen közel áll. Olyan gondolatjáték ez, mely újfajta szabadságot harcolt ki magának: a maga teremtette térben zajlik, formai törvényei nincsenek, csak titkos, belső (olykor csak a hozzájuk igazodás aktusában megszülető) szellemi törvényei vannak.

„Írások a világirodalomról”. Németh László saját bevallása szerint is kudarcot vallott, amikor megpróbált irodalomtörténetet írni. Nem volt képes lehűteni az anyagot magában, nem tudta felvenni azt a jótékony távolságot, amely a tudományos kapcsolatfelvételhez szükséges. Képtelen volt az objektivációra. Szövegének élénksége, eredetisége, retorizáltsága azonban olyan lélektájak felé csalogatja az olvasót, amelyeket az egyszerű irodalomtörténész laposabb pillantása sötétben hagy. Ő objektum és szubjektum közös bomlásterében gondolkodik, ír. Minden írása ködlő végtelenség és metsző közvetlenség játéktere. Amit itt olvasunk, az Németh László *saját világirodalma*. Ez a szemlélet, ez a beszédmód persze – miközben pótolhatatlan kincsekkel ajándékoz meg bennünket – azzal fenyeget, hogy a saját rezdüléseibe beleszeretett író ott is saját lelkében marad, ahol talán izgalmasabb volna „tárgyszerűnek” lenni. A kötet első harmadát olvasva – mely nagyrészt az ókori görög irodalmat tárgyalja – határozottan ez az érzésem. (A manapság oly jellemző hiba tovább szomorít: alig van néhány nyúlfarknyi görög szöveg a könyvben, ám mindegyik hibás. Az *aoristost* pedig még fonetikusán sem sikerült helyesen írni, helyette *ariosztosz* áll.)

A *Nephelokokkügiát*, majd a *Horatius nostert* olvasva aztán megnyugszom. A beadott Németh hatni kezd. Ezek az írások frissek, életteli. Íme, a legkomolyabb dolgot devalváló újságírótempó, a *szophiát* ma rendre túllicitáló *doxa* kívánalmának, a manapság oly sokat szajkózott *aktualitásnak* nemes értelme: Németh Lászlót az érdeklő, amit a jelen a mítoszokból, az elmúlt korok irodalmából megérthet, amit a szellem Noé-bárkájára átmenekíthet a romló időn. Mondhatni: a *subtilitas applicandi* könyve ez. Hermeneutikai mű. Arisztophanész *Madarak* című komédiájából például azt veszi ki, hogy bizony, ma is épülget a felhőkakukkvár. „Az olvasók elszakadtak az írótól, nem mert az ég messzebb került a földtől, hanem mert ég és föld közé a Madarak várost építettek.” Olvasnak az emberek, de nem irodalmat, csak a selejtet, csak a szórakoztatót, mondja Németh. Azután megtartja a magyar madarak arisztophanészi seregszemléjét. Előbb az Akadémián veri el a port, majd jönnek a politikusok, és azok, „akik a rádióból csicseregnek, a kulisszák mögül és előtt fütyülnek, a hangosfilmen kepelnek, s ami a legfőbb, a sajtóból kukorékolnak. Ezekről az ember már nem látja az eget, írja. Mit mondjak, ma is írhatta volna.

Németh László érti Apollónt, de nem szereti. Lélekben mindig Dionüszosra szavaz. A „telivér” művészek érdeklik, azok, akikben a vér okossága, a föld szelleme munkál. Róluk gyönyörű, khthonikus mondatokat ír. Rabelais ürügyén például ilyet: „Képzeljünk el egy Móricz Zsigmondot, aki harmincéves korában a legelkeseredettebb enciklopédizmusra adja a fejét, s miután még vérben a sók is az alföld ízét hordják, mint valami órjas nekihatal, hogy az Európában megnyílt új forrásokat kiszűrösölje.” Németh saját korának szellemi Gargantuája volt, Európa kultúrájából mindent ki akart szűrösölni, minden érdekelt. Könyvének érző olvasása abba a meggyőződésbe kell torkolljon, hogy *amit ő gondol, ab ovo írás*. Írásai hajnali szürkületben bontakozó hűsvét-szigeti sziklaarcok. Nem tákolgatott, nem farigcsált szerkezetek. Úgy állnak előttünk, ahogy a nyers tudatról leszakadtak. Köpillantásuk a végtelen tengert méri.

Érdekes, amit a szerző Horatiusról ír. A költő-előd életművének németh-i applikációs értelmét a sziget-köri barát, Kerényi Károly irányítja. Ő az, aki a Waldapfel-féle Horatius-kötethez írt előszavában felmutatta Flaccus új, a korhoz jobban illő arcát. (Íme, megint az applikáció kérdése!) „Egy század magyar álforradalmisága a megalkuvás Weimarává, a császári kegyenc jutalom helyévé tette Horatius boldog villáját, ezek az 1800 körüli írók azonban legalább ösztönükben tudták, amit Kerényi most nagy meglepetésünkre fölfedez, hogy ez a tiburini magány forradalom volt: az épen maradt ember helyezte belőle vesztgázár alá a megrohadt világot.” Hogy aztán a római költő új-

fajta megértésének mi az ontológiai tétje, afelől az írás záromdata nem hagy kétséget: „Kerényi, amikor Horatius váteszi méltóságát visszaadja, nemcsak egy nagy költőt igazolt, hanem a költészet új igényét jelenti be a népek vezetésére.” Az eljövendő szellemi forradalom verstani összetevőjének mibenlétére Németh az ezt követő minitanulmányban mutat rá. Horatius magyarra fordításának fő verstani hozadékát ugyanis abban látja, hogy az őseredeti magyar *tagoló verselés* hajlamára ráébredzheti a nyugati verseléstől elmacskásodott magyar szellemet.

A könyv címe – A mítosz emlőin – annak ellenére találó, hogy a görög *müthosz* hímnemű főnév. Az isteni, mitikus világ ugyanis mint anyametafora állandó lélekvezetője az itt olvasható írásoknak. Az istenek kihaltak, az emberiség elnőtt eredetétől, de anyakomplexusa krónikusnak bizonyul. Az újkori gondolkodás, a *mathesis universalis* hitvilága negligálta ugyan a mitikus világrendet, ám az emberi ösztönben, az elárvult lélek, a *vér-mérséklet* (ez Németh László kedvenc szava) mélyén, a dionüszoszi mélyben mindörökre megmaradt valami az anyából. Ez már a felvilágosodás filozófiáiban is kísért. Az emberi autonómia bibliájáról, A gyakorlati ész kritikájáról azt írja Németh: „Kant (...) Isten és ember közt a kategorikus imperativusból csinált köldökszínort.”

A könyv felénél, a Shakespeare-tárcát olvasva döbbenek rá: amit a saját lelkébe beleszeretett íróról és gyakran öncélúvá forduló nyelvéről írtam, az talán csak saját applikációs vágyaim előzetes elvárásainak izzadmánya volt. Németh László tanulmány- és esszéiről nyelve ugyanis csak akkor érezhető fölöslegesen eredetinek, ha írásait „át akarjuk tekinteni”. Ha gépen szállunk fölébe. Ekkor az történik, amit ő a modern Shakespeare-rendezőkről mond. Ezek nem szeretik ama szélesöndes pillanatokat, amikor a színpadon megáll a cselekmény, és a szereplők „a rémségek tisztásán ráérő párbajban, egymást túllicitáló képekbe, hasonlatokba, nyelvjátékokba” kezdenek. Akinek ezek a dramaturgiai „fölöslegek” nem kellene, az menjen ki Shakespeare színházából, mondja Németh.

Ha tehát nem szeretném, hogy Németh László szelleme idő előtt kiakolbólítson saját színházából, gyorsan be kell látnom, hogy ez az önmagát túllicitáló, olykor fölhabzó nyelv az őseredeti közvetlenség nyelve. Amikor a létezésbe vetett, a halál felé élő ember – egy-egy villanásra – a rémségek tisztásán megállva magával a léttel szembesül, akkor a cselekmény, az idő megtorpan, és a teremtő logosz kinyilvánítja magát. „Hogy beszéljek, s meg ne haljak.” A lélek szakadékaiból ekkor bízató, csalóka fény indáz felénk.

(Németh László: *A mítosz emlőin. Írások a világirodalomról I*; szerk.: Ekler Andrea; Magyar Napló Kiadó, 378 oldal)

Az örök Antigoné

Manapság, a szellem éjszakájának idején, ha a médiában véletlenül megjelenik egy ókori érdeklődésű filozófus vagy netán – *horribile dictu* – egy klasszika-filológus, akkor a következő kérdés lopakodik az általában semmiről semmit nem tudó riporter ajakára: „Mi értelme van annak, hogy ma valaki ilyen régi dolgokkal foglalkozzon?” Durvább tévés lelkek még azt is megengedik maguknak, hogy az effajta „múltkultúrát” menekülésként, begubózásként aposztrofálják. Kerényi Károly írásairól szólva semmi szükség nincs arra, hogy efféle aggályokat emlegessen a recenzens, hiszen aki őt olvassa, az tudja, mit cselekszik. A Paidion kiadó szép kiállítású könyvét lapozgatva a Kerényire éhes ember bizton megkapja, amit akar.

Azt a bonyolult, ambivalens kapcsolatot, amelyet mi már egy szóval megnevezni sem tudunk, a régi görögök úgy mondták: szümploké. A szümploké egyszerre jelent harcot és ölelkezést, küzdelmet és összefonódást. (Platón már *szöösszetétel* értelemben is használja.) Kerényi Károly tanulmányai vallás és filozófia szümplokéját próbálják felderíteni, választ keresve arra a kérdésre, hogy a filozófiai gondolkodás megszületésekor milyen őserők munkáltak a világot bírni, vagy legalábbis megérteni vágyó emberi elmében. (Birtokolni és érteni akkoriban még nem feltétlenül szinonimák.) Az itt olvasható tanulmányok az ind, a görög és a római ókorban keresik a kapcsolatot egymással és az olvasó aranykori énjével.

Különös élmény Németh Lászlóval együtt olvasni Kerényit. Ő ugyanis nem esszéista, nála a „tárgyszerű” gondolat vezeti a szavakat. Mondatai nem lávafolyások, amelyek a levegőn azután csodálatos alakzatokká szilárdulnak, hanem a gondolat tanult vésőcsapásai alatt aprólékosan születő szobrok. Már az első lapokon világossá válik: a szerző nem Németh Dionüszosz, hanem Kerényi Apollón. De ami a filozófiai gondolkodás fentebb említett megszületésénél bábkodó erőket illeti, arra nézve a *Hérakleitos és a görög filozófia eredete* című tanulmányból komoly útmutatót kapunk: „...a gondolat, amelynek belső szerkezetét akarjuk földeíteni, magszerűen vallásos formák közt helyezkedik el. Csupán azt kell tehát eldöntenünk, hogy e formák foglatatát alkotják-e egy egészen más világból való drágakönek, a filozófiai gondolatnak, vagy csak külső gyűrűi egy törzsnek, amely gyökereit az emberi gondolkodás őskorába bocsátja le.” A tanulmány konklúziója: a preszókratikus bölcselők hangja nem véletlenül cseng össze vallásos beszédformákkal. A gondolkodó ebben a korban még

mint beavatott szólal meg, amely beavatottság legszébb példája a Hélios szekerén az „emberi szférán” túljutó, az igazság istennőjéhez felemelkedő, és tőle útmutatást kapó Parmenidész alakja.

A kötetnek címet adó előadás, mely a Magyar Filozófiai Társaság közgyűlésén hangzott el 1934-ben, azt tűzte ki célul, hogy Szophoklész tragédiájának megmutatja azt a rétegét, amely – a filológiai és esztétikai vizsgálódásokon túl – egzisztenciális kérdéseket rejt. E kutatásirány tágabb fénykévéje, azon túl, hogy az olvasót az egész kötet egzisztenciális távlataira ráébreszti, magát az ókortudományt is komolyabb jelentőségében mutatja: mint ontológiai kérdésekkel birkózó diszciplinát. (Talán nem véletlen az sem, hogy ez az írás a könyv arany Metszési pontján található.) Hegel – mondja Kerényi – esztétikájában közel került az Antigoné és általában a görög világ megértéséhez, ám vallásfilozófiájába már betüremkedett az absztrakciós hajlam, így ott már a tragédiában „két erkölcsi világ küzdelmét” látja. Későbbi korok ezt az absztrakt, „istenektől elrugaskodott” szemléletet viszik tovább, mely egzisztenciális értelemben sekélyesebb. Hiszen azok az istenek, akik Antigoné és Kreón személyében egymással szemben állnak, „nemcsak erkölcsi hatalmak, hanem az egyetemes világvalóság két oldalát jelentik”. Antigonét nem valamiféle hübrisz viszi a Hádészba. Tragikus vétke nincs, ellenben létének „tragikus lejtője” van. Antigoné lelke a Hádész felé lejt, de csakis azért, mert élet és halál egyensúlyát Kreón megzavarta, és a lánynak kell azt helyre billenteni. Az Antigonéban élő haláltöbbletet modern módra, lélektani alapon nem lehet megérteni, mert nem beteges nekrofilia, hanem annak a természetes helyzetnek a következménye, amely a nőket teszi meg a halottkultusz hordozóivá. Kerényi ezzel Kierkegaard-hoz és Nietzsche-hez csatlakozik, akik kimutatták, hogy a görög tragédia hogyan torzul modern drámává, és hogy modern magyarázói hogyan értik félre a görög tragédia lényegét. „A modern ember számára, akinek a nemlétezés nem a létezés gyökérnézete, ez a lejtő a semmibe vezet, érintkezés a ’néma csenddel’, amely üres, nincs tele az alvilágiak valóságával.” Eszünkbe juthat még Heidegger, a Lét és idő halál-ontológiája, vagy akár Kerényi munkatársa és barátja, Hamvas Béla, aki a Scientia sacrában szintén arról ír, hogy az életnek fenn kell tartania a kapcsolatot a halállal. „Lassan kezdjük érezni ismét, hogy a görög szellem nagy látomásai (...) próbakövei életünknek.”

(Kerényi Károly: *Az örök Antigoné*. Paidion Kiadó; 520 oldal)

Nárcisz vagy a ’ gyilkos önn-szeretet

A Ráció Kiadó zseniális ötlete volt újra kiadni Ungvárnémeti Tóth László Nárciszát. Ungvárnémetit éppen Kerényi Károly fedezte fel a huszadik századnak (nem pedig Weöres), állítja a kötethez írt utószavában Hermann Zoltán. Egyben ő volt az is, aki elsőként cáfolta „...a Nárcisz ’autentikus’ klasszikai eredetét, s inkább a késő barokk operai párhuzamokban vagy a pásztorjáték műfaji hagyományaiiban jelöli meg Ungvárnémeti drámájának előzményeit.” Aki tehát arra számít, hogy ez az 1816-ban megjelent dráma megtanítsa arra, hogyan gondolja el „görög módra” a világot (ld.: Heidegger), az téved. A hermeneutika mai állása szerint azonban ennek az olvasói szándéknak kicsi az esélye. Jómagam sem görög vonzódásom okán, hanem Weöres és Bódy miatt ragadtam magamhoz a könyvet.

Lehetséges, hogy Ungvárnémeti kezei között az antik világ léttömbje pásztorjátékká olvadt, de ez semmit nem von le élvezeti értékéből. Ha az ember görög tragédiát akar, úgysem Ungvárnémetit veszi elő, hanem Szophoklész. Hermann Zoltán egyébként azt írja, hogy szó sincs valamiféle avult pásztorjátékról, hiszen Ungvárnémeti Nárcisza inkább a preromantika felületén tükrözteti föl az arcot. „A preromantikus lélek: mintha egy ház volna erdő közepén, melynek a vihar betörte összes ajtóit, ablakait, elfújta minden lámpáját; a ház lakói a sötétségben várják a rablókat, a vadálatokat és a kísérteteket” – mondja Szerb Antal. Elképzelem Ungvárnémeti lelkét. A görög kultúrába szerelmes költőnek – aki még verselni is tud is ezen a nyelven – olyan kor adatott, amely végleg elfordult a görög világtól. 1816-ban megjelent verseskönyve glosszáiban Ungvárnémeti szabadkozik is amiatt, hogy sok van belőlük, görög mitológiai nevek „annyi helyet értetlené tesznek” munkájában. Ekkor ugyanis már az olvasóközönség nagy része semmit sem tud a görög mitológiáról, hiszen efféle oktatásban nem részesült. A klasszika letűnt, a romantika lelki forradalma még nem jött el. A múlt kollektív távlatai elvesztek, a belső végtelen még nem támadt fel. Ungvárnémeti pedig nekiül, és megírja a Nárciszt, az önmagát csodáló arc, az önmagát szólólagó visszhang foszladozó háttérű drámáját.

Az egyszerű olvasót persze az efféle merengések nemigen érdeklik. Ő beleveti magát a szövegbe, hiszen ő ennél sokkal gyorsabb Nárcisz: *már előre* szereti a tükörképet. A szöveg pedig szépen dolgozik. Rendre azon kapom magam: nem pusztán muzealitásával hat rám a szöveg. Sőt, olvasás közben szinte kathartikus pillanatok is megleptek. Például amikor az erdőben eltévedt Nárcisz az őt útba igazító Ekhóval vitázik. Azt mondja neki:

„Tarts éktelemnek, csak mutasd meg útamat.” Mire Ekhó: „Meg mutatom údad’, csak fedezd fel szívedet.” Ez mély ontológiai igazság: az út mindig belül van. Gyönyörű az is, amikor az Örlelek (Nárcisz daimónja) így revelál: „Körben forognak mindenek az emberek körül, / És a’ vezérsugárokon folynak belénk, / Mellyek csupán a’ gondolat nyüst-szálai. / Boldog, ki a’ csendes középponton pihen, / Nem tántorog, ‘s nem függ sem egy, sem más fele: / Ellemben a’ kit akármilyen tárgy ki kaphatott / Nyugvó helyéből, azt az örvény rántja be.” Kedvenc jelenetem az, amelyben Nárcisz a víz tükrének szerelmet vall, míg a háttérben Ekhó – az ifjú szavait visszahangozva – ugyanazokkal a mondatokkal vall szerelmet öneki.

Izgalmas utószavában Hermann Zoltán kijelöl bizonyos szempontokat a dráma értelmezéséhez. Kimutatja, hogy a kortársak és az utókor képtelenek voltak megtalálni azt az értelmezési keretet, amelyben olvasva a dráma elnyerhette volna méltó helyét önmaga recepciótörténetében. Kazinczyék az elmúlt klasszika értelmezési tartományába utalták a művet, az utókor irodalomtörténeteszei pedig általában – Kerényi Károlyhoz hasonlóan – valamiféle megkésett XVIII. század végi műként olvasták. Ezek az „olvasási hibák” eredményezték azt, hogy ez a mű teljesen kiszorult a kánonból. Mintha ezt a sorsát előre látta volna Ungvárnémeti, s ezt láttatta volna a dráma elé biggyesztett Arisztophánész-mottóval, mely (szabad fordításban) így hangzik: „Kilóra mérni a tragédiát? Persze, hoznak majd vonalzó, mérőrudat, s téglavető keretet is, majd hoznak mérőléceket, végül vasékeket.” Az a sejtelem, hogy Ungvárnémeti előre látta műve kánon kívüli pozícióját, kiváltképp igaznak tűnik, ha belegondolunk, hogy a szövegben szereplő *vonalzó* görögül úgy hangzik: *kanón*.

(Ungvárnémeti Tóth László: *Nárcisz vagy a gyilkos önm-szeretet*; Ráció Kiadó; 112 oldal)

Megjelent az IRODALMI JELEN áprilisi száma!

Faludy György, Hans Sachs (Mann Lajos fordításában), Kukorely Endre, Pollágh Péter, Báthori Csaba, Lászlóffy Csaba, Kántor Lajos, János András, Kerekes Tamás, Pozsonyi Ádám írásai; Balla D. Károly, Lanczkor Gábor, Hartay Csaba, Szilágyi András, Péntek Imre, Mogyorósi László, Mizser Attila versei.

Interjú Böndör Pál vajdasági költővel.

Kritika Tomaso Kemeny, Nagy Attila, Pollágh Péter, Mogyorósi László, Vári Attila, Bágyoni Szabó István könyveiről.

Film- és színházkritika; *Beszéd a palackból* – Szöcs Géza, valamint *Sándor vagyok én is!* – Johann von Kronstadt rovata.

Téli táj, koporsóval Vári Fábián László:
Fecskehajtó idő,
Masszi Kiadó, Bp., 2004.

Szép és becses mű Fábián László új verskötete, a *Fecskehajtó idő*. Lassan megszokjuk ezt tőle, nem vitás, mégsem hiábavaló a tény újra és újra megerősíteni. Mert nem csupán az ötvenes évei derekán járó szerző várja el tőlünk jogosan, hanem tartozunk mimagunknak is ennyivel. Hiszen mindhiába töröl metszett magyar lírikus Vári Fábián László, egyelőre még váltig ott szerepel neve mellett a pontosító jelző, mármint hogy kárpát-aljai magyar költő. És jóllehet már se pro, se kontra mód, minősítő íz nem társul a jelzőhöz, makacsul kitart mellette, úgyszólván akaratlan megkülönböztetés gyanánt. Mintegy szíves tájékoztatásául a nyájas olvasónak, bárha senkise kérte ezt.

Mindebből már nagyon is sok minden következik, óhatatlanul, erő és teher, büszkeség és balítélet, kiáltás és makacs hallgatás. Csak magyarázkodás nem lesz belőle, becsületére és szerencsére.

Vári Fábián László elég ösztönös tehetség ahhoz, hogy tanult költő lehessen. Mert az, minden mozdulatában tudatos alakító és szerkesztő, útját tudatosan kiválasztott, rajta következetesen haladó költői alkat, aki ízlését és indulatait képes megzabolázni, kényes pillanatokban is. Azaz, máris helye van a kortársi és nemzedéki kontextusban, kiszemelt-megszolgált helye, önmagában is érdem ez. Mármint hogy egyfajta hűség a biztos alapja, csaknem azt írtam, konok hűség, pedig a hűség mindig konok. Mert valós értéket tudhat magáénak. Egy olyan kisebbségi közösséghez való tartozás tényét, amely közösség a legnagyobb áldozatok meghozatalát is természetesnek veszi, identitása megőrzéséért cserébe. Az identitás pedig valamiképp a hagyományba ágyazott, a legszelesebb és legmélyebb értelemben vett hagyományba.

Erős, sőt meghatározó kötődése okán tehát Vári Fábián László emberi hitelességének költői tétje igen nagy, frivol jelenünkben már-már szokatlan, valahol az emlékezet permén álló. Számára és közössége számára azonban az egyedül érvényes, a legkeményebb próbákat is kiálló.

Magától értetődően az ilyen megszólalás nem nélkülözheti a retorikus elemeket, sem a metaforikusságot, sem a történeti allúziókat. Önvédelem és önerősítés magyarázza ezt. Messze a személyesen túlra nyúlik az ilyes indíttatású poézis igénye, így a költő szándéka is kivehetőbb, pórén megjelenő, ezért bizonyos esztétikák irányából nyilván támadható. Mindemellett problemati-

kája oly elevenbe vágóan jelenvaló, hogy jószerével elkezdhetetlen, kivált egy élet művének fedezetében.

Lírai forma és epikus közölnivaló már nem egy ízben hozott megoldhatatlannak és megoldatlannak bizonyuló konfliktushelyzetet költészetünkben. Ennek ellenére, minden tanulság dacára, újra és újra előjön ez a képtelennek látszó igény, és nem mondható, hogy nincs egyfajta fejlődési görbéje. A költészetben, akárcsak a mindennapokban, olykor az abszurdnak tetsző, de racionális szükségéből fogant szándékok előtt is nyílik tér.

Vári Fábián László kötetének négy ciklusa négyféle tematika, bár szó sincs róla, hogy ne lennének benne átfedések. Istenes, szerelmi, költőtársi, halálversek, klasszikus toposz valamennyi, alapvető élménykör. A kérdés az, mit tud hozzáadni a szerző évezredek tapasztalatához, kijegecesedett érzelmi-gondolati gazdagsághoz. És természetesen van mit hozzáadnia, éppen ez a csodálatos a költészetben és a táalentum természetében, hogy látszólag apróságokkal, árnyalattal, hangszínnel, elmozdított képpel, nézőponttal képes friss élmény hatását kelteni, élő vért áramoltatni a szövetekbe. Nézzük az *Adventi napsütést*: ” Hamis aranyát még ontja a nap, / de kell a kabát és kén a kalap. / Lehullt a dió, le a levél is, / epezöld méreg érik az ágon, // panasz és szitok az emberi szájon: // Micsoda ország és miféle nép, / meddig tűri még ezt a zenét? / Koldusok jajdíjtják tele a várost, / Jézust keresik délelőtt, délben. // Szökik az ember a dögszagú szélben, // s orrát befogva hátra se nézne, / hogyha mögötte a járda nem égne, / hol rút mocskos hull a tömegre, // s Isten büntető anygala táncol. // Ott rohad a szalma és vérben a jászol”.

Talán még szívhezszólóbban hangzik el az örök téma a recenzió címéül választott költeményben, a régi magyar irodalom dallamán: „ Fölöttem tűz, és jég alattam, / fogaim bilincse összekattan, / a nyelvre pecsétet üt a szó, / a soha ki nem mondható, / pedig csak nem is ágyúszó. // Kényszerülök kibírni ébren. / Föllicomázva jégcsipkében / hová indulhatnék, merre? / Az ég szép homloka beverve, / és dől a hóhalál kegyelme. // Fogadjuk méltón ünnepelve, / ki sudáran, ki térdepelve, / míg meg nem öszülünk egészen/ e velőt szaggató jégzengésben. / Ki sudáran, ki térdepelve. // S ahol legbujább a tél, / egy gazdátlan koporsó földet ér. / Oldalán vérben áll a szó, / a soha ki nem mondható, / ami csak nem is ágyúszó. // De kiragyogják a csillagok, / amire képtelen vagyok; / elmormolják a temetők; / visszhangozzák a harcmezők; / elárulják a hitszegők. // Azóta minden idióta / üszökkel írja ki aóra / mire az én kezem alkalmatlan, / fogaim bilincse összekattan, / mert fölöttem tűz és jég alattam.”

A kisárgult helyen Halasi Zoltán:
Így ér el
Palatinus, Bp., 2005.

Halasi Zoltán már túl az ötvenen. Szépen ünnepelhette, díjjal, kötettel, utóbbival kissé késve. De nem ez a lényeg, hanem jó ismét megállapítanunk, hogy Halasi jó, azaz vérbeli költő. Kötet-megjelenései között van egy bizonyos spácium, beszédes időtáv. Arra utaló, hogy Halasi nem az a kapkodós fajta, ha ez másból nem derülne ki az olvasó számára.

Az *Így ér el* aztán így lett viszonylag terjedelmes, gazdag és bonyolult kötet, talányos jelentésekkel teli, ahogy a cím is ígéri, tartózkodó rövidegességgel. A cikluscímek aztán már sokkal beszédesebbek, pontosítók, szókimondók, hogy aztán a bennük sorakozó versek viszszaakozzanak a kötet cím éreztette homályhoz, bizonytalansághoz, többes jelentéshez. Halasinak szerencséje volt a fülszöveggel, hiszen az nagyon pontosan és lényegre törően tisztázza költészetének problematikájának mibenlétét, egyezményes kifejezésekbe önti, amit a költő szívesen egy homályos térbe, vagy bizonytalan életpozícióba utal.

Sok minden persze mindenki számára világos lehet, akár ismeri Halasi életrajzát, akár nem. A pálya változó keretei, néven nevezve, minduntalan „beleíródnak” a versekbe, és mint zátonyok megpillanthatók fentről, a fedélzetről, ha Halasival együtt hajózunk. Ő se akar mást, mint hogy enged rálátnunk az ő „vizeinek” mélyére, aztán már siklunk tovább. A fedélzeten viszont változatos élvezeteket kínál.

Kosztolányival tart, úgy vélem, amennyiben a „hogy”-ra erősít, és ügyel a drámai elemre, szerepre, festésmódra, kultiválja a monológot. De másokkal is tart, nem érdemes jegyeznünk kikkel, mert csak az a fontos, hogy mindőjük Halasivá lényegül át, költészetét táplálja, dúsitja fel. Remek költői adottságait és költői tanultságát a legkülönfélébb verstípusokban eredményesen és mértékkel kamatoztatja, nem játszik rá, hogy tulajdonképpen virtuózan képes kezelni a formát, az olcsóbb megoldások látszólag meg sem kísértik. Mindezt még becsülhetőbbé teszi az a körülmény, hogy Halasi alapvetően lírai versszövegtébe, visszatérően, epikus tartalmak áramlanak be, újabb kompozíciós nehézségek elé állítva az alkotói leleményességet. És hoznak újabb izgalmakat, s azonosulási készletet az olvasó életébe.

De nem is lehet ez másként, egy olyan költészet esetében, amely a legtágabb értelemben vett reflexió igényével lép fel, igen széles hangulati skálán. Főszerepben természetesen élet-élményekkel, mozzanatokkal,

amelyek feltűnően Halasi Zoltán életrajzi tényeinek irányába mutatnak, ha nem is azonosak egészen azokkal. Mert, talán furcsa, az önarckép itt valós és fiktív portrék, helyzet- és sorsképek mintázatán át rajzolódik ki, mintegy körülírja azt. A kapcsolatból a „más”, „másik” megformáltsága jelöli ki a hiányzó „én” arányait, súlyát, mozgását. Akit, ezen felül, hangsúlya és beszédmódja „leplez le”, meglehetősen kézzelfoghatóan. Ezek a „mások” mindenfélék, „lányok és legények”, „megaláztak és megszorítottak”, „vergődők és haldoklók”, de akármilyenek, a fundamentális léthelyezeten túl, egy nagyon is meghatározott időszak és földrajzi-, sőt politikai és gazdasági milió tagjai, foglyai. Halasi otthonosan jár, nem csupán közöttük, a bőrükben is, és rajtuk át, mint hajdani kastélyurak jártak át a ház kísértetein.

„Ha már az ember valamilyen korú” – hangzik a Vaccor ötven-ben, mint a kötetzáró Függelék ciklus egy sora, és bármily ironikus felhanggal szól a vers és a cím, azért érdemes komolyan venni. Mert, mint a kezdetnél említettük, Halasi túl az ötvenen, s úgy tűnik, ez távolról sem mellékes tény számára, és sokan éppígy érzünk. Nem lehet oly nagy tévedés tehát, hogy valamiféle összegzésnek, áttekintésnek, nem erőszakolt tisztázásnak érezzük e komoly ökonómiával kötetbe szerkesztett verseket, bár mennyi gondolati, bölceleti elemet, szerepszerűséget, idő- és tér kisiklasztó próbát, játszókedvet, elbizonytalanító nyelvi tényezőt illeszt a versmenetbe. De tudomásul kell vennünk, a költő mint megfigyelő, mint érző és ..., valamennyi adottságával, tudásával van jelen a versben, amely együttes képesség a hétköznapi létben ritkán kamatozik neki.

„Mi az, hogy gondolkodni? Elvontan művelni/ a játszó gyermek mozdulatait? / Sekély vizet gátalni, tocsogókból terelni / kis halak raját el a patakig? / S viszont: nem a természet rejlik abban, / amit így véghez visz a fej? / Szelek, hegyek, földforgás, pára nagyban / odafönn nem ezt játssza el?” Ez lenne példa Halasi egyik megszólalási típusára, szóválasztására, sorfűzési technikájára. Aztán idézzünk egy másikat: „Abban az ipari tanuló iskolában, / ahol a Vasas szakszervezetbe / kellett volna belépni / (ketten még ellenálltunk), / a műhelytanár, mangalicaképű, korlátolt vadbarom / kiállításba helyezte: / ha nem lépünk be, az elektroműszerész osztályból / átrak az esztergályosokhoz / (az elitből a prolik közé: azt hitte, ez megszegyenit). / Szavai nedvdúsan fröccsentek szét / a vasreszelékszagú hodályban.” Majd harmadikként is egy eltérő szálát : „Csodálatos vagy mindazáltal, / hamisság nélküli, erővel teljes, / délelőtt nyílsz és délután nyílsz, / fölégatsz éjszaka, utána / ájultan alszol. // Istápja bántalmazottnak, / emlékezetet szerzek neked, / ki gyakran meg-

lepsz önmagammal, / mint hajnal méhéből jött harmat, / fűröszt az arcod.”

A Halasi-kötet illetően való, illetve itt csak jelzett többszólamúsága egy elmélyülés és differenciálódás irányába, semmint látványos gesztusok produkciója felé mutat, különböztetve így az alkotói szándékot a nemzedéki közegben dívó törekvésektől. Persze vajmi kevés ezt „akarni”, egy úgynevezett „szellemi életrajz” konstruálásának igényével. Valódi élmények, esszenciák, valódi sebek szükségeltetnek, még a játékos megoldásokhoz is, mert egyébként csak a kongóan üres minta bábját látnánk, tapasztalnánk meg létezni. A Halasi festette közeg és érzület, gondolati reflektáltság szerencsére túl van az irodalmi érvényesülés, a szinte kötelezőszámra menő beszédmódhoz való igazodás „gyermekbetegségén”, saját hangját-anyagát formálhatja, mélyíteti tovább. Rokonszenvünk már kísérni fogja.

Nem lehet elfelejteni már a műfordító Halasit sem, mivel feltétlenül termékenyítő hatás lehetett az, hogy remek szerzőktől fordított, remekül. És mivel a fordítás nagymértékben értelmezés, a költő Halasiban mindig kitetszik az értelmező, értékelő értelem. Megnyugtató módon, nem ritkán maga felé fordítva a kés hegyét: „Mi igaz a földről-égről, testből elvont, ránk vetített / mindenféle kontinuos meg diszkontinuos izékből? / Létezik – e valódi, folyamatlagos összefüggés ember és / ember között, ami nem pusztá metafora? Joggal hirdet- / e holmi kötelékeket és kozmoszokat az együvé terelés / fogalmi igénye? Tudatból vagyunk? Anyagtalan képből? / Vagy úgy járunk át egymáson, mint kísértet a falon? / Magunktól fájunk, élvezünk a másokban, és a „te” nem egyéb / merő bálványimádásnál? Nem egy civilizátorikus / hazugság süvit át a gyászban, kéjben megrendült jajon / mindannyiszor? Nem az „én” rója csupán céltalan önkörét?”

Mindmegannyi a kérdés.

Deák László

REFORMÁTUSOK LAPJA

a Magyarországi Református Egyház hetilapja

Hétről hétre nyújt lelki táplálékot, keresi a református keresztyén választ a mai ember kérdéseire, körképet ad a hazai és külföldi egyházak életéről, nyomon követi a mai irodalmi és kulturális életet a Kárpát-medencében, egybekapcsolja olvasóit határon innen és túl.

Hangsúlyosan keresi a kapcsolatot a fiatalokkal és az egyházhöz tartozó értelmiséggel. Rendszeresen tájékoztat nemzeti sorskérdéseinkről.

Legyen tagja Ön is a magyar református olvasók nagy családjának!

Előfizethető: **Reformátusok Lapja** Kiadóhivata

1091 Bp., Kálvin tér 8. • Telefon: (1) 217-6809 • Fax: (1) 217-8386

E-mail: szerk@reflap.hu • Internetcím: www.reflap.hu

Szóból szőtt szítán át Szauer Ágoston:
Kódolt krónika
Parnasszus Könyvek–
Hanga Kiadó, Bp., 2005.

Szauer Ágoston 2005-ös kötete kitűnő, a szerzőtől már megszokott, magas színvonalon kidolgozott verseket tartalmaz. A könyv olvastán eszembe jut Bokányi Péter, aki a költő verseinek olvastán „megkerülhetetlen fogalomnak” tartja a játékot. Ez a játék persze távolról sem könnyű dolog: nem „nyelvbűvészetről” van szó, hanem a lényegközlés lehetetlenségéről, mely mintegy gúzsba köti az alkotót. Ugyanakkor a nyelv, illetve maga az irodalmi szöveg létrejötte után önálló életet él, a valóság lényegi tartalmainak önkéntelenül is hordozójává, kifejezőjévé válik. Prágai Tamás *Komolyhon tartomány illesztékei* című tanulmányában ugyancsak a költő „kötött formájú, játékgazdag, a megfigyelés pontosságát a nyelvi közlés áttételességével elegyítő” verseiről beszél.

Az idei Szauer-kötet, a *Kódolt krónika* rövid, 8–14 soros, nagy műgonddal megformált verseket tartalmaz. Bratka László briliánsköhöz hasonlítja e műremekeket, hiszen azok a költői szubjektumot körülvevő látványt megsokszorozva egy középpont felé irányítják. A modern költészet klasszikus formákhoz való visszahajlásának lehetünk tanúi a kötetben, melyre – kortárs irodalmat is olvasó, tanító bölcsészek, valljuk meg – a magyarhoni literatúrának igen-igen nagy szüksége volt már. Jómagam Áprily kései négysorosaival látom rokonnak Szauer Ágoston verseit, s ugyanígy kettejük költői világa között is dialogicitást érzek. A nagy elődhez hasonlóan Szauer is állóképeket rögzít – akárcsak a németalföldi miniatürfestészet –, s a *Történések* című vers így vall erről a látásmódról: „Egyszerre mennyi mozzanat van! / Mindent a képzelet se pótol.” A sok főnév és melléknév használata szembeötlő névszó-dominanciát eredményez. Az *Ima* című költemény – litániás ihletésű – konklúziója szerint a vég nélkül mondott, „szinte megható” szavak ritmusa a fontos, mely „kimondhatatlanul” tárja fel „az elvont, nyelv előtti szerkezetet”, tehát még ebben a verbalításra alapozott versben is a névszók határozzák meg az összképet. A *Szenika* című vers ugyancsak ezt a mozgás-állás kettősséget fejezi rendkívül tömören, frappánsan: „Minden terep koncentrikus, / folyton egy drámát indukál.” Szauer Ágoston művein látszik, hogy nem a kényszer szülte azokat; az író költészetszeretete süt verseiből: klasszicizáló elődei példájára nem elégszik meg félig gondolt költői képekkel, csiszolatlan mondatokkal, kifejezésekkel: a legjobbat akarja. A *Bejegyzés* című vers tanulsága szerint

„Oly sűrű minden mozzanat!”, s a nyelvi kifejezés terjedelmi minimumához közelítve költészetét megfogalmazza a talán legérvényesebb, legtalálhatóbb három sornyi hivatását: „És versen, szóból szőtt szítán / a lényeg átsuhan simán, / s csak néhány testes jel marad.” A „testes jel”, a vers ugyan „csak” egyfajta „maradék”, mégis a lényeg, a közlendő valóság hordozója, s mint ilyen az örök művészet eszköze.

Ha igaza van Arisztotelésznek, s a művészet valóban mimézis, utánzás, akkor Szauer Ágoston az alkotó tevékenységet nagyon magas szinten űzi. Megérdemli a figyelmünket.

Aranyvillamoson Böszörményi Zoltán:
Aranyvillamos. Harmadik szakasz. Kalligram, Pozsony, 2005.

Az 1951-ben Aradon született és Nyugaton élő Böszörményi Zoltán idei kötete immár a harmadik az Aranyvillamos-kötetek sorában. Bár a modern irodalomélet-központú irodalomtörténeti gondolkodás tagadni igyekszik a szerző és a mű közötti bármiféle kapcsolat létezését, költőnk esetében alighanem azért van valamiféle összefüggés az alkotó életrajzának mozgalmas-sága, „mobilitása” és a művek mozgalmassága között. Böszörményi Zoltán erdélyi származása ellenére kanadai állampolgár, mégis felváltva három helyen (Kanadában, Romániában és Monacóban) él. Orbán János Dénes szerint ennek köszönhetően maga a kötet is „egy ízig-vérig nemzetközi produkció”, bár én ezt az internacionalizmust a tematikára is igaznak érzem: a legkülönbözőbb helyszíneken (Torontó, Bora-Bora, Monaco stb.) íródott verseket kötött egy csokorba a költő. S talán az sem véletlen, hogy az ugyancsak világjáró kortárs költőóriástól, Faludy Györgytől idéz mottót kötete elején. Míg a sorozat első két kötete a pécsi Jelenkor gondozásában látott napvilágot, addig a „harmadik szakasz” Pozsonyban, a kitűnő szlovák grafikus, Albert Marenčin illusztrációival.

A Faludy által emlegetett „rúna jelek, titkos hieroglifek” sorát találjuk a kötetben, s igaznak látszik Legeza Ilona véleménye is, mely szerint „rövid versek, epigrammák, emblémák, versrejtvények, versaforizmak, enigmatikus töredékek, haiku-féleségek” adják a könyv anyagát. A rövid versek mindezek ellenére egyenként is lezárt, kerek egészet alkotnak, s noha a kötet fejezetekre van osztva, ezeket esetleg közös tematikájuk révén te-

kinthetjük ciklusoknak. A versek kidolgozottsága szembezőkő modern költészetünk tükrében: ritkának mondható ez a babitsi tökéletességre törekvés.

A kötetet keretszerűen az *Aranyvillamos/Somallynara* verskettős vezeti be, illetve zárja le. Az első költeményben a költő generációja számára már-már mitikussá nemesült Aranyvillamos „régmúltból jött postakocsiként” bukkan fel „a köd öléből”. „Elszalasztása”, „aranyának elvesztése” végzetes hiba, vissza nem hozható pillanat. A költő lekési a „reményét éltetőt, a világ legnagyobb kincsét”, s az egész kötet azután ennek az elvesztett Édennek a keresése. A villamos „rám vár, vagy épp valakire, hogy felszálljon”, hiszen ez a „rendeltetése” „karcsú, vörösarany teste lassan kibomlik a ködből”, s majd „a köd ölében pihen” meg, azaz – véglegesen – megragadhatatlan (mert autonóm), tünekeny a művészet e szimbóluma.

A végeken című fejezet első verse, *A pont* tömörségét, közlésértékét tekintve valódi miniatűr remekmű, Legeza Ilona szavával „afféle leibnizi monász”, mely önmagában is lezárt, kerek nyelvi univerzumot teremt. Az „eleven, örökmozgó, termékeny ihlet”, „az élet és a mérce, nélküle nincs egyensúly tétel” – a megfogalmazás leginkább Weöres Sándor Tao Te King-fordítását juttatja eszembe. A szentenciaszerűségnek a világirodalomban több évezredes hagyományai vannak, s éppen a távolkeleti bölcsék stílusát képviseli e versében a költő. A *Kinek?* című verse hasonló tömörséggel, világossággal fogalmaz: „Kösziklához láncolt elvek / kit nevelnek, magasba kit / emelnek? Kié a bilincs, / ha a megoldáshoz kulcs / soha nincs?” A költői kérdés fájón hasít a mai magyar mindennapokba, 2004. december 5-e után végképp aktuálisan: „Kié az ígélet, / ha valósággá nem érett?” S ahogyan azután a *Harc és bukások* végén előfordul ismét: „megműteni nem lehet / eszméket és rímeket”. De a költőtől távol áll az olcsó politizálás: a mindennapokból leszűrt tapasztalatait egyetemes érvényű, örök formákba önti. A *Kairóban lángok* című szonett formailag kitűnően kidolgozott, gyönyörű vers az elmúlásról. A „szertemállott, illó ködbe dermedt homokidegenben”, „az alélt Édenkertben” felmerül a kérdés: „Hát ide siettem?” „Sorsom ne tolja a délibáb törött kerekű szekerét!” – sok csalódással terhes mindennapjainkban az ilyen sorok menedéket, megnyugvást nyújtanak.

A kötet érdekes darabja s a korábbiaknál összefüggőbb ciklusa a *Majorana látomása* címet viseli. Ettore Majorana atomfizikusnak, az atommaghasadás elmélete megteremtőjének rejtélyes eltűnése ihlette Böszörményi Zoltán versciklusát, melyet ezúttal a közös téma fűz koherens egészévé. A versek sorában azonban a mindennapos dolgok mellett (utazás, kirándulás, bosszankodás) több szokatlan verscímmel is találkozunk

(*Majorana gondolja Vajda Jánosról; Majorana Tolsztoj utolsó útjáról; Majorana írja Szilágyi Domokosról; Majorana repülni tanul*); s ha máshonnan nem, hát ezekből biztosan kiderül az olvasó számára, hogy valójában az író bújik itt Majorana bőrébe, s fogalmazza versebe gondolatait. A Szilágyi Domokosról írott versben is jól megfér egymás mellett a szent és a profán: a „Csillaghullás” (!) mellett ott az „Allianz nemzetközi biztosító társaság”, de „kódolt létünkben” minden előérzetünk dacára szabadon „pihenhetünk, (...) feledve jelent, jövőt, múltat”. Ennél biztatóbb sorokat ritkán olvashatunk kortárs magyar költészetünkben.

Tóth Zoltán

Nyitott Műhely

2003 június Ajpin, Jeremej • július Rott József • augusztus Nagy Zoltán Mihály • szeptember Körmendi Lajos • október Csender Levente • november Jókai Anna • december Marsall László

2004 január Kalász Márton • február Határ Győző • március Daczó Árpád Lukács • április Nagy Gábor • május Penckőfer János • június Lázár Ervin • július Buda Ferenc • augusztus Kiss Benedek • szeptember Kovács István • október Nagy Gáspár • november Mezey Katalin • december Agh István

2005 január Léka Géza • február Görömbei András • március Dobozi Eszter • április Csoóri Sándor • május Szentmártoni János • június Csiki László • augusztus Farkas Árpád • szeptember Bodor Ádám • október Tózsér Árpád • november Szörényi László • december Vasadi Péter

2006 január Méhes György • február Szakonyi Károly • március Ferenczes István

Hungarovox Kiadó

1137 Bp., Radnóti Miklós u. 11. Telefon: 340-0859

Fax: 239-0578 E-mail: kaiser@hungarovox.hu

HUNGAROVOX-KÖNYVBEMUTATÓK

Magyarok Háza – Csontváry Terem

Április 24. (hétfő) 16.30:

Demeter József: *MAGYARDELLŐI NAPDALOK* (lírai szociográfia).

A könyvet ismerteti Szócs Zoltán

Rátkai Klub – Április 26. (szerda) 18 óra:

Pozsgai Györgyi: *A HETEDIK AJTÓ* (esszék)

Véghelyi Balázs: *FÁN FÜGG A VILÁG* (versek)

A könyveket ismerteti: Baán Tibor, illetve Madarász Imre. A szerzőkkel beszélget Kaiser László.

Közreműködik:

ifj. Csoóri Sándor és az Ifjú Muzsikás együttes.

Magyar Írószövetség Klubja – Május 3. (szerda) 17 óra:

Baán Tibor: *FÉNYEK A LABIRINTUSBAN*

(esszék és tanulmányok)

A könyvet bemutatja Csiba Zsolt.

Jóvátételi kísérlet Tamási Lajos:
Keserves fáklya
Hét Krajcár Kiadó,
Bp., 2005.

Az irodalmi művek sikere és hírneve olykor nemcsak a minőségüktől függ, hanem attól is, hogy milyen helyzetbe hozta őket az élet. Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán* című versét például a történelem hozta különleges helyzetbe. Az alkalom, amely a költőt a mű megírására ösztönözte, közismert esemény: 1956. október 23-án Piros László belügyminiszter a Rádió székházához vonuló tüntetőkre lövetett. A vers hazai kiadású könyvben évtizedekig nem kaphatott nyomdafestéket – a „három T” besorolása szerint a tiltott művek listáján tartották a nyolcvanas évek végéig, akárcsak Illyés *Egy mondatát*.

Tudjuk: a vers tárgya, témája – csakúgy, mint sorsa, a betiltás és a diktatúrában kialakuló, illegitim népszerűség – még nem esztétikai kategória. De ahogy a *Piros a vér a pesti utcán* példája mutatja, néha mégis értéknövelő szerepe van. A vers értékét fokozza, hogy történelmi eseményhez kapcsolódik, sőt, maga is gerjesztője és része lett a jelentős nemzeti megmozdulásnak, mint 1848-ban a *Nemzeti dal*. Nem csupán kifejezte, hanem formálta is a kor lelkét, érzületét. A mű tiszteletet ébreszt bennünk a költő iránt, mert volt benne bátorság, hogy az évtizedes tilalmakat feloldva, formát adjon a sokaság érzelmeinek. Milliók érezték azt, amit a vers kimond, csak nem tudták ilyen tömören, szépen és pontosan szavakba foglalni. S a *Piros a vér a pesti utcán* nemcsak tiltakozás az ávéhások sortüze ellen, hanem a szabadság, nem utolsósorban a sajtószabadság jelképe is. A költő, a nép hangadója (az *Irodalmi Újság* hasábjain) nevének nevezte és nyilvánosan megszólította a hatalom képviselőit – a belügyminisztert, a kormány első emberét s a „munkásosztály öklének” tartott testületet –, és felelősségre vonta őket. Közben le is leplezte Gerőt mint a spanyol polgárháború politikai bűnözőjét: „véres volt a kezed már régen / Gerő Ernő, csak ölni tudsz?” Ez ritkaság, ilyen verset talán csak Kínában írtak húsz évvel később, a Tienanmen téri mézárálás idején. (Csak mellékesen, de nagyon szívesen említem meg, hogy Petőfi ott is jelen volt *Szabadság, szerelem* című versével.)

A vers különleges esztétikai minősége, ereje a *kimondásban* rejlik. A modern versről megszoktuk, hogy áttételes, nemegyszer rejtjeles. Tamási híres verse nélkülözi a közvettséget, és épp ennek köszönhetően sugárzik belőle az a szívét emelő megkönnyebbülés, amely a Rákosi-éra összeomlásának pillanatában eltöltötte a magyar embereket, ugyanakkor kifejezi a mély-

séges döbbenetet is a vérontás miatt. Ezt az összetett érzést élte át a vers hatására az akkori sokaság, és erre érez rá az utókori olvasó is.

Nem közömbös persze, hogy a „direkt kimondást” milyen költői képzettség és személyes érzékenység vezérli. A vers dallamos, zenéje azonnal megnyeri olvasóját, hallgatóját. Lényeges ez, a gyors hatás érdekében. A szabadság friss lehelete már-már az örömujjongás hangulatával csapja meg az olvasót az első három szakaszban, de az ódának induló vers végül is gyászverssé halukul az esemény tragikumának megfelelően. Emberek tucatjai estek el, amikor a sortűz eldőrdült – erről nem hallgathatott a költő. Három egységből áll a költemény: a forradalmi hangulatot sugárzó bevezető részből, a drámai megszólításokat ismételtető tiltakozásból s a vér piros színének dinamikus ellenpontjaként feketével jelzett gyászból. Sajátos szerkezeti váltásaival, érzelmi lázgörbéjével a vers méltó arra, hogy a nemzetformáló művek közt tartsuk számon.

Súlyos mulasztás volna, ha e versről megemlékezve nem tennénk föl a kérdést: voltaképpen milyen költő is Tamási Lajos? Micsoda ellentmondás, hogy nevét azért ismerik kevesen, mert a (nem sokkal a megjelenés után) *szamizdatként* terjedő vers miatt feketelistára került. Föl lehet oldani ezt a paradoxont, idestova fél évszázad távolából? Félő, hogy nem lesz könnyű. Irodalmi korszakok teltek el azóta, stílusáramlatok és esztétikai, politikai divatok váltották egymást, s az irodalmi élet mással volt elfoglalva. Tamási versei ötvenhat után néha megjelentek, de politikai szennvedélyét a költő nem fejthette ki nyilvánosan soha, „érdeklődés hiányában” 1989 után sem (1992-ben halt meg). Hagyományosnak mondható stílusát a szakemberek nagy többsége alig tolerálta. A rendszerváltás után a televízióban még bejátszották 1956-os felvételről egy október 23-i ünnepi műsorban ezt a nevezetes művét, saját versmondásában, fiatal hangján, úgy, hogy közben a fehérhajú, öreg költőt mutatták, soványan, betegen és egy élet gondjaitól barázdáltan. De az újabb idők irodalmi divattervezőinek már nem kellett. Harminchárom éves pályaszélre szorítottsága, majd a rendszerváltás után úgy élte le utolsó éveit, mintha semmi sem történt volna. Azazhogy még rosszabbul: mint akit megkínáltak a szabadság italával, s aztán kiütötték kezéből a poharat.

Hogy ne nyugodjék békében, még meg is írták róla lexikoncikkben, majd napilapban, hogy pár évvel a *Piros a vér a pesti utcán* keletkezése után megalkudott a hatalommal: közreadta a sokat emlegetett mű ellenversét.* Az 1958-ban írt *Gyorsvasúton* című életkép egyik szereplője maga Tamási, aki a csepeli HÉV-en beszédbe elegyedik egy öreg munkásörrel, akinek arcvonásai saját ap-

jára emlékeztetik a költőt. Következtetését a beszélgetés hatására vonja le, hiszen „a világ sorsát rendezik” szavakkal: „azt hiszem, mégis az a lényeg, / hogy jó helyen van az a fegyver”. Ezt én nem úgy értelmezem, hogy a költő megalkudott a karhatalmat fenntartó régi-új renddel. A költő az öreg munkásörrel folytatott beszélgetés hatására arról bizonyosodott meg, hogy ez az ember parancsra sem fordítja övéi ellen pisztolyát. Ezért van „jó helyen az a fegyver”. A vers az ötvenhatos forradalom résztvevőinek belső megosztottságát fejezi ki számomra: ha kisebbségben is, akadtak, akik a negyvenöt előtti társadalmi viszonyokat akarták visszaállítani, és voltak, akik a szocializmust akarták megreformálni. Föltéve, de meg nem engedve, hogy a vers csakugyan a kiegyezés műve, miért nem „bocsátottak meg” Tamásinak, miért nem adtak neki fórumot a konszolidáció éveiben sem – és miért nem fogadták vissza az „eltévedt bárányt”?

Most kézbe vehetjük a *Hét Krajcár Kiadó* szerkesztésében megjelent életművet – lényegében az egészet. A bő negyedfélszáz oldalra rúgó válogatásból meggyőződhetünk róla, hogy későbbi versei közül nem egy elégikusan vissza-visszaütal a forradalomra, a *Piros a vér a pesti utcánra*, és a kiteljesedő életmű a költő következetesen ellenzéki magatartásáról árulkodik. A munkásör iránti bizalma az ember formálhatóságának szólt: sors-társairól nem könnyen mondott le, s mindig a fölül levőket illetve kérlelhetetlen kritikával. Az alul levőkkel is vitázott, de mindig bizalommal közeledett hozzájuk. Láthatjuk a versekből, hogyan indult el a költészet útján egy somogyi faluból, napszámosok gyerekeként az ifjú Tamási Lajos, aki a háborúban katonaszökevényként bujkálva mentette életét az üldözők elől, nem sejtve még, hogy az övéinek hitt politikusok közt még egyszer át fogja élni a rettegést (ötvenhat végén le is tartóztatták, barátai közül többen hosszasan raboskodtak).

A versválogatás egyáltalán nem valamiféle kozmetikázó szándék szerint készült. Fehéren-feketén látható belőle, hogy Tamási kommunista volt, aki csakugyan a falusi és külvárosi szegények, parasztok és munkások javát akarta szolgálni. Akik ismerték, rendre megemlékeznek arról, hogy az ő szájából – megfelelő elvi közegben – hitelesen hangzott az „elvtárs” megszólítás, ami másoktól hidegen és hazugul reccsent. Verseiben már az ötvenes évek közepe felé feltűntek az elégedetlenség jelei. Könnyen gúnyolható, de őszinte „pártos” hitvallásait egyre gyakrabban váltották föl olyan megnyilatkozások, amelyek elutasítják a vezérek és alvezé-

rek sunyi népellenességét, csakúgy, mint a másik oldal tapasztalható szolgálkúséget.

Ha az olvasó belemélyed a kötet verseibe, meglepődhet azon, hogy a sematikus versek miként váltanak egyszer csak egészen más hangra. Az ötvenes évek közepén írta a költő például a *Nyárvégi viharokat*, amelynek expresszív képei inkább vallanak Nagy László esztétikai közelségére, mint a korábbi ösztönzőkére, Illyésére vagy Benjáminéra. A természeti élmény tökéletesen kifejezi a lélekben dúló viharokat, azt a belső forrongást, amely nem sokkal később hithű kommunistákat is a forradalom oldalára állított ötvenhat októberében. A szépen tagolt, nagy lélegzetű poéma nem egyedüli példa: a *Rapszódia a józanságért* már a bálványokat ledöntő indulat poémája. A költő már Nagy Imre 1953-as programbeszéde táján tudta, hol a helye. Nem azért, mert Nagy Imre (majd később a XX. kongresszus) megadta a vezényszót, hanem mert saját morális indítatásai találtak a politikai gondolataival. Az önmagát mindig forradalmárnak valló költőt életműve nagyobb részében *moralistának* látom.

A kitűnő formaérzékű Tamási végtére is nem a Nagy László-féle mágikus költészet útját választotta, hanem inkább megmaradt a népköltészetre emlékeztető dalnál, illetve a lecsupaszított, ökonomikus szabad versnél és a parabolisztikus, szatirikus kifejezésnél, ami engem (az életmű utolsó harmadában) olykor Brecht költészetére emlékeztet. Ezt én a versben való, közvetlenebb politizálás igényének tulajdonítom: ahhoz jobban illettek ezek a formák. De amikor természeti élményeiről írt, mindig feltámadt benne a mágikus költő: különösen az elemeknek kiszolgáltatott őszi tájban fedezte föl a létezés tragikus-főlemelő élményeit.

A *Piros a vér a pesti utcán* nem egyedi kaland vagy kitérő a költő útján, hanem egy folyamatosan meglevő szenvedély „szerencsés” találkozása a történelmi alkalmakkal. Forradalmi verseinek látványos előzményei és folytatásai vannak. 1956. október elején, amikor az ország együtt emlékezett meg az aradi vértanúkról és a koncepciós perek újratemetett áldozatairól, már *testvér-gyilkosságról* beszélt, és *hóhérok*nak nevezte a felelősöket. A radikalizmus olyan fokára jutott, ahonnan már nem volt visszaút – egyszer és mindenkorra elkötelezte magát Nagy Imre és a revizionizmus mellett, s ez megpecsételte sorsát: politikai versei a Kádár-rendszer bukásáig tilalmi listán maradtak. Ellenfelei elérték céljukat: a közönség elfelejtkezett róla, s ma jobb esetben is „egy-versű költőnek” vélik. Ez pedig nem igaz. Forradalmi

* Lásd Péter László írásait a Kortárs 2001/6. és a Magyar Nemzet 2005. április 30-i számában, valamint Benke László reagálását és Péter László viszontválaszát 2005. június 4-én ugyanott. Vita ala-

kult ki egy másik ágon is, ld. Marafkó László cikkét az ÉS 2005. júl. 8. számában és Péter László válaszát, ÉS, 2005. július 22.

versei közül a *Halottak napja* krónikáiról visszafogottságával tüntet az erőszak ellen, az *Egy körüti sirkeresztre* pedig erkölcsi bizonyosságával tesz hitet a szabadságharc mellett. Kifejezik ezek a versek azt is, amire Bibó István följegyzései figyelmeztetik az utókort: merő rágalom, amit Kádár, Münnich, Marosán s effélék hangoztattak: a forradalom lényegében nem az alapvető szocialista viszonyokat akarta megdönteni – azokat csak megreformálni kívánta a kis- és középtulajdon visszaállításával. A forradalom a nemzeti és egyéni-társadalmi szabadságot követelte, s a diktatúrát döntötte meg.

A szovjet intervenció után jöttek a megtorlás évei, s a költő megismerte a csengőfrászt, amely ötvenhat előtt az „osztályidegeneket” gyötörte (akiket korábban ő a záporral akart megostoroztatni). Tamási forradalom utáni versei közt találtam a legmegrendítőbb darabokra – ezeknek jelen kell lenniük abban az antológiában, amely a magyar költészet múlhatatlan értékeit foglalja magukba. A *Valahol, nem tudom hol* című vers az elhurcoltatást vizionálja; a szabadságot az életre szóló,

nagy szerelem közvetlen föltételeként félti a pribékektől. A *Vereség* azon humorizál keserűn – gondolom, az ötvenhét május elsejei ünneplés hatására – hogy jól jönnek az állami csinnadratták, így „fájdalmaink sok megalázó hangját / legalább nem lehet kihallani”. A *rend* pedig olyan remeklő helyzetjelentés az akkori közérzetről, amelyet figyelmükbe ajánlok a fiataloknak – tudják csak meg, mit éltek át a terror éveiben apáik, nagyapáik: „Csönd van. S ennél nem telik többre / a megreccsent gerincek földjén. / Nyitott sebekre ráfagyott a / megalvadt sűrű vér vöröссе. / Födetlen idegek remegnek / s a csontok rosszul forrnak össze.”

Nem véletlen, hogy egy másik „ötvenhatos” költő, Benjamin László így idézte meg Tamási Lajost *A világ végén* című versében: „kétszáz ellen kétszáz ezer, / – de Lajos halálig kitartott”. A *kétszáz* a Petőfi-kör íróira utal, a *kétszáz ezer* az ötvenhat november 4-én hazánkat előzőlnő szovjet armádiára, *Lajos* pedig nem más, mint Tamási Lajos, aki egyike volt azoknak az íróknak, akik a legkonokabban álltak ellent a diktatúra fenyegetésének és kísértéseinek.

Alföldy Jenő

Jókai Annát látta vendégül a Pázmány Szalon 2006. március 25-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dísztermében (Bp., VIII. Szentkirályi u. 28.). A Hallgatói Önkormányzat által szervezett est házigazdája Dr. Horváth Attila egyetemi docens és Szilasi Alex zongoraművész voltak.

Szakolczay Lajos irodalomtörténészt köszöntötték barátai 65.

születésnapja alkalmából a Magyar Írószövetség Klubjában 2005. március 29-én. Az est házigazdája Kálász Márton, a szövetség elnöke volt, közreműködött Mécs Károly színművész és Szüle Tamás operatársaság.

Az Egyesült Magyar Ifjúság (EMI www.e-m-i.hu) könyvgyűjtő akciót szervez a kárpáti-medencei magyar iskolák számára. A támoga-

tók és a jelentkező iskolák az alábbi telefonszámokon és e-mail címen érdeklődhetnek:

Takács Mária: (20) 485-7213

Takács Veronika: (20) 485-4004

E-mail címünk:

wasskonyvakcio@freedom.hu

A könyvakció az alábbi OTP-számlaszámon támogatható:

11711041-20864989 – Egyesült Magyar Ifjúság

FIZESSEN ELŐ SZERKESZTŐSÉGÜNKBEN HATÁRON TÚLI MAGYAR FOLYÓIRATOKRA!

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpát-aljai Írócsoportjának folyóirata, Csonkapapi, főszerk. Nagy Zoltán Mihály 4800 Ft egy évre

GÖMÖRORSZÁG
HONTI • NÓGRÁD • KIS-HONTI • GÖMÖR • TORNA • ARAD

Az északi peremvidékek magyarságának fóruma, Rimaszombat, főszerk. B. Kovács István 5980 Ft egy évre

LATÓ

Irodalmi havilap, Marosvásárhely, főszerkesztő Markó Béla 5980 Ft egy évre

MOLDVAI MAGYARSÁG
GAZETA MAGHIARILOR CEANGĂI DIN MOLDOVA

Művelődéstörténeti és közéleti havilap, Csíkszereda, főszerk. Ferencz István 4440 Ft egy évre

Művelődés

Kulturális és művelődéstörténeti havilap, Kolozsvár, főszerk. Szabó Zoltán 4440 Ft egy évre

Székelyföld
KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Irodalmi és kulturális havilap, Csíkszereda, főszerk. Ferencz István 6276 Ft egy évre

Előfizethetők e-mailen: elofizetes@magyarnaplo.hu • magynap@hu.inter.net
Levélben: Magyar Napló Kiadó Kft. 1406 Bp., Pf. 15. Telefonon, faxon: 342–8768

KAROL WLACHOVSKÝ
Ján Kollár és Tokaj

A neves XIX. századi költő, evangélikus lelkész és szlavista Ján Kollár (1793–1852) Szlovákföld északi részéből származik, a turóci Mosócon született. Személyes hangú vallomásban idézte föl első alföldi útjának emlékeit, amelynek során Tokajba is ellátogatott. Habár a lengyel szlavista, Adam Rosciszewski ösztönzésére született *Ifjúkori emlékek* című munkáját mintegy huszonöt évvel 1812-es szünidei útja után írta, aligha kételkedhetünk Kollár utólagos feljegyzéseinek hitelességében. Valószínűleg nem is számolt azzal, hogy könyve azonnal megjelenik: műve cseh eredetiben, csak halála után, 1862-ben jelent meg, Karol Golán történész szlovák fordítása csaknem száz évvel Kollár halála után, 1950-ben látott napvilágot. Azóta három újabb kiadást ért meg a fordítás, legutóbb 2001-ben adták ki. A szlovák irodalom klasszikusaként számon tartott Ján Kollár legolvasottabb művéről van szó.

Az úti élmények emlékeztetések maradtak a tizenkilenc éves fiatalember számára. A hosszabb látogatásra az ország délebbi vidékein, Aszódon, a Pilisben és Szarvason élő Kollár-rokonok ösztönözték. Útitársa – amint írja – „csak a barátság volt, és az új utáni vágy.” Egy besztercebányai osztálytársával, bizonyos Ambrózyval érkezett Nógrádon és Miskolcon át a Tisza mellett fekvő Tokajba, ahol „új magyar világ tárult fel” előtte. Az ifjú utazók késő este értek a városba, vakon tapogatóztak be a Kollár által meg nem nevezett, így ismeretlen polgár ma már nem létező házába. A turóci ősök leszármazottja szívélyesen és nagy vendégszeretettel fogadta a szlovák diákokat, és tokajival vendégelte meg őket. Az *Emlékekből* meg tudhatjuk, hogy Ján Kollár hosszasan elbeszélgetett a házigazdával, meghozzá szlovákul, akkoriban ugyanis Tokajban, ahogy írja, „inkább szlovákul, mint magyarul” folyt a szó. A leendő költő (aki első versét tízévesen, 1803-ban írta még Mosócon, és iskolásként latinul is verselt), iskolatársától, Ambrózytól eltérően csak „néhány kortynyt” engedélyezett magának a tokaji nedűből, s míg az aludt, az első rövid éjszakát követő reggelen egyedül kelt útra, s mászta meg Tokaj hegycsúcsát. Kollár már gyermekkorában nagy örömét lelta a „magaslatok, dombok, fák és tornyok megmászásában”. (A magaslat a szószék evokatív, szimbolikus előképe nála.) Órákat töltött el a hegyeken, egymagában gondolkodva „boldog ál-

mok és remények közt” (*Útirajz I.*, 1862). Az itteni panoráma alighanem elbűvölte. Később, csaknem harmincéves pesti működése alatt többször is ellátogatott Tokajba, noha, mint közismert, nem hódolt a tokaji bornak, és a magyar nyelvet sem sajátította el (nem így másik öt, nem szláv nyelvet, főként a németet, a franciát és az olaszt). Azonban a tokaji táj és a tokaji aszú, a természet és az ember éltető, csodálatos remekei belopták magukat Kollár mitizált költői univerzumába. Ennek bizonyítéka öt szonettje (a 12., 15., 339., 348., 353. számú), az európai klasszikus kultúra remeke, a hatszáznegyvenöt szonettet tartalmazó *Dicsőség lánya* című kötetből (teljes kiadása 1832-ben jelent meg, utolsó kiadása 2001-ben).

Ján Kollárt korának kérdései foglalkoztatták verseiben is, de lelkészként és humanista gondolkodóként elsősorban terjedelmes prédikációs műveiben reflektált rájuk. A mérleg egyik serpenyőjébe a *Dicsőség leánya*, a másikba a *Prédikációk* (1822., 1831., 1844., 2001.) tehetők. Első szentbeszédét Nyíregyházán tartotta szlovák hívek előtt, éppen ezen az 1812-es útján. Prédikációiban azt vizsgálja, mi az evangélikus egyház és az ember feladata a szláv világban. Számára a szentbeszéd nem csupán szóbeli, hanem kiforrott irodalmi műfaj volt, így szentbeszédeit előre megírta. Elmékedéseiben keresztényként leszögezi, hogy „Isten előtt minden nemzet egyenlő, és ezért a jogaik is egyenlők.” A nemzet fogalmát „olyan emberek közösségeként” határozza meg, „akiket összekötnek a közös nyelv, az azonos erkölcsök és szokások”. Német földön folytatott tanulmányai alatt megismerkedve a pángermánizmussal és a szlávok jövőjét vizionáló herderi gondolattal, megfogalmazza a szláv nemzeti eszmét. Felfogásában azonban az egységes szláv nemzet gondolata csak védekező vágy. A keresztény gondolkodó és lelkész-költő Ján Kollár nem hirdetett sovinizmust. Ez ellentétben állt volna a szláv, (s így) a szlovák nemzet öt tulajdonságát pontokba szedő saját írásával is: 1/vallásosság, 2/szorgalom, 3/fesztelen vidámság, 4/saját ügyeinek szeretete, 5/türelemesség, tehát „csendes viselkedés minden szomszédval és nemzettel.” (Idézet *A szláv nemzet jó tulajdonságai* című prédikációból, 1831.) Ez az üzenete Ján Kollár sorainak, amelyek tokaji emléktábláján olvashatók: „*Vidám nótára nyíljon kebletek, (...) Áll még Tokaj, víg dalba kezdjete!*” (Vietórisz József fordítása)

Tokajban Nikolaus Lenaué után a mosóci születésű Ján Kollár emléktáblája is az egységes Közép-Európa nemzeteinek összetartozását hirdeti.

Tóth Annamária fordítása

KISS GY. CSABA „a szlávok Petrarcaja”

Bora okán tartja számon Tokajt ország és világ, ám arról sem szabad megfeledkezni, hogy ez a város egyben irodalmi emlékhely. És annak sem utolsó. Ott van a magyar és a világirodalom térképén, mégpedig előkelő helyen.

2000-ben jelent meg a *Tokaj a világirodalomban* című kötet. Ebbe olyan íróknak a műveiből válogattunk, akik megörökítették a város és a bor hírét. Azt hiszem, nincs még egy magyar település – talán a külföldön sem akad túl sok hozzá fogható –, amelyik ilyen névsort tudna fölmutatni. Köztük van Goethe és Mickiewicz, Voltaire és Tolsztoj, Flaubert és Ibsen, Heinrich Böll és Pablo Neruda, rövidre fogva a fősorolást.

Hosszabb ideig tartózkodott a helységben az ukrán felvilágosodás jeles képviselője, Hrihorij Szkorovoda a XVIII. század közepén és az osztrák Nikolaus Lenau 1815 és 1817 között. Emlékük helyét már megjelölte a város.

Rövidebb időt töltött itt 1812-ben Ján Kollár, aki két kultúrát és irodalmat is képvisel. Származása és nemzeti szerepvállalása

okán a szlovákokat, költészetének nyelvvel pedig a csehet. Ismeretes, hogy 1819-től 1839-ig szolgált Pesten evangélikus lelképásztorként. Számon tartja az utókor prédikációit, a *Szlávosság (vagy dicsőség) leánya* című lírikopikus szonettgyűjteményét, mely a szláv nemzeti mitológia költői megfogalmazása, továbbá német nyelvű értekezéseit. Kollár a szláv kölcsönösség, összetartozás gondolatának megalkotója megszállottja volt a nemzet eszméjének. Csakúgy, mint kortársai szerte Közép-Európában. A többnyelvű Magyarország polgáraként törvényszerűen került néha összeütközésbe a magyar nemzeti jó-

vó munkásaival. Ha irodalmi műveiből olykor délibábok tűnnek elő, azt elsősorban a romantika rovására írhatjuk. Tokajt például már-már szlovák településnek tartotta, pedig amikor ott járt, a városban a magyarok, németek, zsidók mellett laktak ugyan szlávok, ám nemcsak szlovákok, hanem lengyelek, ruszinok és oroszok is. Kereskedő városként igazi többnyelvű közeg volt.

Kollár írói, gondolkodói nagyságát korán észrevette a magyar szellemi élet. Toldy Ferenc 1834-ben a „szlávok Petrarcajaként” méltatta. A pesti evangélikus lelkésznek, amint Sziklay László kutatásaiból tudjuk, jó kapcsolatai voltak a magyar szellemi élet nem egy képviselőjével. Például Prónay Sándorral, az evangélikus egyház egyetemes felügyelőjével vagy a történész és író Mednyánszky Alajossal. Amikor a szlovák evangélikusok jogaik védelmében emlékiratot készítenek az uralkodónak, Ján Kollár személyesen viszi el azt Széchenyi Istvánnak.

Tokaj irodalmi panteonjában sajátos hely illeti meg Ján Kollárt. Magától értetődően a világirodalom csarnokába tartozik, ám ugyanakkor hazai szerzőnek is tekinthetjük, hiszen fizikai értelemben élete túlnyomó részét Magyarországon, sőt annak központjában töltötte. Tokajról készített költői vedutái méltó helyet foglalnak el a várost dicsőítő versek gyűjteményében. Idilli tájként, Árkádiaként jelenik meg szonettjeiben a Hegyalja, májusi vidámságot és szüreti hangulatot idéznek sorai.

Tokaj megbecsüli költőit. Ján Kollár emlékét az együttélés és a magyar-szlovák szomszédság okán is őrzi. A tokaji Kopasz egy olyan hegyláncnak az első tagja, amely Eperjesnél ér véget. Ján Kollár emléktáblája a természethez hasonlóan az összetartozást, a magyar-szlovák kapcsolatokat erősíti. Abban reménykedünk, hogy mi képp Tokajban emléktáblát kapott Kollár, úgy kerül majd újra helyére Petőfi Sándor emléktáblája Eperjesen.

Ján Kollár emléktáblája (Csirpák Viktória munkája) Tokajban – Rákóczi út 39.

TÖRÖS ÁGNES

Bögrényi diszkréción

*Félelmetes volt elhinni,
de végül mégis felkelt a hajnal.
Hiába voltam én nélküled.
A boldogtalanság mindig romeltakarítással,
a nyomok eltüntetésével ébred.*

*Mosolyt válaszolva elvetem az ágyat,
elolvasom végre azt a könyvet,
csészéitek gondosan elmosom.
S amíg így törés nélkül történek,
ti sem kérditek majd, mi bajom.*

*És nekem sem kell majd elmondanom,
hogymagam nélkül ébredtem fel,
és hogy talán így kelek majd holnap is,
hogymagam nélkül ébredtem mindig is.
Kivéve azt a két gyönyörű hajnalt Veled.*

PISZMÁN DÁVID

Ezüstgalamb

*Először csönd, majd mikor már csomót
kötöttem a gondokra, fázom, de belül
a tétlenkedő leplek patakává olvadnak,
ezüst szárnyú galambom kezemre ül,*

*megpihen, a hosszú csatangolásból
emlékeket hozott, amiket neked adok.
A tébolyult erdők mit suttognak?
Időtlen idők óta marasztalod,*

*és ő csak áll sanyargatva, nem
hiszi el, hogy újra elhibázom.
Ujjamon pihenő galambom összetépem,
lelke füstömmel távozik. Fázom.*

NAGY KATA

(alkalmi némaság)

*és most a neked szóló
összes szavaim
darázsként egy skatulyában
fekszenek
amit mondanék mindegy lenne
mert az a rohadt-édes Semmi
sem tapad meg bennem
ha csak ülök mozdulatlan
az éjszakán át tartó zivatarban
a felhők alatt
vállamra veszem mocskait
a kifürkésző holdnarancsnak*

(hit)

*az emeleten már kitavaszkodott
és milyen bájos évszak is a tavasz
gondolta Judit széttárt
karjait szárnyak
helyettesítik
elrugaskodik
viharkabátja lebeg
és hiszi
hogy ő az angyal
a mézeskalács város felett*

Irodalmi pályázat középiskolás alkotóknak

2005-ben immár 16. éve hirdette meg az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, Sárvár Város Önkormányzata, valamint a sárvári Tinódi Gimnázium a Kárpát-medence magyar tannyelvű középiskolásainak irodalmi pályázatát vers, próza és tanulmány kategóriában. Négy országból 517 diák küldte el munkáit. Közülük a legjobb 45 pályázót hívtuk meg a sárvári irodalmi táborba, mely 2005. március 22–25-ig tartott. Színhelyeül a gyönyörű természeti környezetben elhelyezkedő sárvári Vadkert Fogadó szolgált.

A helyi kulturális események sorában hagyományosan számon tartott háromnapos irodalmi műhelymunkára, az értékelésre és a díjátadó ünnepségre is ekkor került sor a zsűri tagjai (Földes Györgyi, Kemény István, Majoros Sándor, Papp András, Papp Máriaó, Térey János, és a szervezők közül Mezey Katalin és Ijjas Tamás) részvételével.

A sárvári kezdeményezésként már a hetvenes évektől rendszeresen, országosan meghirdetett pályázaton számos tehetség bukkant fel eddig is, elég csak néhány nevet említeni bizonyítékul – Bari Károlytól Kemény Istvánig, Tóth Krisztinától Kun Árpádig, Vörös Istvántól Varró Dánielig
– mk –

A közölt írásokat a diákirók 2005. évi pályázatára beérkezett és díjazott művekből válogattuk. Az idei pályaművek értékelése folyamatban van. A meghívottak tábora április 11. és 14. között Sárváron lesz, itt kerül sor a díjátadásra is.

OZSVÁTH SZABOLCS

Szeptember

*Az utca énekel
A házak utáná
Sóhajtának.
A madarak
Álmodnak hajába
Esti szalagot.*

*A kövek csak rá
Vártak délután.
Most érkezik.
Elsétál.
Köszöntik.
Alszanak.*

Nyugágy-kék

*Csíkos szánkóról integet a még
Mindig ehető gyönyörű ebéd.*

*Néha kedves. Mesél, sálat teker
A világra. Vagy lepkéket szerel*

*A nyugágyban. Vagy este leül
A homokba az egével egyedül.*

Az év teteje

*Az ősz az év teteje
Innen belátok mindent
Közel érzem Istent
Megnyugvás az este*

SZABÓ ZSUZSANNA

Dance macabre

Az éj lassú foszlányai furcsa ábrákként maradtak meg a nyálkás reggel egén. A hajnali fények alapján nem lehetett megállapítani az évszakot. Galambok ültek sorban a háztetőn, majd hirtelen, furcsa indoktól vezérelve felrepültek, hogy új helyet keressenek maguknak. Az öregasszony régóta figyelte értelmetlen igyekvésüket, akár a felhők mozgását. Kiábrándult és csalódott volt. Meghalni jött e csodás fekvésű tóparti ház egyik aprócska szobájába? Hirtelen ötlettől vezérelve, vagy viszonylagos beszámíthatatlansága miatt indult útnak, maga sem tudta, s később az ápolók sem jöttek rá. A kicsi tanya a kacsauzatatóval nem volt túlságosan messze. Az öregasszony ment, s mintha fiatalodott volna. Szaladt. Nem is a főúton, erdők-mezők ismeretlen, tünékeny ösvényein. Lassan kezdett megnyugodni. A felszálló reggeli ködben felsejlett előtte a már-már kiszáradt patak partja. Belülről halk énekszó érintette meg, mintha édesanyja hangját hallaná a fákból, a fűből, a kövekből felszállni. Levette ruháit. A magas szárú gyógycipők szanaszét gurultak. Táncra perdült. Lába alatt a fű villódzni kezdett. A galambok reggel hatkor, furcsa indoktól vezérelve, azóta is mindig felrepülnek, hogy új helyet keressenek maguknak.

PETŐ ANIKÓ ÉVA

A doboz

*Apró doboz áll a tölgyfaasztalon,
Aranyló csillogása kacsintva hív,
Incselkedve kérdi: mit rejtetek vajon?
A díszítése mesteri, cifra mív.
Nem akarunk, de odalépünk hozzá,
Ez a fenséges doboz elvarázsolt,
Ámulva, igézve nézzük mintáját,
És, ó, csak egy vágyunk van: kinyitni most!
Mit rejt a doboz arany-színe mögött?
Hasonlón aranyló valós álmokat
Boldogság és elégedettség között?
Vagy felnyitjuk, és nem találunk sokat?
Csak játékot űzött velünk a gonosz?
Ne feledd, a lényeg: mit rejt a doboz.*

A délelőtt

*A délelőtt a nap serdülőkorára.
Gyors és kusza.
Észrevétlen vált reggelből át.
Délelőtt minden rohan,
Hosszú sorok kígyóznak a lámpák előtt.
Az emberek feszültek,
A kötelesség felé sietnek,
Pedig az ágy védelme biztosabb.
Lassan megtelnek a munkahelyek.
Elkezdődik az élet, jön a dél.
Harangok zugnak, nagykorú lett a nap.*

Európai és Világirodalmi Figyelő

1996 január **francia** (Lackfi János); február **mazúriai lengyel** (Kovács István); március **frankofón hét**; április **norvég** (Masát András); május-június **flamand** (Gera Judit); július–augusztus **szlovén** (Reiman Judit); szeptember **amerikai** (Bollobás Enikő); október **csecsen** (Kun Miklós); november **európai cigány** (Bari Károly); december **svéd** (Jávorszky Béla)

1997 január **belga** (Lackfi János); február **cseh** (Kis Szemán Róbert); április **szerb** (Milosevits Péter); május–június **amerikai magyar** (Gábor Róbert és Lauer Edit); július–augusztus **román** (Demény Péter); szeptember **lengyel esszé** (Kovács István); október **portugál** (Pál Ferenc); november **svájci** (Ódor László); december **észti** (Jávorszky Béla)

1998 január **orosz** (Bratka László); február **amerikai nőírók** (Bollobás Enikő); március **svájci francia** (Alain Bagnoud); április **ír** (Kabdebó Tamás); május **izraeli** (Kiszely Gábor); június **1848 a környező népek szemével**; július **norvég** (Kovács Ferenc és Súlyok Vince); augusztus **Prága 1968**; szeptember **finn** (Jávorszky Béla); október **török** (Tasnádi Edit); november **olasz** (Szénási Ferenc); december **albán** (Schütz István)

1999 január **bolgár** (Juhász Péter); február **német** (Simon László); március **dán** (Kertész Judit); április **közép-kelet-európai abszurd** (Margittai Gábor); május **szlovák** (Bolemant Éva és Forgács Ildikó); június **quebec-i francia** (Martonyi Éva); augusztus **amerikai multikulturalizmus** (Bollobás Enikő); szeptember **fjörösk** (Mervel Ferenc); október **katalán** (Déri Balázs és Faluba Kálmán); november **japán** (Vihar Judit); december **spanyol** (Pávai Patak Márta)

2000 január-február-március **erdélyi német** (Schuller Anger); április-május-június **Krakko** (Szenyán Erzsébet); július-augusztus-szeptember **brazil** (Pál Ferenc); október-november-december **izlandi** (Mervel Ferenc); **szárd** (Szénási Ferenc és Szejfano De Bartolo)

2001 január-február-március **német** (Nemeskürty Harriet); április-május-június **portugál** (Pál Ferenc); július-augusztus-szeptember **finn-észti** (Fehérvári Győző, Jávorszky Béla); október-november-december **török** (Tasnádi Edit)

2002 január **szibériai finnugorok** (Nagy Katalin); február **baden-württembergi német** (Imre Török, Nagy Gábor); március **kárpátaljai ruszin** (S. Benedek András); június **kinai** (Zombory Klára); július **amerikai** (Andrew Singer); augusztus **finnugor** (Domokos Péter); október **japán** (Vihar Judit)

2003 január **svéd** (Mervel Ferenc); február **görög** (Caruha Vangelio); április **finnugor** (Domokos Péter); október **amerikai** (Sohár Pál); november **galego** (Pál Ferenc)

2004 január **lett** (Jávorszky Béla); február **dán** (Kovács Katáng Ferenc és Súlyok Vince); március **portugál** (Pál Ferenc); április **osztrák** (Ircsik Vilmos); május **namuri belga** (Lackfi János); június **lengyel** (Zsille Gábor); július **francia** (Szávai János); augusztus **finn** (Jávorszky Béla); szeptember **norvég** (Súlyok Vince); október **szlovák** (Zilka Tibor és Rédey Zoltán); november **cseh** (Beke Márton); december **litván** (Jávorszky Béla)

2005 január **északi** (Kurdí Mária); február **lengyel** (Zsille Gábor); május **holland-indiák** (Pusztai Gábor); július **svájci olasz** (Andó Gabriella, Szénási Ferenc); augusztus **sziléziai** (Zsille Gábor); szeptember **NDK** (Ircsik Vilmos); október **szlovák** (Karol Wlachovský); december **cseh** (Beke Márton)

2006 január **svéd** (Jávorszky Béla); február **japán** (Vihar Judit); március **Kárpáti cigányok** (Zsille Gábor)

Diákírók Fóruma az interneten

Átalakuló és megújuló internetes honlapunkon olyan írói, költői műhelyt hozunk létre, amelynek keretében véleményt mondunk a középiskolás tanulók hozzánk eljuttatott írásairól.

A Diákírók Fóruma munkájában bárki részt vehet, sem tagsági díjat, sem regisztrációs adatokat nem kérünk, de mert elsősorban a középiskolások íráskészségének fejlesztése és a kreatív írásoktatás segítése a célunk, főként a pályakezdő, huszadik életévüket még be nem töltött fiatalok munkáit várjuk a diakforum@magyarnaplo.hu e-mail címre. Természetesen a hagyományos leveleket is elfogadjuk. Postacímünk: **Magyar Napló, 1406 Budapest, Pf. 15.** A borítékra írják rá: **Diákírók Fóruma.**

Az írások elemzését kizárólag a www.magyarnaplo.hu világhálós portál fórumában tesszük közzé, az érintettek neve nélkül. Ugyanitt, a Magyar Napló weboldalának Diákíró Műhely menüpontja alatt jelentetjük meg a figyelemre érdemes novellákat és verseket, de a legjobb pályamunkákat a folyóiratban is közreadjuk. Az elemzéseket **Majros Sándor, Oláh János, Szentmártoni János és Kondor Péter** végzik.

A legsikeresebb munkák szerzői könyvjutalomban részesülnek.

Irodalmi fejtörő

- 1. Kik voltak a *Felelet a Mondo-latra* című írás szerzői?**
 - a) Kölcsey Ferenc és Szemere Pál
 - b) Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc
 - c) Révai Miklós és Verseghy Ferenc
- 2. Ki volt az alábbiak közül a *Szép Szó* című folyóirat szerkesztője?**
 - a) József Attila
 - b) Kosztolányi Dezső
 - c) Ady Endre
- 3. A *mítosz emlőin* címmel jelent meg 2005-ben Németh László világirodalmi írásainak első kötete. Az alábbi három város közül hol tanított az író?**
 - a) Zalaegerszeg
 - b) Nyíregyháza
 - c) Hódmezővásárhely
- 4. Ki írta a *Zúg Március* című verset?**
 - a) Juhász Gyula
 - b) Utassy József
 - c) Nagy Gáspár

A helyes megfejtést beküldők között értékes könyveket és negyedéves folyóirat-előfizetést sorsolunk ki. (Magyar Napló, 1406 Bp., Pf. 15.)

A borítékra írják rá: **Irodalmi fejtörő**

!!! CSAK DIÁKOKNAK !!!

KEDVEZMÉNYES NEGyedÉVES ELŐFIZETÉS 2016 Ft helyett **1200 Ft!**

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratotpéldányban.

Név:

Iskolám neve:

Kézbesítési cím:

E-mail cím:

Előfizetés kezdete:

Telefonszám: Aláírás:

Megrendelheted a Magyar Naplót akár e-mailben is, a fenti adataid megadásával!

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15. • Tel/fax: 342–8768

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón: www.magyarnaplo.hu

A Magyar Írószövetség, a Szépirok Társasága, a FISZ, a JAK,
a Magyar Írók Egyesülete, a MAOE irodalmi tagozata és az Írók Szakszervezete tagjai részére

Kedves Íróársunk!

Kiadónk 1989 óta jelenteti meg **A magyar irodalom évkönyve** című adattárat, amely az elmúlt év irodalommal kapcsolatos adatait (az év irodalmi eseményeit, a határainkon belüli és kívüli alkotók nevét, születési adatait, lakcímét, díjait, a színházakban, televíziókban, rádiókban elhangzott művek címét, az írószervezetek, könyvkiadók, emlékházak, könyvtárak, hungarológiai kutatóhelyek stb. címét, az elmúlt évben kiadott irodalmi díjakat) tartalmazza. A kiadvány legfőbb erénye, ha valóban naprakész adatokat közöl, és ezzel elősegíti mind a szakmabeliek, mind az olvasóközönség gyors tájékozódását. Emellett természetesen szeretnénk, ha adatgyűjteményünk a későbbiekben az irodalomtörténeti kutatás számára is hiteles forrásként maradna hátra.

E célok elérése érdekében kérjük a szerkesztésben való közreműködését az alábbi, személyes kérdőív kitöltésével, melyen megkérdezzük olyan adatokat is, amelyeket másként nem tudnánk összegyűjteni, pl. a külföldi megjelenéseket. A kérdőíven egyszersmind a hozzájárulását is kérjük személyes adatainak közzétételéhez, ezért csak a nyilvánosságra hozható adatait közölje velünk.

Immár az interneten is hozzáférhető a Magyar Irodalom Évkönyve 2004 Alkotók című fejezete, mely honlapunkon (www.szephalom-konyvmuhely.hu) olvasható. Kérjük, ellenőrizze az ott található adatokat, és a téves, idejétmúlt információkra hívja fel a kiadó figyelmét.

Ugyanakkor fontos tudni, hogy az elektronikus levelezés nem helyettesíti az aláírva visszaküldött adatlapot: kiadónk jogi okokból csak az aláírással ellátott adatsort tudja a kiadványban közzétenni.

Reméljük, együtt jobban sikerül egy a lehetőség szerinti legteljesebb adatbázist létrehozunk, amely 2006-ban önmaga is az év irodalmi eseményének számít majd.

A szerkesztők

A kitöltött Adatlapot kérjük aláírva 2006. április 28-ig az Írók Szakszervezete címére visszaküldeni (1068 Budapest, Városligeti fasor 38., Fax: 351-0593, e-mail: iroszak@axelero.hu).

Adataim a Magyar Irodalom Évkönyve 2005. számára

1. Név:
2. Írótestületi tagság: Magyar Írószövetség, Magyar P.E.N. Club, Írók Szakszervezete, JAK* Egyéb:
3. Születési hely és idő (év, hó, nap):
4. Műfaj: író, költő, drámaíró, kritikus, irodalomtörténész, műfordító, esszéista*; egyéb, azaz:
5. Irodalmi díjak, kitüntetések, ösztöndíjak, tudományos fokozatok (évszámmal):
6. 2005-ben megjelent műve/i (kérjük, jelezze **önálló köteté/einek** címét, kiadóját, a kiadás helyét), továbbá idegen nyelvre lefordított és 2005-ben megjelent **önálló köteté/einek** címét, a fordító nevét, kiadóját és a kiadás helyét:
7. A 2005-ös év azon fontosabb irodalmi eseményei, melyek munkásságával kapcsolatosak:
8. Lakcíme:
9. Telefon/fax/e-mail:
10. Már megjelent adataim közül a következők kiegészítését vagy helyesbítését kérem:

Hozzájárulok fenti adataim közléséhez. Hozzájárulásom visszavonásig érvényes. Az *Alkotók* című fejezetbe csak azokat az írókat tudjuk felvenni, akik az első öt pontban kért adataikat közlik a szerkesztőséggel.

.....
aláírás

Megrendelem a 2600 Ft fogyasztói árú A MAGYAR IRODALOM ÉVKÖNYVE 2005. című gyűjteményt 1800 Ft-os kedvezményes áron példányban.

Kérem, a kötet megjelenéséről értesítsenek, hogy a kiadóban átvehessem azt.*

Kérem, hogy postai utánvétellel szíveskedjenek címemre az évkönyvet kiküldeni.*

.....
a megrendelő aláírása

A *-gal jelzett helyeket kérjük aláhúzással kitölteni.

ELŐFIZETŐI SZELVÉNY

Egy lappal az irodalom előtt!

MAGYAR NAPLÓ *Láthatár – magyar irodalom határok nélkül*
Európai figyelő – szemelvények nemzetek
kortárs irodalmából
Nyitott műhely – a mai magyar irodalom
a Magyar Írószövetség lapja *kiemelkedő alkotói*

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
 példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft egy évre 7392 Ft

Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15.

Tel/fax: 342–8768 • E-mail: magynap@hu.inter.net

A Magyar Napló Kiadó könyveit
 megvásárolhatja

Internetes Könyvárúházkunkban is,
 a világhálón!

Internetes rendelés esetén
 a postaköltséget kiadónk állja.

www.magynaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: TIMP KFT. Felelős vezető: Cseh Tibor ügyvezető igazgató. www.timp.hu

2006. februári számunk rejtvényének megfejtése: „Tőlünk függ minden, csak akarjuk.” (Széchenyi István)

Nyertesek: Szántó Zoltánné (Budapest)

Otthon a háztartásban!

Keresse a boltokban a Vajda papír termékeit!
 A Szindy, Lilla és Daisy termékekben nem fog csalódni,
 használja őket Ön is otthonában.
 Minőség elérhető áron.

Gyártja és forgalmazza:
 Vajda Papír, 2330 Dunaharaszti
 Tel.: (00 36) 30 932-9540,
 fax: (00 36 1) 289-0294
 e-mail: vajdapapir@mail.utt.hu

.TY	BEKÜLDENDŐ, 2	SZÜRKE-NEK TART ILYEN FAJTA	... KONZTANTINÓVA, ÚJ SZÓFOK	... SZINESZNO HEGEDUS A HÁZTON	VISZLÁTI ELISMER	LOKÁTOR	MESTER-SEGES NYELV
G	ZENEI HANGOK	ÉSZAKI FERFINÉV ESTE-FELE!			BEÓCAI REGEHOS NOVÉR		E
TÁPLÁLKOZÁS	VADÁLLAT BEKÜLDENDŐ, 3		BOMBA TÖLTŐ ANYAGA AZ AZÓVIT-TENGER OKORINEVE			ÉSZAK, ROVIDEN LAJSTROMI, NEVSOR	
... CAPONE	ERŐTLEN, SOVÁNY LÓ NYELVTÁN EGYIK ÁGA		VÁLTÓLÁZ BOT VEGEI!		LOCO CÍTATO, ROVIDEN BÍRALNI KEZDI!	ŐN VEGYEJELE CÉGFORMA, ROV.	
SÓHAJTÓ SZÓCSKA	BEKÜLDENDŐ, 1	BELSEJEBEN	MÉGNEM NEVEZETT SZEMÉLY GALLIUM VEGYEJE	SEKÉLY-HATÁRI KÜZDŐTÉR	ZÖLDES-KEK-SZÜRKE SZÍN SÓSTÓ KINÁBAN	...LEGIS, SZABÁLYOSAN HÁZVÉGI	
		UGYANOLYAN ANDRÁS, SZINESZ			EZER KÖB-GYÖKE TÉGLAK KÖZTI RÉS	DUPLÁN: AFRIKAI DOB	
ROBBANÓ-LÖVEDEK			VUK IS EZ	LÖBETEGSÉG			
A BUDDHIZMUS JAPAN ÁGA			...ÉRTELMŰ KERÉK-ABRONCS!	EGÉR, LATINUL ZENEI HANGOK			
		ROST-MÁLYVA AMPER, ROVIDEN			KÖZÉPEN ROGZITI KAJSZ-MAGI		
ILYEN HAMAR?	M						

A rejtvény besatírozott főssoraiban Babits Mihály, a Könnymelenek Könyvei c. vers részletét rejtettük el. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvénnel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között **három nyertes könyvjutalomban** részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
 1406 Budapest, Postafiók 15.

Beküldési határidő: 2006. április 30.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
 2006./ÁPRILIS

Európai és Világirodalmi Figyelő

1996 január **francia** (*Lackfi János*); február **mazúriai lengyel** (*Kovács István*); március **frankofón hét**; április **norvég** (*Masát András*); május-június **flamand** (*Gera Judit*); július–augusztus **szlovén** (*Reiman Judit*); szeptember **amerikai** (*Bollobás Enikő*); október **csecsen** (*Kun Miklós*); november **európai cigány** (*Bari Károly*); december **svéd** (*Jávorszky Béla*)

1997 január **belga** (*Lackfi János*); február **cseh** (*Kis Szemán Róbert*); április **szerb** (*Milosevits Péter*); május–június **amerikai magyar** (*Gábor Róbert és Lauer Edit*); július–augusztus **román** (*Demény Péter*); szeptember **lengyel esszé** (*Kovács István*); október **portugál** (*Pál Ferenc*); november **svájci** (*Ódor László*); december **észti** (*Jávorszky Béla*)

1998 január **orosz** (*Bratka László*); február **amerikai nőírók** (*Bollobás Enikő*); március **svájci francia** (*Alain Bagnoud*); április **ír** (*Kabdebó Tamás*); május **izraeli** (*Kiszely Gábor*); június **1848 a környező népek szemével**; július **norvég** (*Kovács Ferenc és Sulyok Vince*); augusztus **Prága 1968**; szeptember **finn** (*Jávorszky Béla*); október **török** (*Tasnádi Edit*); november **olasz** (*Szénási Ferenc*); december **albán** (*Schütz István*)

1999 január **bolgár** (*Juhász Péter*); február **német** (*Simon László*); március **dán** (*Kertész Judit*); április **közép-kelet-európai abszurd** (*Margittai Gábor*); május **szlovák** (*Bolemant Éva és Forgács Ildikó*); június **quebec-i francia** (*Martonyi Éva*); augusztus **amerikai multikulturalizmus** (*Bollobás Enikő*); szeptember **fiorszk** (*Mervel Ferenc*); október **katalán** (*Déri Balázs és Faluba Kálmán*); november **japán** (*Vihar Judit*); december **spanyol** (*Pávai Patak Márta*)

2000 január-február-március **erdélyi német** (*Schuller Anger*); április-május-június **Krakko** (*Szenyán Erzsébet*); július-augusztus-szeptember **brazil** (*Pál Ferenc*); október-november-december **izlandi** (*Mervel Ferenc*); **szárd** (*Szénási Ferenc és Szejano De Bartolo*)

2001 január-február-március **német** (*Nemeskürty Harriet*); április-május-június **portugál** (*Pál Ferenc*); július-augusztus-szeptember **finn-észti** (*Fehérvári Győző, Jávorszky Béla*); október-november-december **török** (*Tasnádi Edit*)

2002 január **szibériai finnugorok** (*Nagy Katalin*); február **baden-württembergi német** (*Imre Török, Nagy Gábor*); március **kárpátaljai ruszin** (*S. Benedek András*); június **kinai** (*Zombory Klára*); július **amerikai** (*Andrew Singer*); augusztus **finnugor** (*Domokos Péter*); október **japán** (*Vihar Judit*)

2003 január **svéd** (*Mervel Ferenc*); február **görög** (*Caruha Vangelio*); április **finnugor** (*Domokos Péter*); október **amerikai** (*Sohár Pál*); november **galego** (*Pál Ferenc*)

2004 január **lett** (*Jávorszky Béla*); február **dán** (*Kovács Katáng Ferenc és Sulyok Vince*); március **portugál** (*Pál Ferenc*); április **osztrák** (*Ircsik Vilmos*); május **namuri belga** (*Lackfi János*); június **lengyel** (*Zsille Gábor*); július **francia** (*Szávai János*); augusztus **finn** (*Jávorszky Béla*); szeptember **norvég** (*Sulyok Vince*); október **szlovák** (*Zilka Tibor és Rédey Zoltán*); november **cseh** (*Beke Márton*); december **litván** (*Jávorszky Béla*)

2005 január **északi** (*Kurdi Mária*); február **lengyel** (*Zsille Gábor*); május **holland-indiák** (*Pusztai Gábor*); július **svájci olasz** (*Andó Gabriella, Szénási Ferenc*); augusztus **sziléziai** (*Zsille Gábor*); szeptember **NDK** (*Ircsik Vilmos*); október **szlovák** (*Karol Wlachovský*); december **cseh** (*Beke Márton*)

2006 január **svéd** (*Jávorszky Béla*); február **japán** (*Vihar Judit*); március **Kárpáti cigányok** (*Zsille Gábor*)

Diákírók Fóruma az interneten

Átalakuló és megújuló internetes honlapunkon olyan írói, költői műhelyt hozunk létre, amelynek keretében véleményt mondunk a középiskolás tanulók hozzánk eljuttatott írásairól.

A Diákírók Fóruma munkájában bárki részt vehet, sem tagsági díjat, sem regisztrációs adatokat nem kérünk, de mert elsősorban a középiskolások íráskészségének fejlesztése és a kreatív írásoktatás segítése a célunk, főként a pályakezdő, huszadik életévüket még be nem töltött fiatalok munkáit várjuk a diakforum@magyarnaplo.hu e-mail címre. Természetesen a hagyományos leveleket is elfogadjuk. Postacímünk: **Magyar Napló, 1406 Budapest, Pf. 15.** A borítékra írják rá: **Diákírók Fóruma.**

Az írások elemzését kizárólag a www.magyarnaplo.hu világhálós portál fórumában tesszük közzé, az érintettek neve nélkül. Ugyanitt, a Magyar Napló weboldalának Diákíró Műhely menüpontja alatt jelentetjük meg a figyelemre érdemes novellákat és verseket, de a legjobb pályamunkákat a folyóiratban is közreadjuk. Az elemzéseket *Majors Sándor, Oláh János, Szentmártoni János és Kondor Péter* végzik.

A legsikeresebb munkák szerzői könyvjutalomban részesülnek.

Irodalmi fejtörő

1. Kik voltak a *Felelet a Mondo-latra* című írás szerzői?

- a) Kölcsey Ferenc és Szemere Pál
- b) Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc
- c) Révai Miklós és Verseghy Ferenc

2. Ki volt az alábbiak közül a *Szép Szó* című folyóirat szerkesztője?

- a) József Attila
- b) Kosztolányi Dezső
- c) Ady Endre

3. *A mítosz emlőin* címmel jelent meg 2005-ben Németh László világirodalmi írásainak első kötete. Az alábbi három város közül hol tanított az író?

- a) Zalaegerszeg
- b) Nyíregyháza
- c) Hódmezővásárhely

4. Ki írta a *Zúg Március* című verset?

- a) Juhász Gyula
- b) Utassy József
- c) Nagy Gáspár

A helyes megfejtést beküldők között értékes könyveket és negyedéves folyóirat-előfizetést sorsolunk ki. (Magyar Napló, 1406 Bp., Pf. 15.)

A borítékra írják rá: **Irodalmi fejtörő**

!!! CSAK DIÁKOKNAK !!!

KEDVEZMÉNYES NEGyedÉVES ELŐFIZETÉS 2016 Ft helyett **1200 Ft!**

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratotpéldányban.

Név:

Iskolám neve:

Kézbesítési cím:

E-mail cím:

Előfizetés kezdete:

Telefonszám: Aláírás:

Megrendelheted a Magyar Naplót akár e-mailben is, a fenti adataid megadásával!

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15. • Tel/fax: 342–8768

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón: www.magyarnaplo.hu